

Burány Béla

A JUHÁSZOK ÍGY ÉLNEK, ÚGY ÉLNEK II.

Kottagrafika

Bordás Szilárd

A kötet megjelenését a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság támogatta

Burány Béla

A JUHÁSZOK ÍGY ÉLNEK, ÚGY ÉLNEK II.

Egy juhászcsalád szellemi népi hagyománya

FORUM KÖNYVKIADÓ

PÁSZTORDALOK

PÁSZTORDALOK

Egy négy generációjú juhász család pásztordal anyaga több szempontból is izgalmas kérdéseket vonzó fejezet volt, már a többéves gyűjtések szakában. Mekkora anyag lesz? Mit és mennyit őriztek meg „saját használatra” az ismert pásztordalok világából? Egyáltalán milyen összetételű lesz a felgyűjtött dallam- és szöveganyag? stb. Rendezés közben vetődtek fel aztán inkább csak formális gondok a kategorizálás határértékei körül: lehet-e, szabad-e, kell-e külön karámba terelni a rabénekek, betyárdalok, s a népi pásztorepika típusos képviselőit, olyanokat is, amelyeket a balladák közt is számon tartanak, annál is inkább, mivel a pásztordalok természetszerűen is hajlanak az epika felé. Úgy véltük, az elválasztások nem bégetnek át hangosan egy családi monográfia laza, belső korlátain, különösen, ha csak fejezetcímek adják ezt a virtuális korlátrendszer.

E negyvenegy, külön fejezetben tált pásztordal összetételét tekintve hűen tükrözi egy hagyományokat természetszerűen őrző juhászcsalád életvitelének vetületeit. A családban az aktív pásztorkodás a 20. század első felében még jobbára zavartalan. A század második felébe ez még átnyúlik ugyan, de rövid idő után a megváltozott általános életkörülmények között (a moszkovita „szocializmus”-diktálta új gazdasági rendszerben) talaját s minden egyéb életbentartó megokolását veszítve ugyancsak természetszerűen el is hal. Ez az elhalás „természetszerűsége” nem volt fájdalommentes, különösen nem a régi mesterséget még űző generációk számára, az újabb generációk azonban a pásztorkodást, amit hajdani őrök mindig többre tartottak a parasztkodásnál („Az Istennek is jobban tetszett Ábel áldozata! Vagy nem? . . .”), már nem tartották elég vonzónak. „Felsőbb osztályba lépni” akaró igényüknek a talajvesztés nyújtott döntő megokolást. Egyik fiúleszármazott gépkocsivezető, a másik nyugatot járt gyári munkás lett, az unokák meg értelmiségi foglalkozásokat választottak.

Az ősi pásztordalok világa feltehetően sosem lehetett mentes a „felölről jövő” hatásoktól. A 19. századi népszínművek írói aztán a színrevitt pásztorelet idillikus képrendszereibe iparkodtak ilyen vagy olyan, de általánosan elfogadható dallamos részleteket tenni, de ezek az igyekezetek inkább az „új”, a divatos, közízlésnek megfelelő dallamok, szövegek után nyúltak, s ezeket igazították a színpadi mű jelenetei közé. A sok-sok népszínműdal persze hogy visszahatott a magukat a parasztoktól mindig többre tartó falusi, kisváros-széli pásztorok dallamvilágára.

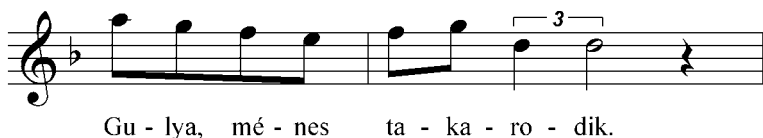
A 20. század második felében a Bartók–Kodályék tanítása nyomán az ismeretek legyűrűzése csak kevésbé tudta fékezni a polgárosodással megzúdult értékátsoportosítást, ami ízlésátállással is járt. Az „új nóták” tényleg az új kategóriákból kerültek elő mindig, s azok nem a régi hagyományanyag megőrzését célzó szándékból születtek. A „magyarnóták és csárdások”, s a slágerek minden dallamos levegőrést elárasztó méreteken vették át a teljhatalmat a minden áron polgárosodni akaró magyar társadalomban.

Tán a Mohol környéki puszták határon kívülisége és a sokfajta egyéb „haladást” gátló tényezőnek köszönhetően, aztán a Zélity család rátarti, önbecsülő, családi tartás-örökségének, no meg legelsősorban a lányutódok, közülük is Zélity Klári kivételes (?!), csodálnivaló dalszeretetének és ismeretének, hallás- és éneklőképességének köszönhető, hogy ez a méreteiben és összetételében szokványosnak semmiképp sem mondható dallam- és szöveganyag számunkra megőrződött s ebben a könyvben a közösség színe elé kerülhetett.

313. ESTELEDIK, ALKONYODIK

Vlasity Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

Parlando

Kettő a csárdába mulat,
De szomorú nótát húzat!
A harmadik Cserepesbe,
Csaplárosné az ölébe.

Elszaladt az aranygulya,
De szépen szól a kolompja,
A számadó megtalálta,
Debreceni nagy vásárba.

Mohol, 1978

Az Alföld egyik legjellemzőbb régi stílusú típusa, török eredetű népzenei örökségünk olyan tagja, mely több dallamgondolatból építkezik. Nogáj–tatár párhuzamáról is tudunk. (Járdányi I., 30.)

314.
ESTELEDIK, ALKONYODIK

Parlando

Es - te - le - dik, al - ko - nyo - dik,

Gu - lya, mé - nes ta - ka - ro - dik.

A szám - a - dó ká - rom - ko - dik,

Há - rom boj - tár min - dég i - szik.

A vajdasági magyar népzene régi rétegének „fődallama”. Jelenleg mintegy 100 változatát számoljuk, szinte még napjainkban is gyűjthető. Régi stílusú örökségünk ótörök eredetű tagja, két dalamgondolatból építkezik, szerkezete kvintváltó, használt hangsora ötfokú. Rokonnépi változatait csuvasoknál és cseremiszeknél gyűjtötték. Ismeri az egész nyelvterület, de az Alföldön fordul elő leggyakrabban.

Változat: 316., 317., 318., 319., 320., 366. sz. (MNT VIII: 54. típus)

315.
(HEJ) DE JA JUHÁSZ A PUSZTÁBA

Zéltty Sándor (1906–1995)

Parlando

(hej) De (j)a ju- hász a pusztá - ba,
Így gon - dol - ko - zik ma - gá - ban,
Így gon - dol - ko - zik ma - gá - ban:
Ho - va mēn - jēn éj - sza - ká - ra?
1) a 3 1) b 2)

Hova mēnjēn éjszakára,
A szép asszony ablakára!
Kopogtatott tolvaj módra:
– Itthun van talán a gazda?

– Nincsen itthun, nem gyün haza,
Háljon kend itt az éccaka!
Vesse kend lē a subáját,
Majd lēhúzom a csizsmáját!

– Nem vetēm lē ja subámat,
Sē nē húzd lē ja csizsmámat!
– Ugyan bizon, talán fēl kend?
Tán attul, hogy elalszik kend?

Attul ugyan nē féljēn kend,
Ébren lészēk én az éjjel!
Főlkeltēm én kendēt jókor,
Éjfél után két órakor.

Éjfél után két óra már,
Keljēn kend fől, mēnjēk kend már,
A kutyák sē nem ugatnak,
Az írigyēk mind alszanak!

*

Még birkám vót, gazdag voltam,
Sok éjszakát átmulattam,
Volt szeretōm, néha száz is,
Mos jó volna csak ēgy száz is!

A sok jóbarátim miatt
Még a szám is tátva maradt,
De már mostan becsukhatom,
Nincsen senki jóbarátom!

Meghalt már az öreg juhász,
Más nem maradt, csak a Bogár.
Bogár kutyám, ki mondja már,
Eredj arra, takarodjál!

Mohol, 1979

Az előző pásztordal változata. Szövege középkori örökség, a trubadúrok kedvenc műfaja, ún. „hajnali ének” (l. 330. sz. is). Két változatban is énekelte, mindkettő hiteles, stílusos előadás, akárcsak az előző dal, vagy a 319. sz.

Változat: 315., 317., 318., 319., 320., 366. sz. (MNT VIII: 54. típus)

316. HÁROM ÜRÜ, NEM NAGY FALKA

Zéltý István (1900–1976)

Parlando

Há - rom ü - rü, nem nagy fal - ka,

Há - rom ju - ház - le - gény hajt - ja.

E - löl mén az ír - ház su - bás,

Egy sē le - gény, ki nem kur - vás.

Két napja tán, vagy már három,
Möte a számadóm várom!
Amoda jön, amint látom,
Fekete bodor számaron.

Odaér a számadó, aszongya:

– Jó napot, jó kisbojtárom!
Mi az újság? Van-ē károm?

Aszongya a bujtár:

– Nincsen károm, de nem is lesz,
Még a nyáj kezem alatt lesz!

Akkó emén a számadó szétnézni. Amikó visszagyün, aszongya a bojtárnak:

– De ugyan van! De bizon van!
Hát a vezérürü hun van?

Szongya:

– Kit mēgētem, kit mēgittam,
Kit a mēnyecskéknek adtam.

Mohol, 1976

Előadója valaha stílusos énekes lehetett, előadásában már küszködik a feledéssel, keresgéli a dallamot is, szöveget is. Egyes dallameltérései már nem emlékeznek pontosan a megfelelő kvintváltó fordulatokra.

Változat: 315., 316., 318., 319., 320., 366. sz. (MNT VIII: 54. típus)

317. ADJON ISTEN, JÓ PAJTÁSOM

Vlasity Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

Parlando ♩ = cca 144

Ad - jon Is - ten, jó paj - tá - som!

Hát az - ó - ta van - e ká - rom?

De - hogy - is van, még nem is lesz

Még a nyáj a ke - zem - be lesz.

Mohol, 1978

Vlasityné már elhatárolja magát ettől a dallamvilágtól és lelkeségtől. Előadása kelletlenül erőlködő emlékezés. A pontos kvintváltó megfelelések is elmaszatólnak.

Változat: 315., 316., 317., 319., 320., 366. sz. (MNT VIII: 54. típus)

318.
VAN KÉT HETE VAGY MÁR HÁROM

Zéltty Sándor (1906–1995)

Parlando

Van két he - te vagy már há - rom,
Mi - (j)ó - ta szám - a - dót vá - rom.
A - mo - da gyűn, a - mint lá - tom,
Fe - ke - te csi - lás sza - má - ron.
1) 3) 3) 1)

– Aggyon isten, kis bojtárom,
Van-ě hát valami károm?
– Ně (j)azt kérdēz, van ě károm,
Van-e kinyér a számaron?
– Nincsen kinyér, nincs tarhonya,
Sēm az iszákba szalonna.

„Üres vót mindēn . . .”

Mohol, 1979

Kevés szövegre emlékezik már ugyan, mégis a sajátját tolmácsolja meggyőző hitelességgel. A régi vágású pásztorelőadásokban, pl. szokványos a sorpárokkal szabadon bánni. Így születik a hat soros strófa, mint itt is.

Változat: 315., 316., 317., 318., 320., 366. sz. (MNT VIII: 54. típus)

319.
A HARANGA FÜZES PARTJA

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Parlando ♩ = cca 160

A Ha - ran - ga fü - zes part - ja,
Ott le - gel a tar - ka gu - nya.
A Ha - ran - ga vi - ze fény - nye,
Ott i - szik az a - rany mé - nes.

Harangának van egy híggya,
A juhászok járnak rajta,
Györmezőtől Kacarhátig,
Minden pásztor ott tanyázik.

A paději híres lányok,
Jaj, de csipkés a szoknyájuk,
A hajukba kék pántlika,
Ugy járnak ki (j)a pusztára.

Juhász legény bő subája,
Barna kislány takarója,
Csikós legény szürkankója,
Az alatt is a babája.

Büszke folyó a Haranga,
De virágos mindkét partja.
A vize is csendes, tiszta,
Padéná foly a Tiszába.

Mohol, 1979

Jegyzetek:

Dallamát választotta, szövegét írta és énekelte: Vlasity Károlyné Zélity Klára. Született pedig e dal arra a megjegyzésre, hogy „Érdekes! A Harangáról (Aranka, Zlatica) nem szól egy pásztordal sem!” . . .

A legközelebbi vasárnap – szólt.

Megmosolyogtató tény, hogy Vlasityné a maga szerkesztette énekben a régi hagyományhoz nyúlt, és abból jó ízléssel pontos kvintváltó szerkezetet választott, hozzá egy olyan változatból, amire egyébként már csak fakón emlékezett (318. sz.). A létrejött alak mégis egyedülálló az eddig ismert változatok tömkelegében. Ugyanerre énekelte A halálraitélt húga balladát is.

Változat: 315., 316., 317., 318., 319., 366. sz. (MNT VIII: 54. típus)

320.

KELET FELŐL FÚJDOGÁLNAK A SZELEK

Vlasity Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

Parlando ♩ = cca 176

Ke - let fe - lől fúj - do - gál - nak a sze - lek,

Az én ba-bám el - vá - lás - sal fe - nye - get.

Ha (j)el-hagysz is, bar - na ba-bám, nem bá - nom,

Lesz sze-re-tóm, ki - vel é - lem vi - lá - gom.

Ha mégegyszer húszesztendős lehetnék,
 Juhász legényt sohase nem szeretnék,
 Juhász legény megpödrí (j)a bajusszát,
 Minden este mással éli világát.

Mohol, 1979

A vajdasági magyar népdalok régi stílusú dalainak másik népes változat körét képviselő típus. Több mint 50 változatáról tudunk. Az ötfokúság már csak egyes dallamfordulatokban nyilvánul meg, a kvintváltás pedig csak nyomokban. Vlasityné szövege nem jellemzően pásztor, inkább a szerelmi lírába tartozik. Ugyanezt a dallamot Király Ernőnek szerelmi dalként énekelte feszes tempóban (Gyöngykalás VI: 22. sz.)

Változat: 322., 323. sz. (MNT IX: 73. típus)

321. GYERE, PAJTÁS, ÁLLJ BE HOZZÁM BETYÁRNAK!

Zéltty Sándor (1906–1995)

Parlando

Gye - re, paj - tás, állj be hoz - zám be - tyár - nak!

Jobb mó - dod lesz mint a - kár - mi - lyen gaz - dá - nak!

De ha (j)a gaz - da el - al - szik, el - lo - pom az ök - re - jét,

Ö - köl - lel tű - rül - he - ti majd a sze - mét!

Mohol, 1979

Az előző szerelmi dal változata. Két változata is szalagra került. Egyiken az első sor a kvinten zár: A típus jellemző változatai az első sort háromféleképpen is zárják: oktáv, szeptim és kvint. A harmadik dallamsor zömmel a kvinten pihen meg, a vajdasági variánsokban azonban gyakoribb a kis terc-zárlat.

Változat: 321., 323. sz. (MNT IX: 73. típus)

322. A TÁVOLBA, JAJ, DE ZÖRÖG A BÉKÓ!

Zéltty István (1900–1976)

Parlando

– Ugyan, pajtás, ha leverjük a békót,
Hova tesszük azt a hét sárga csikót?
– Elvezessük amőre ja Nap lejár,
Sej, amőre a gazdája sosé jár!

A domb alatt, hej de ropog a tarack!
(az) Ökrejét legelteti ott a paraszt.
Ha elalszik, ellopom az ökrejét,
Az öklével törülheti (a) szémejét!

Mohol, 1976

A valódi dallamszándék csak a harmadik versszakban derült ki, az első kettőben botorkálva keresgéli a melódiát. A dallam eleje kvinttel lejjebb rogyott. Ebben a zavaros alakjában jelent meg a „Hallották-e hírét” c. balladás kötetben (31. sz.). A romlás nem egyedi, mert a nagy hangterjedelem miatt az énekesek gyakran oktávval lejjebb vagy feljebb csapják a dallam egyes részeit, így a sorok közti viszonyok zavarossá válnak. Ez az oktávtörés jelensége. Kvinttel lejjebb csak ritkán törnek, de előfordul (pl. ugyanennek a dallamtípusnak egy hasonlóan torzult alakja a „Zenta vidéki népballadák” 27. oldalán egy csókai változatban). Ez már azonban a dallam jellegére is meghatározólag hat (l. ebben a gyűjteményben 403. sz.).

Változat: 321., 322. sz. (MNT IX: 73. típus)

323. NEM VAGYOK ÉN ÚRI CSALÁDBA VALÓ

Zéltty Sándor (1906–1995)

♩ = 84

Nem va-gyok én ú - ri csa - lád - ba va - ló,

Nem kő nē - kēm se - lēm pap - lan ta - ka - ró.

Lē-te - rí - tēm a su - bá - mat a rét - re,

O - da vá - rom a ba - bá - mat es - té - re.

Ha lēmgyék én a rétre kaszálni,
Lēülök a rēnd végire pipálni,
Pipálok én, van jó magyar dohányom,
Dohánkertész kislány a galambom!

Mohol, 1980.

Tele van a csipkebokor harmattal!
Tele van az én szívem is bánattal!
Annyi bánat van az árva szívemen,
Hogy a hajó nem bírná el a vízen!

Száraz ágon bús gerlice turbékol,
Keresnék én hű szeretőt, tudnék hol!
Megmutatnám én ennek a világnak,
Párja leszek még a kedves babámnak!

Árok, árok, de mély árokba estem,
Bele (j)estem, pedig nem is reméltem!
De ahogy én az árokból kimásztam,
A babámmal többet szóba sē (j)áltam!

Ötfokú, egy dallamgondolatból építkező új stílusú dallam. Első versszaka népszínmű-ízű, ez indokolja csak, hogy pásztordalok közé sorolják. Népszerű dallama romlatlan hagyományunknak, amit számtalan lírai szövege is dokumentál. Itt is négy különböző alkalommal került elő különféle szövegekkel. (Járdányi II., 10.)

Jaj, de bajos a szerelmet titkolni!
Tövis nélkül a rózsákat kiszedni!
Kiszenném, de megszúrja ja kezemet!
Barna babám elválással fenyeget.

Diófából csináltattam szekeret,
Belefogtam tizenhárom egeret,
Ára hajtom, amőre (j)a Nap lejár,
Amőre (j)a Kandúr Marci sose jár.

Mohol, 1978

Jegyzetek:

A csipkebokor pubes jelkép. A harmat a „szerelem harmatja”.

Az árok, már többször említettem, női nemi szerv jelkép: váratlanul viszonyba keveredtem. A versszak további sorainak értelme ebből eredőleg közérthető.

A dió ismert afrodiziákum. Azon kívül a bölcsesség szimbóluma is, nyilván a dióbél s az agyvelő hasonlósága miatt.

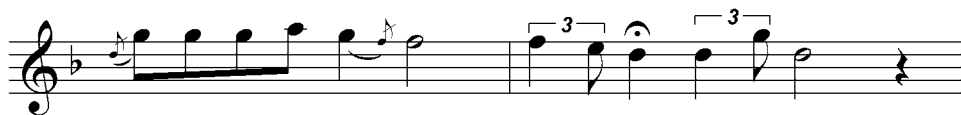
Az egér, pocok, álmoskönyvek freudi értelmezése szerint is, a férfi nemi szerv szimbólumai. A nők hisztériás riadalmának az egér megjelenésére, vagy csak említésére is, ez adja a tudatalatti értelmét.

A Kandúr Marci („Él, mint Marci hevesen! . . .”; „Lukra Mürcüs!” stb.) orozva, lopva célt érő phallosz. (A szólásban a Hevesen-t tulajdonképpen kisbetűvel kellene kezdeni, a szó „tüzes” értelmében, a helyre vonatkoztatva. (Bernáth Béla egy egész fejezetet szentel e szólásnak: A szerelem titkos nyelvén c. könyvében. – Gondolat, 1986:25–32.)

324. KISZÁRADT A TÓBUL

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

♩ = cca 192

Ki - szá - radt a tó - bul mind a sár, mind a víz,

A sze - gény ba - rom is csak a pász - tor - ra néz.

Is - te - nem, te - rem - tőm, adj egy cse - nes e - sőt,

A sze - gény jó - szág - nak jó le - ge - lő me - zőt.

A sze - gény jó - szág - nak jó le - ge - lő me - zőt,

A sze - gény boj - tár - nak i - gaz, hú sze - re - tőt.

Mohol, 1978

Az Alföld keleti részére jellemző nagy típus, a régi stílus ugor ereszkedő rétegének tagja. Itt ún. revival jelenségként könyvelhető el. Egyetlen hiteles horgosi adat igazolja vajdasági létezését, de annak énekese is feltehetőleg az északkeleti vidékekről települt Horgosra. Még egy kopottas alakja került elő Bajszáról, ennek építkezése a visszatérő szerkezethez hasonló (mindkettőt l. VMND II., 111. és 108. sz.). Vlasityné ugyanezt a szöveget (szintén hat sorosan) egy másik, új stílusú dallamon is elénekelte avval a megjegyzéssel, hogy „ez a dallam szebb” (345. sz.). (MNT X: 96. típus)

325.
ZSUBRIK PAJTÁS SZŰRKANKÓJA

Vlasity Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

♩ = cca 88

Zsub - rik paj - tás szűr - kan - kó - ja,
Bar - na kis - lány ta - ka - ró - ja.
Sej, haj, Zsub - rik paj - tás,
Ho - gyan tet - szik a ván - dor - lás?

A vándorlás nem jól tetszik,
Mer a babám halva fekszik.
Sej, haj, Zsubrik pajtás,
Hogyan tetszik a vándorlás?

Mohol, 1978

Korrekt, de életszerűtlen változat, talán ez is „revival”, azaz intézményesen visszatantult. Típusa főleg a Dunántúlon, így a szlavóniai szigetmagyarság körében is gyakori, elvértve Északnyugaton és az Alföldön. Mifelénk sehol máshol nem gyűjtötték, csak Vlasitynétől.
(Járdányi I., 137.)

326.
ELSZALADT AZ ARANY GULYA

Zélicity Sándor (1906–1995)

Rubato

El - sza - ladt az a - rany gu - lya,
1) Nin - csen, a - ki visz - sza - tart - sa.
Csak egy ma - radt a ga - rám - ba,
Az is be - teg, fáj a lá - ba!
1) 2)
4. vsz. 4. vsz.

Kicsi voltam, de nagy vagyok,
Anyám karján nem nyughatok,
Elrepülök, mind a madár, –
Erdő szélén mindég megáll.

Gólyamadár, mondtam néked,
Útszélire ne rakj fészket,
Mer az úton sokan járnak,
Kis fészkedre rátanának!

Mohol, 1980.

Bújdosik az árva madár,
Mindén erdő szélén megáll.
Ő is olyan árva mind én,
Hogyné bújdosóna szégyény.

Kupolás vonalú, de nem visszatérő szerkezetű, gregorián eredetű dallam. A Veni Creator Spiritus, illetve a Jövel Szent Lélek Úr Isten kezdetű himnusz világi változata. A magyar hagyományba számtalan változattal illeszkedett bele. Visszatérő szerkezethez hasonló dalamvonalának köszönheti nyilván nagy népszerűségét. Variánsköre kiterjed mind 8, mind 10, mind 11 szótagú strófákra. (Vlasityné hat változatát is énekelte.) Lirai szövegeket, balladákat, pástordalokat és egy középkori eredetű műfajt, az ún. „hajnali éneket” éneklük rá. (Ezen kívül népi vallásos tárgyú énekeket, pl. esti énekeket.)

Változat: 328–330., 402., 589. sz. (Vargyas I., 16., 226–227. o., SZDV I/I, Járdányi I., 191.)

327. CSILLAG RAGYOG FENN AZ ÉGEN

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Parlando ♩ = cca 160

Csil - lag ra - gyog fenn az é - gen,

Gu - lyás - le - gény kinn a ré - ten,

Rá - te - rí - ti a su - bá - ját,

Úgy ö - le - li (j)a ba - bá - ját.

Elszökött a tarka gulya,
Nem szól már a csengő rajta.
Hogy elszökött asz se bánom,
Csak a babámat sajnálom.

Bújdosik az árva madár,
 Minden erdősélén megáll,
 Hogyné bújdosolna szegény,
 Ő (j)is olyan árva mind én.

Mohol, 1978

Az előző dallam változata, lásd az ott mondottakat.

Változat: 327., 329., 330., 402., 589. sz. (Vargyas I., 16., 226–227. o., SZDV I/I, Járdányi I., 191.)

328.

KIS PACSIRTA A MAGASBA

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Parlando

Kis pa - csir - ta a ma - gas - ba,
 Szár - nya az e - get ha - sít - ja!
 Ha - sít - ja a ma - gas e - get,
 Ju - hász - le - gény úgy le - gel - tet.

Ha esik is, hordja fűjja,
 Juhászlegény a pusztába,
 De ja paraszt a szobába,
 Alszik paplanyos ágyába.

Mit ér az a paplanyos ágy,
 Ha nincs göndör szőrű subád?
 Göndör suba, szép feleség,
 Abba van a gyönyörűség!

Refr.: Zélicity István:
Göndör suba, szép szerető!
De szeretem mind a kettőt!

Mohol, 1978

Lásd az előző két változatnál mondottakat. Vlasityné kedvenc dala, az Újvidéki Rádió is népszerűsítette.
Változat: 327., 328., 330., 402., 589. sz. (Vargyas I., 16., 226–227. o., SZDV I/I, Járdányi I., 191.)

329.
JUHÁSZLEGÉNY A PUSZTÁBA

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Parlando

Ju - hász - le - gény a pusztá - ba,
É - gon - dók - szik ő ma - gá - ba:
Sö - té - te - dik az ég al - ja!
Ho - vá le - gyen éj - sza - ká - ra?

Megy babája ablakára:
– Itthon-e jaz öreg gazda?
– Nincs itthon az öreg gazda,
Kerűjj, babám, az ajtóra!

– Nem kerülök az ajtóra,
Nem keltesz fel éjfél tájra!
– Felkeltelek, babám, jókor,
Éjfél után egy órákor.

– Éjfél után egy az óra,
 Kelj fel, babám, indulóra!
 Írígyeim mind alszanak,
 Még a kutyák se ugatnak!

Mohol, 1978

Szövege „hajnali ének”, középkori eredetű trubadúrműfaj (l. 316. sz.). Dallamára a 327–329. sz. alatt mondottak vonatkoznak.

Változat: 327., 328., 329., 402., 589. sz. (Vargyas I., 16., 226–227. o., SZDV I/I, Járdányi I., 191.)

330.

ESIK ESŐ, SZÉP CSÖNDESSEN CSÉPÉRĚG

Zéltity Sándor (1906–1995)

Rubato

(Hej, de) E - sik es - ső, szépcsön des - sen csē - pē - rēg,

A kis - asz - szon szo - bá - já - ba ke - se - rēg.

Ha ki - nyis - sa szo - bá - ja négy ab - la - kát,

Úgy hall - gas - sa az es - ső su - ho - gá - sát.

Túl a Tiszán van egy kopár legelő,
 Közepébe van egy gyászos temető,
 Arra megyek, terelgetem a gulyám,
 Fölkeresem régi babám sírhalmát.

A sírjára rozmaringot ülteték,
 Anná nagyobb örömet nem lelhetek,
 Ráborulok, rajta sírok sokáig,
 Míg a fekete hant sárré nem ázik.

Mohol, 1980.

Népszerű, érzelmes rubato műdal, melyre a jelen melankolikus szövegen kívül a Bárólány és a juhász balladáját is éneklék. Dallamjárása eléggé variálódik a változatok tanúsága szerint, de mindig az új stílusú formákhoz hasonló görbét ír le. Sorszerkezete hagyományba illő háromtagú, 11 szótagos. Változat: 332., 401. sz. (Kerényi függelék: Szeretlek én, egyetlenegy virágom)

331. TÚLL A TISZÁN VAN ĚGY KOPÁR LEGELŐ

Gyarmat György (1903–1981)

Parlando

Túll a Ti - szán van ěgy ko - pár le - ge - lő,
Kő - ze - pé - be van ěgy gyá - szos te - me - tő.
Ar - ra já - rok, ā - ra haj - tom a gu - lyám,
Fől - ke - re - sem volt sze - re - tőm sír - hal - mát.

A sírjára rozmaringot ültetek,
Annál nagyobb örömet nem tēhetēk,
Ráborulok, rajta sírok sokáig,
Még a fekete hant sárré nem válik.

Mohol, 1978

Az előző műdal változata, első sorának zárlatában és nagyobb terjedelmében különbözik tőle. Változat: 332., 401. sz. (Kerényi függelék: Szeretlek én, egyetlenegy virágom)

332.
KONDOROSI CSÁRDA ELŐTT

Zéltty Sándor (1906–1995)

Parlando ♩ = cca 144

Kondorosi csárda előtt van egy szomorú fűzfa,
Odakötöm kis pej lovam egy szombaton hajnalba.
Üljön föl a kondorosi szép csárdásné egyetlenegy, Maris nevű leánya (j)a hátára,
Elviszem az öreg Eszterházi herceg gulyásának a legszebb tanyájára.

Kondorosi szép csárdásné mi baja?
Talán biz a nincsen itthon az egyetlenegy Maris nevű leánya?
Nincsen itthon mer elvitték múlt szombaton hajnalba,
Kilenc zsandár jár utánna, keresi, de nem találja zegész Magyarországba.

Mohol, 1979

*Az ötfokú ereszkedő dalok nem kvintváltó rétegébe tartozó, széles területen elterjedt népszerű dal tré-
fásan recitáló sorbővitésekkel. Dallamrajza a 314. sz. alatt tárgyalt típussal rokon. Alapjában 11 szó-
tagú sorokból áll. Szövege, feltehetőleg népszínművek számára írt vers folklórizálódott változata.
(Bartók, 68., Vargyas, 1981: 099, Járdányi I., 29.)*

333.
ELVESZETT A LOVAM

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Rubato ♩ = cca 104

El - ve - szett a lo - vam

Cit - rus - fa (j)er - dő - be,

El - szá-kadt a rán-cos csiz-mám

A sok ke - re - sés - be.

ismétléskor

Nē keresd a lovam,
Mēg van az már fogva,
Kecskeméti nagy vásáron,
Szól a csengő rajta.

Mohol, 1978

*A régi stílus ótörök eredetű rétegének több dallamgondolatból építkező tagja. Kodály rokonnépi csuvas változatára mutatott rá. A szlovákok is ismerik. Kétféle tempóban gyűjthető: egy parlando és egy feszes giusto. Előadása itt – nem túl meggyőző – rubato. Vlasitynétől két változatban is szalag-
ra került, az egyik változat a harmadik dallamsorban eltér: zárata a 4. fok.*

Változat: 370. sz. (K–V, 33. oldal I., Járdányi I., 65.)

334.
RÓZSA SÁNDOR MEZÍT LÁB MENT RABOLNI

Vlasity Károlyné Zéltly Klára (1928–1996)

♩ = cca 108

Ró - zsa Sán - dor me - zít - láb ment ra - bol - ni,
Mert nem tud - tak réz - sar - kan - tyút csi - nál - ni.
Ki - lenc ko - vács nem mer - te el - vál - lal - ni,
(mer) Egy se tu - dott réz - ből pat - kót csi - nál - ni.

Talán aktualizált betyár-szöveg, a kezdősorok gyakoribb előfordulásai: Béreslegény meztél láb ment szántani, Otthon hagyta a csizmáját patkolni. Dallama funkciós összhangzatokra épülő fánfár-motivikájú népies műdal, sorszerkezete, ritmusa hagyományos.

Változat: 418. sz. – szélső sorok. (Kerényi függelék: Piros az én ostornyelem, nem sárga)

Mohol, 1979

335.
ESIK ESŐ, HORDJA, FÚJJA!

Vlasity Károlyné Zéltly Klára (1928–1996)

Zéltly István (1900–1976)

Parlando–rubato ♩ = cca 79

E - sik e - ső, hord - ja, fúj - ja!
(Zéltly István: Rossz az i - dő, e - sik, fúj - ja!)
1)

Ak-kor áll a ju-hásztalp - ra (j)apusztán!

De (j)a pa-raszt a szo - bá - ba,

Al - szik pap - la - nos á - gyá - ba.

(Zéltý István: Fek - szik tor - nyos nyo-szo - lyá - ba.)

2. vsz.

Zéltý Klára

Zéltý István

Mit ér az a paplanos ágy,
Ha nincs göndör (bodor) szűrű subád?!
Göndör suba, szép szerető!
(Bodor subám, szép szeretőm!)
De szeretem mind a kettőt.

Mohol, 1979

Népszerű frig dal az 1800-as évek első feléből. Az Arany János gyűjteményében is szereplő dal legkorábbi feljegyzése 1832, Tóth István kéziratoss gyűjteményében. 1843–44 körül, mint „4 igen kedvelt magyar népdal” jelenik meg Szerdahelyi József neve alatt. Innen került bele Andreas Berggreen dániai nemzetközi gyűjteményébe (*Folke-sange og melodier, faedrelandska og fremmende. Kopenhagen, 1842–1855*). A dallamhoz társuló szöveg Kisfaludy Károly „Rákosi szántó a török alatt” című verse. Több népi variánsa alakult ki Bukovinában, Mezőségen és Gömör megyében (szórványos adatai Baranya és Pest megyéből is előkerültek). Az itteni változat a népszínművek hangulatát idézi, különösen szövegében, de a második sorában bővülést előidéző tárogató-idézetével is. Csúpn egy törökkanizsai változatát ismerjük, az ittenivel azonos szöveggel, de eggyel több strófával, és sorbővülés nélkül. Zéltý István változata lényegtelen részletekben tér el Vlasitynéétől, továbbá abban, hogy az első versszakot a „Káka tövén költ a ruca” kezdetű népies mődalról botorkálva kezdte el, dallamszándéka később szilárdult meg. A népszínművek hatását tükröző dal. (MNT IX: 90. típus, jegyzetes anyag.)

336.
ESIK ESŐ, TOMBOL A SZÉL

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

♩ = cca 152

E - sik e - ső, tom-bol a szél,
Na - gyo - kat vil - lám - lik,
Az a hí - rës bë-tyár gye-rék
A lo - vá - val ját - szik.

Zúg az erdő, zúg a nádas,
Ugyan ki zúgassa?
Az a hírës bëtyár gyerék
A lovát ugrassa.

Szép ő maga, szép mindene,
Szép a paripája,
Az Alföldön de sok kislány
Szíve fáj utánna.

Mohol, 1978

Egy négy soros, 14-szótagú sorokból álló funkciós műdal III–IV. sorából önállósodott forma. Zárlati kupolás dallamívet alkotnak, hangsora és dallamfordulatai ötfokúak. Ebben az alakban közli a „Bazsarózsa” (42. sz.), mint cigány népdalt cigány szöveggel. Változatunk első versszakával rokon szöveggel gyűjtötte Bugacról Kálmán Lajos (*A Kecskemét környéki népdalkincs kistükre*: 15. sz.). A dal furcsasága, hogy párosítóként folytatódik, ebben pedig rokon az Angyal Bandi-ballada változataival, strófa- és sorszerkezete is azonos (csak dallama nem).
(Kecskemét, 15. sz., Bazsarózsa, 42. sz.)

337.
PISTA BÁCSI ELADTA A SZAMARÁT

Zéltty Sándor (1906–1995)

♩ = cca 80

Pis - ta bá - csi el - ad - ta a sza - ma - rát,
Még az é - jel mind el - köl - ti az á - rát.
Fe - le - sé - ge mén u - tán - na jaj - gat - va,
Hun a sza - már á - ra, vén a - kasz - tó - fa?!

– Gyere, hékám, igyál egy kis pálinkát!
Még az éjjel elmulassuk az ‘árát!
– Nem kő nekem sem pálinka, sē bora,
Hun a szamar ára, vén akasztófa?!

Nem baj, mosmá, feleségem nem szeret,
Kapk csókot más asszonytul eleget,
Van egy asszony, jaj de csókos a szája,
Bizonyisten, maj meghalok utána!

Mohol, 1979

Tréfás dal, amit szerencsére legtöbbször a hagyomány mélyebb értékeibe tartozó régi stílusú dallamon énekelnek. Itt egy, a népies műdalok határán elhelyezkedő, új stílusú divat-dallamon csendül fel (Járdányi függelék: Lányok, lányok, nektek nyílik a rózsa)

338.
TISZA SZÉLÉN SZÉPEN LEGEL A JUHOM

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

♩ = cca 76

Ti - sza szé - lén szé - pen le - gel a ju - hom,
Jaj, de ré - gen nem lát - ta - lak, ga - lam - bom.
Há - za e - lőtt ma - gas - ra nőtt a nyár - fa,
Min - den es - te meg - ő - lel - tem a - lat - ta.

A pusztára rásütött az esti fény,
Barna kislány, leszel-e még az enyém?
Esik eső, őszi eső csendesen,
Minden cseppje azt suttogja: sohasem.

A csárdára rásütött a holdsugár,
Benne mulat a nyagyréti kisbojtár,
A subáját őszi szellő lengeti,
A babáját más legény ölelgeti.

Mohol, 1978

Új stílusú, a népies műdalok felé kacsintó funkciós dűr dallam. Szövegének nagyobb része műköltés-gyanús.

(Járdányi függelék: Az én rózsám grenadin ruhája – evvel rokon.)

PITYMALODIK, HAJNALODIK, MEGFÚJJÁK A TROMBITÁT

Zéltty Sándor (1906–1995)

Rubato

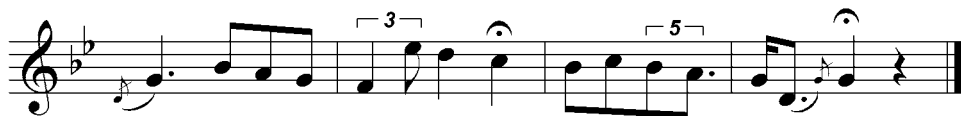
Pity - ma-lo-dik, haj - na-lo-dik, meg - fűj-ják a trom-bi - tát,

Mink haj-csuk ki a fa-lu-nak a leg-el - ső gu-lyá - ját.

El - bő-dül a kis fa-lum-nak fűs-tős nya-kú bi - ká - ja,

Szé - pen szó-ló, mesz-sze hang-zó csen-gő szól a nya-ká - ba.

Ha lehajcsuk a gulyánkat a moholi nagy rétre,
 Leterítem a subámat a harmatos nagy fűre,
 Frustukra maj pásztortűznél nyáron sütünk szalonnát,
 Fehér bélű lágy kenyérre csöpögtessük a zsírlát!

Pista fijam tarisznyádbú vëdd elő a furulyát,
 Furulyázd el a számadó legkedvesebb nótáját,
 Nagy a harmat, nem akar a tehéncsorda legelni,
 Nem akarja Balog Böske a számadót szeretni.

Pista fijam, tarisznyádba tëdd vissza (j)a furulyát,
 Estefélë van az idő eltereljük a gulyát,
 Hazahajtuk, minden asszony megköti a tehenét,
 Így köszöntünk: adjon isten nyugodalmas jó estét!

Mohol, 1979

Jegyzetek:
Valószínűleg népszínműdal.

A népszínművek modorában fogant dallam és szöveg. Emlékeztet Kacsóh Pongrác „Udvaromon három vályú” kezdetű dalára a „János vitéz” c. dalműből, legalábbis a nagy szeptimugrások kiemelt dallamformáló szerepéből ítélve.

340.
LĚMĚNT A NAP, FÖLGYÜTT A HOLD

Zéltty Sándor (1906–1995)

Rubato ♩ = cca 176

Fújja a szél, vágja zesső monostori zöld erdőt,
 Nem találok a lovamnak, se magamnak pihenőt.
 Fújja (j)a a szél, vágja zesső monostori zöld erdőt,
 Egy kis házná, egy kis lánná tanátam má pihenőt.

Tétova dallam. Az előző (340. sz.) dallam kísért itt is. A valódi dallamszándék sosem világlik ki, sőt az előadás előrehaladtával egyre inkább hasonul az előzővel. Kezdetben a „Lehullott a rezgő nyárfa ezüst színű levele” kezdetű – szintén műdallamra hasonlít. Ez is népszínmű-ízű, a két dal sorszerkezete mindenesetre azonos, a dallamok lehetnek hasonlóak, vagy különbözők is. Nem lehet megállapítani, valós, vagy véletlen rokonságról van-e szó.

Mohol, 1979

341. BÉTYÁR VAGYOK, BÉTYÁRNAK SZÜLETTEM

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

$\text{♩} = \text{cca } 120$

Bě - tyár va-gyok, bě - tyár - nak szü - let - tem,
 Ha meg - ha - lok, nem sír - nak fe - let - tem,
 Nem mond - ják a Szent Dá - vid zsol - tá - rát,
 Nem kon - gas - sák a fá - lu ha-rang - ját.

Már ezután éjszaka nem járok,
 Mer megfognak a lovas zsandárok

„Nem jut eszembe tovább, hallja!”

Mohol, 1979

(Letesznek a tömlőc fenekére,
 Ugyan, babám, jutok-e eszedbe?
 – Banka János, juhász, Csóka)

Jegyzetek:

A betlehemes játék egyik típusának kísérő dallama (Csikós-gulyás-juhászos típus). Ez a dal a csikós „belépő”-je.

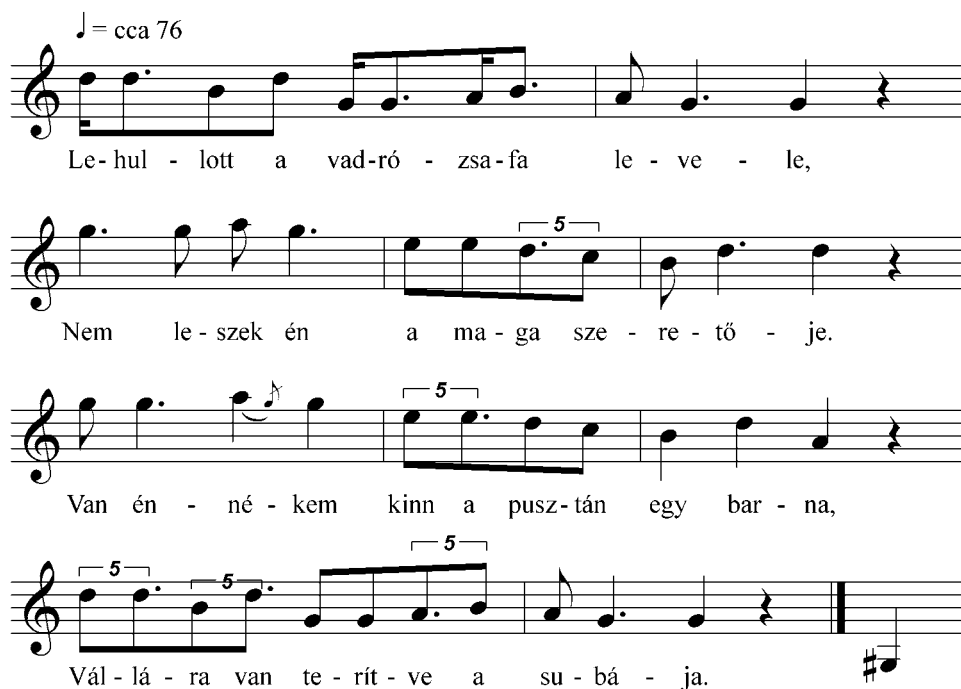
Funkciós dallammenetű népies műdal. Betlehemes játék betétjeként is szerepel (120. sz.) Formafelépítése most AA'BÁv. Rokonságban van a fejezet utolsó rubato tempójú, 11 szótagos dalával is (353. sz.), ennek révén pedig a „Harangoznak a mi kis falunkban” kezdetű érzelmes népies dallal is.

342.

LEHULLOTT A VADRÓZSAFA LEVELE

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

$\text{♩} = \text{cca } 76$

Le - hul - lott a vad-ró - zsa-fa le - ve - le,

Nem le - szek én a ma - ga sze - re - tő - je.

Van én - né - kem kinn a pusztán egy bar - na,

Vál - lá - ra van te - rít - ve a su - bá - ja.

Tisza partján virágzik a juharfa,
Juhász legény furulyázik alatta.
Leteríti göndör szőrű subáját,
Úgy öleli csinos barna babáját.

Tisza partján nem jó mélyen alunni,
Mert a Tisza sűrűn ki szok áranni,
Elviszi (j)a darutollas kalapom,
Mivel intek jó éjszakát galambom?

„Nem éppen olyan régi, de énnékem ez nagyon tetszik! . . .”

Mohol, 1978

Dúr hangsorának vezérhangja nem szerepel a dallamban, ennek ellenére fordulatai a funkciós harmóniarendet követik (a III. sor szekundzárlata is ilyen jelenség, pl.). Igen nagy népszerűségnek örvendő dallam, számos lírai szöveggel kering a használatban. Ritmusa, sorszerkezete hagyományos. (Járdányi függelék: Kávét ittam/Rétest ettem, megégettem a számat)

343.

DE SOKAT CSAVAROGTAM A NYÁRON

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

♩ = cca 76

De so - kat csa - va - rog - tam a nyá - ron,

De ke - ve - set a - lud - tam az á - gyon.

Vesd meg, babám, á - gya - dat, slin - gött pár - ná - dat,

Hagy a - lud - jam ki raj - ta ma - ga - mat.

4. vsz. 4. vsz.

A babámat akkor megszerettem,
Mikor még a nyájamat öröztem,
Olyan szépen dalolt a kakukk madárral,
Jaj, de meg is bomlottam utána.

Mikor ezt a kislányt megösmertem,
Nem gondoltam volna, hogy szeressem,
Minden este csókra vár a kiskapuba,
Ha nem adna, meghalnék utána.

Felülök a számaram hátára,
Elmegyek a számadó udvarába,
Számadó úr, keressen bojtárt magának,
Meg akarom ölelni (j)a babámat.

Mohol, 1979

Általánosan elterjedt, szo-végű, tipikus hypo-skálájú dallam. Hangsorában a 2. és 3. fok nem is szerepel. Ugyanennek a dallamnak közeli, dó-végű, plagális hangsorú (a záróhang felett és alatt egyaránt mozgó) rokonát l. 654. sz. Tanulságos példa, hogyan alakítja az idegen jellegű plagális sort a romlatlan stílusérzék hagyományba illővé. A magyar népdalok zömmel a záróhang felett mozognak, ez alá legfeljebb csak nagy szekunddal hajlanak le (de sohasem a vezérhang szerepét betöltő kis szekundra, azaz #VII-re!), az alsó V. fokig vagy mélyebbre csak kivételesen ereszkednek. A nyugati eredetű, vagy ezek stílusában fogant műdalok viszont szívesen barangolják be a záróhang alatti és feletti régiókat, funkciós hangzatokban gondolkodnak. A 654. sz. dallam ilyen plagális sort jár be. Ezt küszöböli ki a népi dallamgondolkodás azáltal, hogy a dallamot egyszerűen a záróhang alatti alsó dominánsra helyezi, ezáltal szo-végűre módosítja a dallamot, egyúttal nagy ívűvé is varázsolja a hagyományos ízlés értelmében. Ezzel a hagyomány életerejét bizonyító jelenséggel igen gyakran találkozunk az új stílusú dallamok világában.

Szövege műköltés-gyanús.

Változat: 654. sz. – plagális sorú, 683. sz. – kis terces, moll jellegű változat, és 686. sz. – középső sorai. (Járdányi II., 82.)

344.

KISZÁRATT A TÓBUL MIND A SÁR, MIND A VÍZ

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

♩ = cca 66

Ki-szá - ratt a tó - bul mind a sár, mind a víz,

A sze-gény ba-rom is csak a pász - tor - ra néz,

Is - te-nem, te-rem - tőm, adj egy csen - des e - sőt,

A sze-gény jó-szág - nak jó le - ge - lő me-zőt.

Ism.

A szegény jószágoknak jó legelő mezőt,
A szegény bojtárnak igaz, hű szeretőt.

Mohol, 1979

Klári: „Ez a dallam szebb! . . .”

A „szebb dallam”, amin Vlasityné a 325. sz. dalt máshogy is elénekelte, voltaképpen népi változata a nálunk „A pécsi, pécsi kolostorokban” kezdettel közismert Simonffy Kálmán Vecsey Sándor versére írt népies dalának (Juliska dalai, 1862. Madár az ágon, virág a fákon . . . stb.). Különféle szövegekkel kering a használatban, még párosítóként is. A dallam nagy ihlető erejéről tanúskodik a sok létrejött népi és félnépi változat. A gyűjteményben 5 közelebbi-távolabbi variánsát számolhatjuk össze. Közelebbiek a Mikor én, mint újonc . . . és Mikor mentem Bécsbe . . . (486/1. és 486/2. sz.) katoná- és tréfás szerelmi dalok, kissé távolabbi, de még mindig felismerhető a jelenlegi pásztordalként énekelt népibb változat. Rubato tempója és érzelgős hangulata miatt első hallásra nem sejlik fel a Tábortüzek lángja . . . (564. sz.) rokonsága, és végül, az ötfokú fordulatokban bővelkedő, 11 szótagos sorszerkezetű Árva vagyok . . . (690. sz.) dalban, főleg a középső sorok árulkodnak a kapcsolatról. Valamennyi felsorolt változat kiiktatta a szinkópás ritmust, a dallamstrófát valódi visszatérő szerkezetté alakította, a dallamvonalat pedig levegősebbé, nagyobb ívűvé tágította. Változat: 486/1., 486/2., 564., 690. sz. (Kerényi, 76.)

345.

ŐSZI TALLÓN FUT EGY CSIKÓ

Vlasity Károlyné Zélti Klára (1928–1996)

Rubato ♩ = cca 54

Ő - szí tal-lón fut egy csi-kó, meg-meg bot-lik a gö-röngy-be a lá-ba,

Bë-tyár gye-rék a gaz-dá-ja, vér-ző szív-vel rá-bo-rul a nya-ká-ra,

Ne fuss to-vább, kis pej lo-vam, úgy-is vé-ge már az én é-le - tem-nek!

Hal-lom már a ha-rang-zú-gást, ér-zem hogy a hi-deg sír-ba le-tesz-nek.

De (j)a csikó egyre csak fut, nem hallgat a betyár gyerek szavára,
 Botladozó fáradt testén fehér tajték hullik az út porára,
 Meg-megbotlik, elvágódik, őszi alkony veti rá (j)a sugarát,
 Az üldöző pandúrok már mind a kettőt porbahullva találják.

Mohol, 1979

Jegyzetek:

Érzelgős, népies műszöveg, az „Amott legel, amott legel . . .” kezdetű dal mintájára, ré-szint a dallamán.

Magas szótagszáma a műdalok világába utalja. Hangsora azonban hypo-zárlatú, szo-végű dúr, har-madik foka nem szerepel. A középső sort itt megnövelték a szélsőkhöz arányosan. A dallamtípusnak a III. sora csak 11 szótagú, a szélső sorok is csak a négy szótagú sorösszetevők ismétlésével dagadnak 18 – szótagúvá. (Hasonló eset a 452. sz.) A jelenlegi műszöveg eltörölte ezeket a jellemzőket. (Járdányi II., 160.)

346.

A BUGACI HÍRES CSÁRDA SÁRGÁRA VAN FESTVE

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

♩ = cca 84

A bu - ga - ci hí - res csár - da sár - gá - ra van fest - ve,

Ott mu - lat egy ö - reg be - tyár min - den ál - dott es - te.

Jó bort i - szik, nó - tát hú - zat min - den haj - nal ha - sad - tá - (j)ig,

Úgy is tud - ja, az é - le - te nem tart már so - ká - (j)ig.

A bugaci híres csárda elhagyott, árva,
 Nem hallik az öreg cigány csöngő muzsikája,
 Még a madár se oly vidám, nem úgy csicsereg az ágon,
 Amióta nincsen betyár a nagy rónaságon.

Mohol, 1979

Jegyzetek:
 Műszöveg.

Zélity Sándor:
 „Apám danógatta . . .
 Oda köllött vóna akkó figyelni, hogyhát:

Csárdák mosmá üressen maradtak,
 (a) Cigányok is lassan elballagnak . . .

Szóval mikö fölosztották a járásokat. Arrú vót nóta. Hogy milyen szép vóna mostan úgy ezék a régi darabok! . . . Dehát – elmút . . .”

*Az előzővel azonos formájú szó – végű dallam. Szövege ennek is műköltés. Talán mindkét dal szerepelt népszínművek betéteként.
 (Járdányi II., 165.)*

347. AMOTT MESSZE A HEGY OLDALÁBA

Gyarmat György (1903–1981)

Rubato

A-mott mesz-sze, a hegy ol - da - lá - ba,
 Két sze - rel - mes dül egy - más kar - já - ba.
 A - mint ök ott ket - ten be - szél - get - nek,

– Juhászlegény, szegény juhászlegény,
Tele pénzzel ez a kövér erszény,
Megveszem a szegénységet tőled,
Ráadásul add a szeretődöt!

– Ha ez a pénz csak foglaló volna,
Ezer annyi borra való volna,
Ez világot adná ráadásnak,
Szeretőmet mégsem adnám másnak!

– Juhászlegény, szegény juhászlegény,
Szeretődben vagyok minden remény,
Hátha meghal, vagy hűtelen lenne,
Sem pénzed sem szeretőd nem lenne!

– Akkor volnék csak igazán szegény,
Szegény legény, szegény juhászlegény,
Megfognám a bodzfa furulyámat,
Búsan legeltetném a nyájamat!

*

(de) Régen jártam én ezen a tájon!
Itt vesztettem el a boldogságom!
Gyermekkorom, jöjj vissza egy szóra!
Halvány rózsá, halvány őszi rózsá!

Ha mégégyször gyermek fognák lenni,
De sok mindent el tudnák feledni!
Gyermekkorom, jöjj vissza egy szóra!
Halvány rózsá, halvány őszi rózsá!

Mohol, 1980.

Jegyzetek:

A közismert, 1845-ben, Szalkszentmártonban írott Petőfi-vers, az „Alku” folklorizált változata. Dallamát régebbinek tartják. A dal önállósodott élete folyamán a dallam úgyszólván

ván semmit sem változott. A szöveg a Petőfi-versszakokat apró eltérésekkel őrzi. Elé és utána kapcsolódnak lírai és epikai versszakok, néha balladák, balladás dalok, melyek más dallamon (dallamokon) is ismertek.

A dallam sárospataki diákdal, „Kérlek, rózsám, tekints rám kegyesen” kezdetű szöveggel a Dávidné Soltári című gyűjteményben bukkan fel először (1790–1791). Akkor vált igazán népszerűvé, mikor Petőfi versével kezdték énekelni.

Változat: 400. sz. (Kerényi, 37.)

348. HORTOBÁGYI KOCSMÁROSNÉ, ANGYALOM

Zéltity Sándor (1906–1995)

♩ = cca 88

Hor - to - bá - gyi kocs - má - ros - né, an - gyá - lom,

Të - gyën i - de ëgy ü - veg bort, hagy i - szom!

Hor - to - bágy - tól még Deb - re - cen mesz - sze van,

Deb - re - cen - től Hor - to - bá - gyig szom - jaz - tam.

1) 2) 2. vsz. 2. vsz.

Hideg nótát füttyürésznek a szelek,
Testëm, lelkëm maj mëgvëszi (j)a hideg!
Tekintsen rám, kocsmárosné (de) vijolám,
Fölmelegszen kökény szeme sugarán.

Savanyú bor, szép menyecske, édes csók,
 Az én babám ide-oda, ide-oda tántorog.
 Öleljen meg kocsmárosné, édesem,
 Ne várja meg, hogy hosszába elessem.

Mohol, 1979

Jegyzetek:

Minden valószínűség szerint népszínmű szövege.

A „Kiskun verbunk” néven ismert fríg dallam rokona. Alapjában a Rákóczi-nóta köréhez tartozik. A verbunkos zene falusi, népi ága. Hazája az Alföld északnyugati csücske. A hangszeres előadásokban a funkciós harmóniaérzék moll zárlattal fejezi be a mi-végű fríg dallamot. Szövege valószínűleg népszínműből maradt fenn.

349.

KÉSO ESTE FURULYASZÓ HALLATSZIK

Zéltty Sándor (1906–1995)

Rubato ♩ = 152

Ké - sö es - te fu - ru - lya - szó hal - lat - szik,

Pász - tor - fi - (j)ú a pa - na - szát ke - ser - gi.

Bús - san fűj - ja a sze - rel - mes nó - tá - ját,

U-gyan, ró - zsa - m, gon - dolsz - e még én - re - (j)ám?

1)
3. vsz.

Nagyon sokat gondolok én terejád,
Szegén vagyok, nem illek én tehozzád.
Törd össze a furulyád, hogy repedjen,
Hogy a szívem utánnad ne epedjen.

Nem engedi az anyám, hogy szeresselek,
Sírok is én tőjutánnad eleget,
Jobb volna már nyugodni (j)a hant alatt,
Ott a szívem nem érezne fájdalmat.

Mohol, 1979

A „Tele van a csipkebokor virággal” kezdettel közismert népies műdal közeli variánsa. Típusát a 19. század második felétől bőségesen dokumentálják a források.

Változat: 404. sz. (Típuskatalógus IV/B, 181.)

350. ESTE VAN MÁR, LEMENT A NAP RÉGEN

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Rubato ♩ = cca 160

Es - te van már, le - ment a nap ré - gen,

Ki kö - nyö - rül a sze - gény - le - gé - nyen?

Majd kö - nyö - rül a jó is - ten,

A fa - lu - ba (j)i - gaz kis - lán nin - csen.

Mohol, 1978

ABBA képletű sorai tercviszonyra épülnek, plagális terjedelmű dallam, valószínűleg népszínműből származik, vagy ilyen ihletettséggű. Az „Az egri ménes mind szürke” kezdettel közismert dal 11 szótagú sorokra épült rubato változata.

(Kerényi függelék: Az egri ménes mind szürke)

351.
SÖTÉTEDIK AZ ÉG ALJA

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Sö - té - te - dik az ég al - ja,
Nem jó áll a fe - jem aj - ja!
Gye - re, ró - zsám, i - ga - zidd még,
Az Is - ten is úgy áld - jon még!

Esik eső, csak úgy szakad,
Szeretnélek, de nem szabad,
Mert az anyád nem engedi,
Csikóst nem szabad szeretni.

Mohol, 1978

Plagális indulású népies műdallam. Középső soraiban dúrba modulál, ezáltal érződik rajta a terc szekvencia.

*Szövege is a 19. század népies dalkészlet köréből származik. Igen népszerű.
(Típuskatalógus IV/B, 182.)*

352.
ELÁTKOZOTT ENGEM AZ ÉDESANYÁM

Zélicity Sándor (1906–1995)

Rubato

El - át - ko - zott en - gem az é - des - a - nyám,

Hogy ne le - gyen se or - szá - gom, se ha - zám.

Csip - ke - bo - kor le - gyen az én szál - lá - som,

Ott se le - gyen so - ha - se ma - ra - dá - som.

Mohol, 1979

Jegyzetek:

A csipkebokor pubes jelkép.

A 342. sz. dal rokonságába tartozik. Lásd az ott mondottakat.

KLASSZIKUS BALLADÁK

A BALLADÁKRÓL

A népballadák világának egyik legizgalmasabb élménye, hogy szövegükön, dallamukon keresztül sok-sok letűnt évszázad előtti események levegője fog körül bennünket, olykor olyan hitelességgel, hogy a versbe foglalt történetek szinte tapintható közelbe kerülnek hozzánk, mit sem számolva azzal, hogy a cselekmények vagy azok analóg, vagy csak hasonló változatai, s az ezeket megelő személyek olykor több mint fél évezrede már csak e történetekben élnek.

A megelevenítés, élővé varázsolás olykor a legújabb kori balladákban is olyan mozzanatokhoz hoz emberközelbe, amely soká kíséri a szövegek megismerőjét, mint pl. egy, a saját háza előtt utolért és leszúrt legény balladájának a sorai:

Ědesanyja kiszalad nagy ijedve,
Piros vérét szedi a kötőjébe,
Piros vérét szedi a kötőjébe,
Odavan a szívem gyönyörűsége!

Ěs történt pedig mindez 1891. nov. 17-én, Zentán az Újkút utca egyik ma is meglévő háza előtt, magyarázólag: „A gatyaszár utca Kakasos bót felüli ágán, aki a Tornyosi útba toroklik. Há!” („Piszár Pali” – in: Burány B.: Így éltünk a Délvidéken, Nap Kiadó, Bp., 1999:25-34.)

Persze hogy a balladákat is költi valaki. Valaki, aki a köztudat számára ismeretlen marad. A szájról-szájra terjedés emelheti, javíthatja, a feledés meg koptathatja a művi szempontból ilyen vagy olyan eredetű szövegeket. A közösség befogadó, vagy kiiktató ízlés-törvénye formálja tehát ezeket a szövegeket is, amíg az alakulások valamelyik fokán a lejegyzések nem rögzítik ezt a folyamatot, de – a pillanatfelvételek sincsenek kihatással az idő további múlásával okozott változásokra! A természetes úton, azaz szájról szájra terjedéssel a különböző tájak, közösségek továbbra is a maguk ízlése szerint alakítják az énekelt balladákat is. Ebben a folyamatban a felejtés hatása akaratlan.

A közhittől eltérően, s ez elsősorban a ponyvaballadák zömének silányságára támaszkodik, az újabb kori balladák is lehetnek a művészi teljesítmény magas fokán:

Páncél Gábor, Páncél Gábor!
Kocsislegény a javából!
Mért is lettél e világra,
Születtél sokak bújára?!

Apád volnék: gyaláználak,
Anyád volnék: siratnálak,
Öcséd volnék, átkoználak,
Fiad volnék: tagadnálak.

Babád vagyok, mit csináljak?!
Ölelgetem az ágyfádat,
Az ágyfádat, a párnádat,
Vérbeázott ruhádat.

Kibe akkor éjjel voltál,
Akire tisztát váltottál, –
A pokolban égjen porrá,
Az lett rajtam az ostorrá.

De a könnyem meg eloltsa,
Tested takarta a gyolcsa.

Hej, a tested ez takarta,
De a bűnöd elárulta,
Téged vitt a bitófára,
Engem a nagy árvaságra.

(„Páncél Gábort 1882 februárjában akasztották fel Újpesten, hol e balladát 1919 áprilisában lejegyeztem” – közli Szendrei Zsigmond. Mellette még egy széljegyzet: „Kiírtam egy 1925-ös Ethnographiából, rácsudálkozásból, ahol 1975-ben egészen mást kerestem.” – Burány Béla. Ha az emlékezet nem csal, az észak-bácskai Dunatájról elszármazott asszony volt az adatközlője.)

Vajon ki költhette? Negyvenhárom évvel az akasztás után ilyen állapotban gyűjthető (!) mivoltában . . . , amelyre másik 50, sőt 75 év múltán is az öröms elismerés főt-hajtó tisztelgése az úr az újraköszöntés csendes mosolyában . . . Mekkora kár a dallam hiánya! Mekkora baj a dallam nélküli közlés, akár kottaismeret-hiányra, akár nyomdai okokra hivatkozva! . . .

*

A Zélity család balladaanyagának gyűjtésekor a passzív balladaismeret lehetőségeit is kihasználtuk. Az „Én nem tudom rendessen, csak részeket tudok belüle, de ismerem aki tudja!” játékszabályai alapján az „Elhívjam jövő vasárnapra?” kérdésre mindig igenlő volt a válasz. Rákérdezések után így került szalagra majd tíz, tájainkon ritkaságszámba vehető ballada, vagy csak balladatöredék, annak bizonyításaképpen, hogy ezek is élő balladák voltak mivelénk még nemrég, csak a gyűjtéssel késtünk el egy kissé.

A Zélityék szomszédjában lakó Gyarmat Gyurka bácsi, vagy Szabó Ferenc a munkatárs így egészítette ki szervesen a Zélity család balladaanyagát, ami nélkülük is elismerést érdemlő lenne mind számbelileg, mind egyéb mutatói alapján, így azonban teljesebb a kép.

*

A Függelékben egy csokor balladás dal kerül egymás mellé, meglehetősen heterogén összetételben. Talán elvitatható beiktatási helyük, s olykor tán beiktatásuk is. Jelenlétük a népi epika utainak irányait szerette volna felvillantani, már jobbára művészi értékmérések nélkül, sőt, ilyen értékek hiányában is.

353.
A FALBA ÉPÍTETT FELESÉG
(VÉRÁLDOZAT)

Zélicity Sándor (1906–1995)

Hát mikó keszték építeni ezt a Déva várát, akkorosztan tizénkét kőműves! . . . Akkorosztan romba dűt! Romba dűt! Akkorosztan etanáták asztat, hogyhát a 12 kőműves, mer mindég összeszakadtak a falak, összebeszéték, hogyhát: asszonvért kő belekeverni! Még csonot! Még mindēn félit! Akkó birják megállítani!

Hátosztakkó mikó hozzáfogtak építkezni újba, akkorosztan mondja az asszony a kocsisnak, hogy:

– Fogjá bē!

Pedig megmonta hogy nē gyűjjön ē, de nem monta hogy mijjé! A kőműves a feleséginek. Az még hát gyanút vetett rá, hogy ű tán nem köll a kőművesnek, most még akarta fogni!

Osztakkó úgy ű lett az áldozat. Ez az asszony.

*

Nem tudom úgy emeséni egísszen ahogy vót . . .

Hogy hunnan tudom? A rádióbú. Pestrű.

Mindég szerettem én az ilyenekre odafigyēni, tuggya! . . .

Mohol, 1975

Jegyzetek:

„Mindmáig nem sikerült megnyugtatóan bizonyítani, hogy a falba épített feleség balladája valaha is élt a jugoszláviai magyarság körében, és hogy az itt-ott felbukkanó prózai mondák szóbeli eredetűek volnának, inkább mindennek az ellenkezője valószínűsíthető” – vallja Katona Imre, Katona-Lábad: Erdők, mezők, vadligetek. Forum, 1980., könyvében, ahol a ballada tartalmáról négy ilyen elmesélést közöl. Mindezt 1971-ben egy hasonló közlemény előzte meg (Katona-Tripolsky: Három magyar népballada vajdasági változatai. HITK III. 1971., 7. sz., 17–38.) A fenti könyv jegyzeteiben már az a megjegyzés került a ballada után, hogy e balladának Kálmány után 90 évvel is „volt még nyoma, még ha ez más mondanivalóval vegyült és feltehetően irodalmi forrásból eredt is”. Majd utánatéve: „Mindenesetre Vargyas Lajos érdemben foglalkozott vele nagy, reprezentatív balladamonográfiájában (1976., II.:21–22.), melyben e balladatípus elterjedését is feldolgozta.

A Zélicity Sándor által is mesélt balladatartalom garmadával lenne gyűjthető erről a vidékről is, napjainkban is, és feltehetően így lenne a jövőben is. A ballada jugoszláviai magyar nyelvterületbeli előfordulásának tisztázása tehát fokozottan indokolt.

Sajnos, ma már nem lehet véglegesen megtudni, mit hozott volna e ballada elterjedésének térképén az az adat, ha Kálmány Lajosnak 100 évvel ezelőtt sikerült volna a szöveget Törökbecsén lejegyezni. Mert tőle biztos megtudtuk volna, kitől tanulta előadója, azaz a ballada helybéli szájhagyományozású-e, úgymond: autochton-e Törökbecsén, vagy máshonnan odaköltözött emlékezetében került oda. (A második világháború két-három évén át Bácskában élt csángók után csángó dallamok pl. Moholon, s éppen a Zélity családban, 1980-ban is kimutathatók voltak, nem ilyen célú kutatás eredményeképp: „Ezt egy csángó asszonytul tanultam” megjegyzéssel.)

A vajdasági magyarság ma nem véletlenül ismeri Kőműves Kelemen történetét. A mai 50–60, meg még több évesek majdnem mindegyike, falun, városban, iskolában tanulta ezt a balladát, olykor „fejből feladva” részleteket is belőle. Ezek szülei, vagy csak idősebbjei, az iskolából hazahozott izgalmas történet menetéről ezen az úton szélteben informálódhatott, akár a legapróbb részletekig, odafigyelés szerint. Az utolsó néhány évtized tömegkommunikációs módszerei aztán minden régi szabályt felborítottak. Zélity Sándor szalagra szedett szöveg-meséje nem egyedi eset, ahol forrásként a rádió, televízió jelöltetett meg.

Sokáig használható küszöbként kínálkozott az a megszorítás, hogy az adatközlő tud-e a tananyagként is előforduló balladából néhány sort bár énekelni is. A szájhagyományban a szöveg-dallam gyakran egy, vagy akár félsoros töredékekben rögződve együtt őrizték egymást. Mindez azonban a rádión keresztül sugárzott, s egyéb „hangzó anyag” mellékleteknek köszönhetően ma már semmilyen bizonyosságot nem nyújtana.

A történet elmesélése tehát nálunk nem fogadható el minden ballada szájhagyományos jelenlétének biztos nyomaként elfogulatlan döntéshozatal mellett. Semmi esetre nem egy, Kőműves Kelemen néven, sok generáció óta tanballada esetében.

*

Egészen más kérdés, hogy az emberáldozat, illetve véráldozat ismerete, az abban való hit, sőt, annak használata szinte napjainkban is jelen van a jugoszláviai magyarság, és nemcsak magyarság tudatában. Olykor balladaformát is ölt! A 20. század elején épült újvidéki zsinagóga építésével kapcsolódott össze a híres tisztaeszleári per cselekményét idéző, valószínűleg annak mintájára született újabb kori balladatöredék Temerinből. (Giusto dallama bizonytalan.)

Ezernyócszáznegyvennyócba mi történt!
Mikor a Korëla Márit megölték!
Büdös zsidó bécсалta a templomba,
Piros vérit eresztette lavórba.

– Ugyan, zsidó, hogy nem fáj a tē szíved,
Mikor ezt a magyar kislánt megölted?
– Dehogynem fáj, talán meg is hasadt,
Mikor mondta: Édesanyám, meghalok!

Ez, amikő vót a . . . Mikó a zsidó templomot csináták!
A világháború előtt vót ez!

*Mosó Józsefné Varga Teréz (1895–)
Temerin, 1975*

(Az újvidéki zsinagóga 1909-ben épült. A balladai esemény ehhez kapcsolása tetszőleges. Valószínűbb a nagy port felvert tiszaezlári per képzeletmozgató hatása, és a vásári célokra való szerkesztés.)

*

A házverő, építő mővák, kalákák alkalmából a levágott jószág, vagy baromfi véré (néha csontjait is), nem egy helyen komoly arccal, vagy nevetve kommentált „hittel” keverték bele a falba, a sarkokba, vagy a malterba a közelmúlt évtizedeiben is.

Zéltý Sándor (1906–1995)

„Mikó főgyütték ezek a licsányok ë! Oszt építettünk náluk. Az unokatestvérëm is, falverők vótunk. Hátoszt ëccé aszongya ëgy:

– Nézzéték, micsinál az öreg!

Mëgfogta a kakast, akkó ëvágta nyakát, oszt vitte a ház sarkaira oszt beleeresztette a vért a falba . . .

. . . Csináták ezt régëbben nálunk is. Persze! Mëg csináják is néhun. A vért bëkeverik, a húst mëg jóízűen mëgëszik.

Mëgszentölik avvá a falat, hogyhát ellenség në érje sosë, mer az má vért kapott. Hogy többet në csurogjon abba szobába, vagy épületbe! Amit csinátak.

Amit csinátak, amit lëvágtak: baromfit, vagy malacot, vagy birkát, vagy amit . . .

Hogy në követeljën több vért.”

Mohol, 1980

*

A zentai Tisza-híd építësekor egy fiatal mérnök szerencsétlenül esett a magasból a cölöpök közé s ott halálra zúzódott. Egy öregasszony így véleményezte az eseményt:

– No, most már bizonyosan megëpül!

A század elején épült zentai zsinagóga építësekor is elterjedt egy tiszaezlári perre emlékeztető hit, suttogás, ami a harmincas évek közepén is gyűrűzött.

A balladakiváltó alapotívum nem idegen, sőt, élő babonás hitként jelen van tehát a jugoszláviai magyar nyelvterületen. Ez azonban nem jelenti feltétlenül a Kőműves Kelemen ballada jelenlétét is.

354. HÁROM ÁRVA

Vlasity Józsefné Tubicák Cecília (1902–)

. . . Annyit tudok, hogy . . . az anya hazamënt ëjjel. Osztakkor addig odaüt a kiságyára, mëg e nem alszik mind a három.

Amikó elaludt mind a három, akkó az ëdësanya ëtünt.

Hát! . . .

Mohol, 1976

355.
TEMETŐNEK KAPUJÁBA

Karácsonyi Mihályné Smirkász Anna (1911–)

Te - me - tű - nek ka - pu - já - ba,
Ott sír - do - gál há - rom ár - va.
Kejj föl, kejj föl, é - des - a - nyám,
Úgy vá - gyok a csó - kod u - tán!
1) a 2) 4. vsz. 4. vsz. 4. vsz.

– Nem kelhetők, lelkem ága,
Koporsóba vagyok zárva,
Van tenekték mostohátok,
Aki gondot visel rátok.

– (mikor) Fehéret ad a hátunkra,
Vérrel virágzik az alja,
(mikor) Kenyeret ad a kezünkbe,
Hét ördög ül a szemébe.

– Lányok, lányok, szánjatok meg
(a) Borom árát adjátok meg,
Ha lesz pénzem visszajadom,
Csókjaimmal kamatozom!

Édesanyám édes teje,
Kesere a más kenyere!
Keserű is, savanyú is,
Jaj, de sűrűn panaszos is!

Hajam, hajam, hajam szála,
De sok bánat szállott rája!
Annyi bánat szállott rája,
(hogy) Nincsen annyi hajam szála!

Gyászba van a ház belseje,
Ki van az anyám terítve,
Gyertek, árvák, sirassátok,
Nektek is édesanyátok!

Mohol, 1976

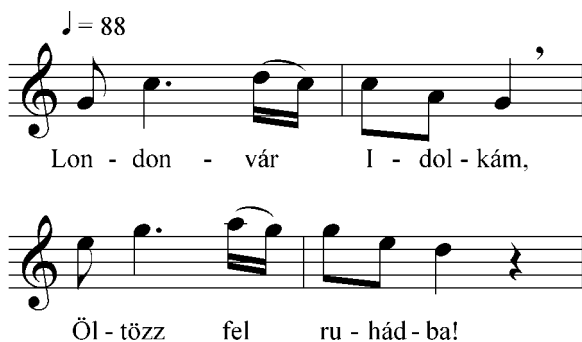
Jegyzetek:

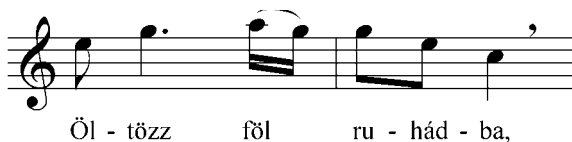
Hiedelemmotívumokra épült középkori eredetű ballada. A hiedelem szerint a testből szállott lélek még egy ideig (12 napig) a föld felett tartózkodik, később csak az égiektől kapott varázsvesszővel jöhet vissza, azt is csak háromszor. A varázsvesszővel a sírhantra kell csapni. („Adok nektek aranvesszőt, Csapjátok meg a temetőt!”) – A háromszoros visszatérés részletei lassan kikoptak, más vándorversszakok kerültek a szövegbe. Dallamuk egyházi (énekes koldús?) énekeké, vagy más. Európa népeinek többsége ismeri. Magyarországon kb. 200 változatát jegyezték le, nálunk eddig 41-et.

Népszerű műdallam, sorviszonyai „imbolygók”, mivel köztük semmiféle viszony nem alakul ki. Különféle szövegekkel társul, többek között makaronikus „cigány” szövegekkel is. (Típuskatalógus IV/A, 9.)

356. LONDORVÁR IDOLKÁM

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

– Idolkám, gyermekem,
Mi annak az oka,
Zöld selyem szoknyádnak
Hosszabb a hátulja?

– Szabó nem jó szabta,
Varró nem jó varrta,
Verje meg az Isten,
De elfucserálta!

– Szabó is jó szabta,
Varró is jó varrta,
Királyfi Miklóska
És te vagy az oka!

Lányom, édes lányom,
Fogjon meg az átkom,
Én ezt a nagy szégyent
Viselni nem bírom!

Hóhérok, hóhérok,
Lányomat vegyétek,
Éjfél egy órára
A fejét vegyétek!

– Kis fecském, kis fecském,
Vidd a levelecském,
Király kis Miklósnak,
Mert szivem meghasad!

Ha alva találsz,
Tedd a párnájára,
Ha álmonni látod,
Tedd az asztalára!

Királyfi Miklóska
Levelét megkapta,
Nem vette tréfára,
Kocsisát hívatta:

– Kocsisom, kocsisom,
Fogd be a hat lovat,
Fogd be a hat lovat,
Azt is a legjobbat!

Enyém a fájdalom,
Tied a jutalom,
Hogy élve találjuk
A kedves angyalom!

– Jó napot, jó napot,
Ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám,
Londorvár Idolkám?

– Kiment a folyóra,
Lábát mosogatja,
Lábát mosogatja,
Szívét vigasztalja.

– Nincsen ott, nincsen ott
Ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám,
Londorvár Idolkám?

– Kiment a kiskertbe,
Rózsákat szedeget,
Rózsákat szedeget,
Koszorút kötöget!

– Nincsen ott, nincsen ott,
Gonosz szívű anya,
Aki szép szerelmem
Halálba zavarja!

– Mit tűröm, tagadom,
Ki kell már vallanom,
Bent van szobájába,
Gyászkoporsójába.

Királyfi Miklóska
Ahogy ezt hallotta,
Törét kirántotta,
A szívébe szúrta:

– Szívem a szíveddel,
Vérem a véreddel,
Lelkem a lelkeddel,
Pihenjen örökre!

Londorvár Idolka,
Királyfi Miklóska,
Gyászos sírhalmukat
Falevél takarja.

Mohol, 1975

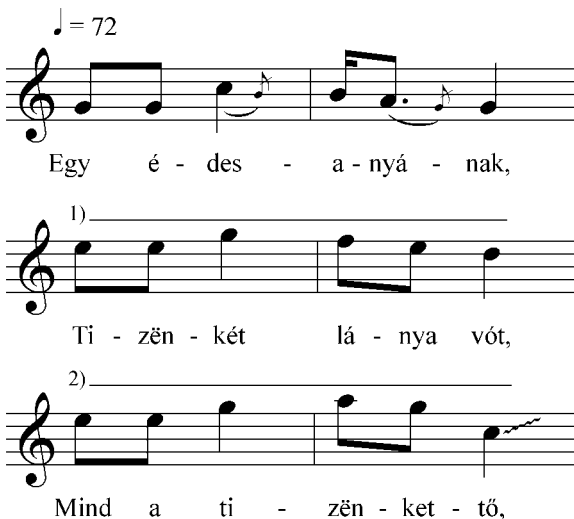
Újabb kori, valószínűleg német eredetű dallam, melynek azonban a középkori „Mittit ad virginem” sequentiával is van kapcsolata. Az egész nyelvterület ismeri, változatai is sokfélék. A jambikus alaprítmust a magyar nyelv saját ritmusrendszerébe formálta át szinkópássá (357., 359., 360. sz.), vagy a hangsúlyviszonyokat változtatta meg magyar követelmények szerint (358. sz.).

Változat: 359., 360. és 358. sz. – távolabbról. (Vargyas I.: 222. o., Típuskatalógus IV/G 446, Járdányi függelék: Jó estét, jó estét)

357.
A SZÉGYENBE ESETT LÁNY
(LONDORVÁR IDOR)

Zéltty Sándor (1906–1995)

$\text{♩} = 72$

Egy é - des - a - nyá - nak,

1) Tí - zén - két lá - nya vót,

2) Mind a ti - zén - ket - tő,

– Idorkám, Idorkám,
 Mi annak az oka,
 Kék selém szoknyádnak
 Hosszabb a hátulja?

– Szabó nem jó szabta,
 Varró nem jó varrta,
 Király kis Miklóska
 Nem jó parancsóta.

– Kis fecském, kis fecském,
 Vidd e jezt a levelet . . .

Akkó mongya, hogy:

– Ösmeretlen anyám,
 Hol van az én rózsám?
 Hol van az én rózsám,
 Londorvár Idorkám?

– Lënt van a patakba,
 Lënt a lábát mossa,
 Lënt van a patakba,
 Magát csinosítja!

– Ösmeretlen anyám,
 Hol van az én rózsám?
 Hol van az én rózsám,
 Londorvár Idorkám?

– Mit tűröm, tagadom,
 Úgy is ki kő vallanom,
 Bënt van a szobába,
 Gyász koporsójába!

Bémén a szobába . . . Talpig gyászba . . . Kargyát megfogta . . . Nem jut eszembe, hogy-
hát hogy gyilkóta még?! Zöregasszont . . .

A jelenlévő Vlasity Józsefné Tubicák Cecília (1902):

„Akkó bémént a legín, akkó ráborút az Idolkára, akkó meghalt az is bánatába, még a
lány is. Akkó égszërre temették . . . Hát így . . .”

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Az egész magyar nyelvterületen ma is élő ballada. Vargyas 1976-ig 299 változat alap-
ján jelzi elterjedtségének határvonalait. Vajdaságban napjainkban 81 változatát tartják szá-
mon. Úgy tűnik, ez a szám ma is könnyen bővíthető.

Vargyas portugál, katalán, spanyol, angol, német, görög, francia, szlovák, morva összeve-
tések alapján francia eredetűnek véli, és 14. századi, legkorábbi átvételeink közé sorolja.

Az itt közölt változatok némelyik versszaka vásári terjedésre utalnak: „Lányom, édes
lányom, Fogjon meg az átkom, Én ezt a nagy szégyent Viselni nem birom!”, „Nincsen ott,
nincsen ott, Gonosz szívű anya, Aki szép szerelmem Halálba zavarja!”, „Londonvár Ilonka,
Királyfi Miklóska, Gyászos sírhalmukat Falevél takarja.” Az egyébként sokféleképpen
(szinte minden változatban máshogy) mondott versszak (pl. Të löszöl villámlás, Én mög a
tüzelés) a Gyarmat Gyurka bácsi féle változatban: „Enyém a villámlás, Tiéd a gyakorlás”
valószínűleg „átírási hiba”-ként veszhette tiszta értelmét, valahol, valamikor, a vásári hasz-
nálat előkészületeiben.

Más szövegrészek: kardbadölés, Vérem a véredde! Egy patakba folyjon stb. középkori
hőseinek keletről hozott formulái.

Az előző dallam távolabbi variánsa. Lásd ott.

Változat: 357., 359., 360. sz. – távolabbról. (Vargyas I.: 222. old., Tipuskatalógus IV/G 446., Jár-
dányi függelék: Egy özvegyasszonynak)

358.

A SZÉGYENBE ESETT LÁNY

Gyarmat György (1903–1981)

♩ = 76

I - dol - kám, I - dol - kám,

Öl - tözz föl ru - hád - ba!

Öl - tözz föl ru - hád - ba,

Zöld se - lyem szok-nyád - ba!

– Idolkám, Idolkám,
Mi annak az oka,
Zöld selyem szoknyádnak
Hosszabb a hátulja?

– Szabó nem jó szabta,
Varró nem jó varrta,
Verje még az Isten,
De jē fucsērálta!

– Szabó is jó szabta,
Varró is jó varrta,
Királyfi Miklóska,
Ki jē fucsērálta!

– Hóhérok, hóhérok,
Vigyéték lányomat,
Vigyéték lányomat,
Az akasztófára!

– Kis fecském, kis fecském,
Vidd el levelecském,
Vidd el levelecském,
Királyfi Miklósnak!

Ha alva találod,
Tedd a párnájára,
Ha elmenni látod,
Tedd az asztalára!

– Kocsisom, kocsisom,
Fogd bē hat lovadat,
Fogd bē hat lovadat,
Azt is a legjobbat!

Enyém a villámlás,
Tied a gyakorlás,

Hogy élve találjuk,
Londorvár Idolkám!

– Jó napot, jó napot,
Ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám,
Londorvár Idolkám?

– Kiment a folyóra,
Lábát mosogassa,
Lábát mosogassa,
Szívét vigasztalja!

– Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám,
Londorvár Idolkám?

– Kiment a kiskerbe,
Rózsákat szedeget,
Rózsákat szedeget,
Koszorút kötöget!

– Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám,
Londorvár Idolkám?

– Mit tűröm, tagadom,
Ki kellett mondanom,
Bent van szobájába,
Gyász koporsójába!

– Királyfi Miklóska
Ahogy ezt hallotta,
A törét kihúzta,
S magát szíven szúrta:

– Vérem a véreddel,
Testem a testeddel,
Lelkem a lelkeddel,
Szálljon az Istenhez!

Mohol, 1980

A 357. sz.-ú dallam közeli változata. Lásd ott.

Változat: 357., 360., 358. sz. – távolabbról. (Vargyas I.: 222. o., Típuskatalógus IV/G 446., Járdányi függelék: Jó estét, jó estét)

359.
A SZÉGYENBE ESETT LÁNY

Csonka Pál (1924)

$\text{♩} = 72$

Egy - szer egy asz - szony - nak

Ti - zén - két lá - nya volt,

1) _____
A ti - zén - ket - te - dik

2) _____
Lon - don - vár I - dus volt.

1) 2)
_____

– Iduskám, Iduskám,
Mi annak az oka,
Kék selyem ruhádnak
Hosszú a hátulja?

– Szabó nem jó szabta,
Varró nem jó varrta,
Királyfi Miklóska,
Ki azt elrontotta.

– Jó napot, jó napot,
Ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám,
Londonvár Ibolykám?

– Nincsen itt, nincsen itt,
Lent van a folyóba,
Fehér lábát mossa,
Szívem szomorítja!

– Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám,
Londonvár Ilonkám?

– Mit tűrjem, tagadjam
Be kell ezt vallani,
Bent van a szobába,
Gyászkoporsójába!

Mikor ezt . . . (most a legín nevit nem tudom mondani!)
Kihúzta szuronyát,
Kihúzta szuronyát,
Szíven szúrta magát:

– Testem a testeddel,
Lelkem a lelkeddel,
Együttessen menjen,
Föl ő a mennyekben

Mohol, 1980

A 357. és 359. sz. balladák közelebbi változata. Lásd a 357. sz. alatt.

Változat: 357., 359. és 358. sz. – távolabbról (Vargyas I.: 222. old., Típuskatalógus IV/G 446., Járdányi függelék: Jó estét, jó estét)

360. SZABÓ VILMA

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Sza - bó Vil - ma ki - ment az er - dő - be,

Be - fe - küdt egy cit - rus - fa tö - vé - be.

Szabó Vilma nem vëtte tréfára,
Belépett egy közeli csárdába:
– Kocsmárosné, hat deci bort ide!
Hagy tölcsem az idejemet vele!

Szabó Vilma nem issza a borát,
Zsandár nyissa a csárda ajtaját,
Zsandárkáplár elkijáltja magát:
– No legények, megfogluk a Vilmát!

Szabó Vilmát hat zsandár kíséri,
A babája az ablakból nézi.
– Nézzed, babám, gyászos életemet,
Mind teérted szenvedem ezeket!

– Légy átkozott, verjen meg az Isten
Földön nyugtod sohase ne legyen,
Megöletted velem gyermekimet
Mos meg nézed szenvedéseimet!

Szabó Vilmát hat zsandár vallassa,
A babája az ajtón hallgassa:
– Valld ki, Vilma, minden bűneidet,
Hová titted négy szép gyermekedet?

– Kettőt tettem Tisza fenekére
Egyet meg a citrusfa tövébe
Negyediknek most lettem gyilkossa
A szerelem vitt engemet arra!

Erdő szélén van egy gyász temető,
Szabó Vilma ott fekszik legelő,
Fejfájára csak az van ráírva
„Itt nyugszik egy gyilkos édesanya”

Mohol, 1978

Jegyzetek:

Egy középkori ballada újjászületett alakja, mindenesetre még azokból az évszázadokból, amelyekben mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy az új élet a fogamzástól kezdődik, nem a születéstől, sem a magzatnak egy megbeszélt fejlődési fokától, amely előtt (idegen szellemű törvények alapján, abortusz elnevezéssel) nem minősül gyilkosságnak a magzatgyilkosság, sőt, a polgári társadalom hétköznapi gyakorlata lesz, elképesztő méretekben. (1956 óta kb. 7 millió magyar magzatot öltek így meg.)

A régi, még hat szótagos forma (Moldva) első sorai a lírai együttérzés nyelvén fogalmazódtak:

Szegény Szabó Erzsi
Mind elveszté magát,
Mind elveszté magát,
Az asztagos kerbe.

Az új, tíz szótagos alak változatai a (vásári) hatást fokozandó, a gyermekgyilkosság összképe felé alakítják a szöveget:

– Szabó Vilma, fáj-e a te szíved,
Hogy meggyilkoltad a gyermekedet?
– Hogy nem fájna, mikor majd meghasad,
Még én élek, csörgetem a vasat. (Zenta)

Vargyas könyvének rendezéséig 266 változatát tartották számon a magyar nyelvterületen, szoros összefüggésekkel Európa majd minden nyelvén (francia, breton, olasz, angol, dán, szlovák, morva, lengyel, ukrán, német, vend, szlovén, horvát, cseh, litván). Bár első magyar lejegyzése alig múlt százéves (1872), Vargyas ezt a formáját egy 14. századi francia eredetű ballada 19. századbeli felújításának tartja. A Vajdaságban közzétett 42 változat száma könnyen lenne növelhető.

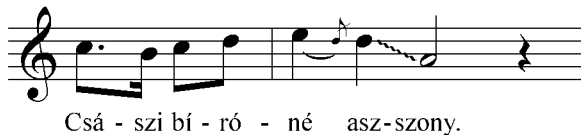
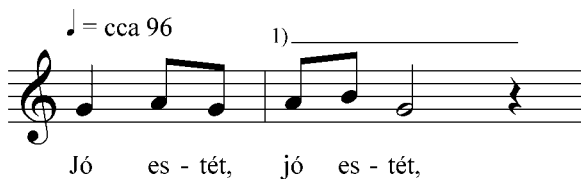
Legelterjedtebb alakja háromszoros magzatgyilkosságról szól. (Hová tetted három szép gyermeked?) A „Negyediknek gyilkosa most vagyok”, vagy „Negyediknek most lettem gyilkosa”, ill. „Negyediknek öngyilkosa vagyok” sorok arról vallanak, hogy Szabó Vilma elfogatásakor is másállapotban volt. De olyan is van, amely szerint: „Kettőt tettem rózsafa tövébe, Másik kettőt Tisza fenekére, Ötödiknek most vagyok gyilkosa, A szerelem visz engem a sírba.” (Temerin) A magzatgyilkosság számának ötre emelése nyilván az elborzasztás céljait szolgálják, a megérdemelt büntetés indokaként. (Egy mácsvai fiatalasszony 1962-ben 27 abortuszát vállrándítva diktálta a szakmai adatok közé, a 28.-ra indulóban.)

Az átkot tartalmazó, meg az itt közölt záróversszak nem gyakori része a szövegnek.

Középkori eredetű ballada újabb kori alakja a betyárballadák stílusában. Dallama a 19. századi nóták ízlése szerint formált, de az új stílusú dalokhoz hasonló képződmény, a ballada „saját dallama”, evenvel társul legtöbbet a szöveg. Régiesebb alakjaiban a III. dallamsora mixolid fordulati. Itt végig dúr. Változat: 389. sz. (Típuskatalógus IV/F 354., Járdányi függelék: Szabó Vilma kiment az erdőbe)

361. CSÁSZI BÍRÓ LÁNYA

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

– Fekszik is, nyugszik is
Tornyos nyoszolyájába,
Zöld selyem paplannal
Be is van takarva.

– Ha fekszik, ketse fel,
Küldje el a nagy bálba,
Gordován cipőjét
Húzza a lábára.

– Jó estét, jó estét,
Itt vagyok, hát mit akar?
– Majd meglátod mingyá
Császi bíró lánya!

– Húzzátok, cigányok,
Estétől majd reggelig,
Császi bíró lánya
Ne pihenjen semmit.

– Állj meg, te kutya cigány,
Legalább fél órára,
Cipőmből a sok vért
Kiöntsem a sárba!

– Nem lehet, nem szabad
A cigánynak megállni,
Estétől reggelig
Muszáj muzsikálni.

Átkozott az anya,
Százszor is az apa is,
Ki a lányát este
Elengedi táncra.

Este elbocsássa,
Reggelig nem lássa,
Reggel nyóc órákkor
Halva viszik haza.

– Miért táncoltatták agyon ezt a lányt?

– Hát azér, mer ez, mit tudom én, úgy hallottam abba zidőbe, hogy a bírók azok nagy valakik vótak, és akkó ennek a lányát az a szegény legény akarta elvenni, az apja, pláne a zapja az még a gazda legényhöz akarta anni és akkó nem akartak evvő szegény legénnyő szóba ső ani. Akkó az még emőnt elég erőszakossan, egész komolyan, kérte az anyját, hogy engedje ő vele a bálba. Takkó má zannya nem mert nőki véteni, és akkó elengedte. Az még úgy gondóta, hogy addig táncol, hogy nő légýen másé, inkább addig táncótatta, még még nem halt. S akkó így aztán mégiscsak nem lőtt másé, nem lőtt a gazda legényé az a lány akit ő szeretett.”

Mohol, 1978

Idegenből meghonosodott archaikus, hypo skálájú dallam. Az idegenség nem kifejezett, csak eltér a jellegzetes magyar típusoktól. Formára az új stílus visszatérő szerkezetével rokon, de tartalmilag eltér az új stílus jegyeitől. Dúr és moll jellegű változatokban él. Az utóbbiak inkább a Duna mentére jellemzőek.

Változat: 354. sz. (Vargyas, 1981:0244 a, b; Járdányi II., 37.)

362.
JÓ ESTÉT, JÓ ESTÉT

Zéltty Sándor (1906–1995)

$\text{♩} = \text{cca } 72$

Jó (j)es-tét, jó (j)es-tét, Csá - ki bí - ró asz - szony,
Al - szik - ë, al - szik - ë (j)a ked - ves ga - lam - bom?
Al - szik ám, al - szik ám, tor - nyos nyo - szo - lyá - ba,
Lë (j)is van te - rít - ve se - lëm pap - lany - nyá - val.

Kötse föl, kötse föl, kúdjé el a bálba,
Ha kérdi, ki hívta, mondja a babája,
Mind a két gyűrűjét tegye az ujjára,
Kordován cipőjét húzza a lábára.

Vlasity Józsefné: „... cipőjít húzza a lábára, Tíz aran gyűrűjét húzza az ujjára . . . Akkó oszt a zenészeknek monta, hogy ájjonak még, hogy a vért kiöntse a lábábú, oszt nem átak még, mer aszonta ja legín, hogy a zenének réggelig kő szóni. Úgy, hogy réggelig szót a zene, akkó a lánt halva vitték má haza.”

Muzsikás cigánnak nem szabad mégáni,
Estétú réggelig muszáj muzsikáni!

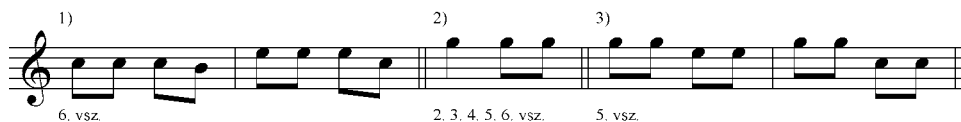
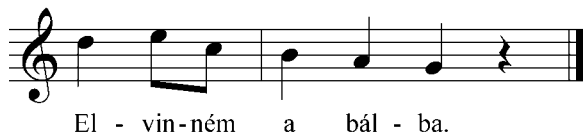
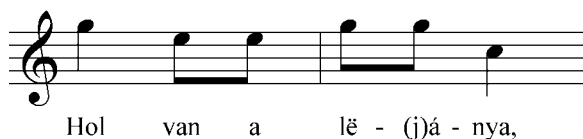
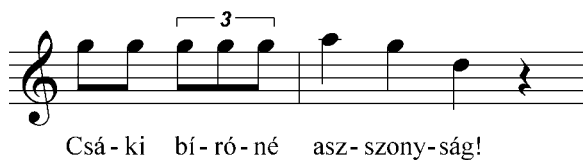
Verje még az Isten azt az édesanyát,
Azt aki a bálba elküldi a lányát,
Ha este elküldi, réggelig nem lássa,
Réggë hét órákó halva viszik haza.

– Mér táncoltatták agyon ezt a lányt?
 – Esztet? Nagyon sok legint bolonddá tett! De nagyon sokat! Oszta kő éccé elmént a Gonosz. Nagyon kiötözött és az megrácsáta, vagy . . . (akkó úgy monták), ésakkó ennek odatták, hogy evvő eméhet a lány. Mer milyen gálánt! . . .
 A Gonosszal. Az ördöggel. Az táncótatta agyon.

Mohol, 1980

363.
 CSÁKI BÍRÓ LÁNYA
 (A HALÁLRA TÁNCOLTATOTT LÁNY)

Karácsonyi Mihályné Smirkász Anna (1911–)

– Odabent, odabent,
 Alszik a szobába,
 Alszik a szobába,
 Paplanyos ágyába!

– Jőjjön ki, jőjjön ki,
 Hagy megyek a bálba!

Öltözzön, öltözzön,
Kék sejëm ruhába!

Öltözzön, öltözzön,
Kék sejëm ruhába,
Gordován cipőjét
Húzza a lábára!

– Húzzátok, húzzátok,
Estétű reggelig,
Még a Csáki bíró lányát
Halva haza nem viszik!

– Hagyjátok el, hagyjátok el,
Hagy mék ki hűtözni,
Bordován cipőmből
A vért kiöntözni!

(„Borotva vót a cipőjibe. Így vót a szó akkó!”)

Mohol, 1975

Jegyzetek:

Noha a régi balladák közül való, a Vargyas által jelzett, 1976-ig összesen 431 nyilván-
tartott változatszám azóta is egyre bővül. A ballada ma is gyűjthető. A Délvidéken szá-
montartott változatok száma 52.

A halálatáncoltatás okaként a legtöbb esetben a két legénytől elfogadott jeggyűrűre hi-
vatkoztak. Ezt mondja sok szöveg is: „Két pár arany-gyűrűdet húzd fel az ujjadra!” (A „pár-
csók” nem azonos a sokfajta többi csókkal. A „páros” csók lett belőle, ami nem „két csók”,
legfeljebb úgy lett dupla, hogy ketten, csókolódzó párként vesznek részt benne.

Az itt közölt két változat egyik érdekessége, hogy egy családon belül élő két adatközlő
különböző magyarázatot fűz a balladához. A feltett kérdésre: „Mért táncoltatták agyon ezt
a lányt?” Vlasity Károlyné Zélity Klára társadalmi különbségekből eredő (szegény-gazdag
viszony) konfliktust említ, bandázások, napszámos és egyéb csoportmunkában szerzett „in-
formációi” alapján. Zélity Sándor öreg juhász magyarázata a ritkább (ősibb), bár vidékein-
ken nem egyedülálló (Doroszló, Temerin). Eszerint a Gonosz, az ördög táncoltatja agyon a
lányt, de a szegény-gazdag viszony konfliktusa (mint halállal büntetett nagyravágyás) eb-
ben a magyarázatban is ott lapul, nagyon is beszédesen. A szülőkre mondott átok a ballada
végén így kerül „emberközelbe”, így lesz nem elvontan megokolt: „Nagyon kiötözött. És az
megvrácsáta, vagy . . . Akkó így monták. Ésakkó ennek odatták, hogy evvë eméhet a lány.
Mer ilyen gálánt! . . .”

Bizarr képzet, amelyben a halálatáncoltatás középkori misztikuma helyébe reális fogal-
lom lép: „Borotva vót a cipőjibe. Így vót a szó akkó.” (Karácsonyiné szerint, aki „Még más-
képp tuggya!”-alapon „hívódott meg”, „majd a másik vasárnapra!” . . .)

Francia, olasz, angol, német változatai vannak. Vargyas francia ősförmából 14. századi
átvételtől alakultnak mondja.

A 362. sz. dallam nagyobb terjedelmű változata.

Változat: 362. sz. (Vargyas, 1981:0244 a, b.; Járdányi II., 37.)

366. Szövege is, dallama is egyedi szerzemény, bár mindkettő a régi hagyomány szellemében fogant, sőt, még típusaik is léteznek, egyedi változataikat a gyakorlat nem igazolja.

Változat: 320. sz. (MNT VIII.: 45. típus)

364. FEHÉR LÁSZLÓ

Zéltty Sándor (1906–1995)

Török Ignác! Az vót a parancsnok! Ott nem bírórú vót a szó. A hadnagy aszonta, hogy:

Fogd be kocsis a lovakat,
Tégy mellé sok aranyakat! . . .
„Kieresztēm a bátyádat,
Ha velem hász az éccaka!”
Látod, a bátyád má itt is van, szabad is má!

Odavezették a bátyát neki. Akkor osztan monta a bátya, hogyhát:

– Rögtön tisztújj haza, mer:
„Nekēd pártádat letépi,
Bátyádnak fejít vēteti!”

De az Anna esztet nem hitte, osztakkó kivített a vesztőhēre.

Akkó kérdēzte az őrt, má ezt a Török Ignácot, hogyhát:

– Micsoda zörgés van kint?

Hát aszongya:

„A bérésēk fájé járnak,
Azé nagy lármát csinának!”

Hát akkó vitték ki a testvérjít a vesztőhēre. Akkó átkozta, de kísú vót.

Mohol, 1979

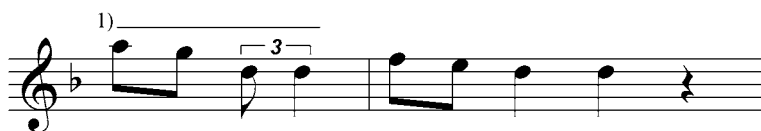
365.
ARRA ALÁ KIS BÁCSKÁBAN

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Parlando

Ar - ra a - lá kis Bács - ká - ban

Lě - száll - tam ěgy csősz-guny - hó - ban,

O - da - jött ěgy ma-gam-faj - ta,

Gőn - dőr su - ba rá - bo-rít - va.

állandósul

Azt kérdezi, hogy ki vagyok,
Hová való gyerek vagyok?
Megmondom én a nevemet,
Egész szülötte földemet!

Az én nevem Fehér László,
A húgomé Fehér Anna,
A lovam meg hab paripa,
Éjjel-nappal megyek rajta.

El is fogták Fehér Lászlót,
A fekete halom alatt,
Kezét, lábát megvasalták,
Tömlőc fenekére dobták.

Fehér Anna meghallotta,
Hogy a bátyja el van fogva,
Felült legszebbik lovára,
Elment a bíró házára.

Kérem főbíró uramat,
Engedje ki a bátyámat,
Hoztam érte száz aranyat,
Meg a legszebbik lovamat!

Nem kell nekem száz aranyad
Sem pedig a legszebb lovad,
Nagy betyár volt Fehér László,
Az akasztófára való.

Horváth bíró, átkozott légy,
Verjen meg téged a nagy ég,
Földön nyugtod sose legyen,
A föld téged be ne vegyen!

Mohol, 1978

Jegyzetek:

A magyar nyelvterületen az egyik legismertebb középkori ballada. Közel 500 változata van. A vajdasági 30 lejegyzett változat nem tükrözi ezt a gyakoriságot.

A ballada tárgyát képező történet írott alakban először Olaszországban tűnik fel 1547-ben, majd Bornemissza ír róla 1578-ban. A ballada ma is olasz és magyar nyelvterületen él. Vargyas e két adat ellenére is egy előbbi, 14. századi, elveszett, francia eredetű balladából származtatja.

Az első írásos levél (Bécsből Sárvárra 1547-ben) arról szól, hogy egy milánói polgár verekedésben megöl valakit, ezért bezárják. Felesége könyörög a bírónak, de a bíró az asszonyt kívánja váltságdíjúl. Az végül rááll, de a férjét mégis lefejezik. Az asszony Gonzaga herceghez fordul panaszával. A herceg 3000 arany jegybérrel feleségül vétette az asszonyt a főbíróval, utána pedig lefejeztette a főbíró. (Vargyas) – A magyar változatban a bíró megbüntetése elmarad. (Egy felakasztott betyár húga kihez fellebbezhetett volna a magyar társadalomban? . . .) Helyét a rászédett lány átka „balladásítja”.

Az elmúlt 4-5 évszázadban hasonló történetek nyilván több ízben is felbolydították a köztudatot, és nemcsak a magyar nyelvterületen, ami az egymástól függetlenebb kialakulás lehetőségeit is felveti. Az ilyen események aktualizáló hatása előbb adhat magyarázatot a különböző nyelvű változatok eltéréseire. Míg az olasz történetben verekedés közben elkövetett gyilkosságért került börtönbe a milánói polgár, a magyar változatban a betyárvilág vezetői kulcsmotívuma: lólopás miatt jutott azonos sorsra. És a magyar változatok nagyon egységesek. Minimálisak a különbségek. A két név, Fehér László és Fehér Anna is mindig azonos.

A Zélicity családban lejegyzett töredékből csak nehezen lenne érthető az egész esemény. A másodikat (visszatérő faggatások után bevallottan) maga Zélicity Klára költötte.

366.
A ROSSZ FELESÉG (FÉRJ)

Gyarmat György (1903–1981)

– Gyere haza, édesapám,
Haldoklik az édesanyám!
– Várja, lányom, egy kicsit,
Hagy táncójjak egy kicsit,
Mingyá hazamegyők!

– Gyere haza, édesapám,
Meghalt szegény édesanyám!
– Várja, lányom, egy kicsit,
Hagy táncójjak egy kicsit,
Mingyá hazamegyők!

– Gyere haza, édesapám,
Temetőbe viszik anyám!
– Várja, lányom, egy kicsit,
Hagy táncójjak egy kicsit,
Mingyá hazamegyék!

– Gyere haza édesapám,
Most temetik édesanyám!
– Várja, lányom, egy kicsit,
Hagy táncójjak egy kicsit,
Mingyá hazamegyék!

– Gyere haza, édesapám,
Eltemették édesanyám!
– Várja, lányom, egy kicsit,
Hagy táncójjak egy kicsit,
Mosmár hazamegyék!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A Zélicity családban passzív balladaismeret formájában futottunk rá. A pár sor elmondása a cselekmény elmesélése helyett a legközelebbi találkozásra meg is hívták (hiányos) ismeretük forrását, a 67 éves Gyarmat Györgyöt.

Kálmány óta a magyar nyelvterület déli részéről Paksa Katalin közölte egy 3 versszakos töredékét Szajánból. (HITK. 4. 1970:102.) Ugyanerről az adatközlőről újragyűjtötte Tóth Ferenc. (HITK. 19–20, 1972:211–214.) Részint ezért tartjuk érdemesnek a megjegyzést, hogy a Tisza bánáti oldalán is lejegyeztük, Bikácson egy Jázovórol odaköltözött asszony közlése szerint.

367.

A ROSSZ FELESÉG (FÉRJ)

Pégli Lajosné Urbán Annus (1909–)

Vár - já, fi - jam, egy ki - csit,

Had tán - co - lok egy ki - csit.

3. vsz.

– Gyí-ík ken haza, édesapám,
Mökhalt mán az édesanyám!
– Várjá, fijam, egy kicsit,
Had táncolok egy kicsit!

– Gyí-ík ken haza, édesapám,
Eltemetik édesanyám!
– Várjá, fijam, egy kicsit,
Had táncolok egy kicsit!

Bikács, 1978

Vargyas: A magyar népballada és Európa c. könyvének megjelenéséig (1976) összesen 46 változatát tartották számon, s abból mindössze 4 esetben hívnak apát haza a táncból, „kizárólag újabb, magyarországi följegyzésekben”. Elgondolkoztató adatként: mind a két változatunk ilyen.

A dallamokon kívül jobbra csak a balladavégek variálódnak.

Egy csókai változat végén, a „Jöjjön haza ésésanyám, Eltemették ésésapám” után az asszony (egy francia eredetű másik balladából) lepedősiratásba fog (más dallamon): „Jaj, jaj, lepedöm! Szép, fehér lepedöm! Mer én urat még kapok, De lepedőt nem szabok, Mer én fonni nem tudok, Lepedőt sém csinállok”. Másutt, amikor apát hívnak haza: „Möghalt szegén feleségem, A legnagyobb ellenségem, Mostmár hazamék!” szerepel. Egy asszony szájából pedig: „Húzd, vígan, hallögyön! Hogy a föld alatt lögyön, Most má hazamögyök!” (Vargyas).

Német, holland, görög, aromun, bolgár, olasz, portugál változatai mellett Vargyas egy részvariánsokban fennmaradt francia alakból származtatja.

Plagális terjedelmű műdallam, talán egy nagy forma utótagja, azaz féldallam.

A „Csebogár, csebogár, sárga csebogár” refrénű, felépítésében lefelé szekvenciázó népies műdal változata. (Kerényi 90.)

368.
A HITETLEN FÉRJ

Zélicity Sándor (1906–1995)

Hát mikó még . . . De ez tudta! Ez a Bazsó! Osztakkó szántogatott ottan – zenész vót,
de lejárt itt az urasághó, mer zenébü nem nagyon éltek még abba zidübe –, akkorosztan ot-
tan danógatta, ahogy fogta zeke szarvát, hogyhát:

beteg vót . . . ketëgette . . . Nem hitte!

. . . mikó vitték ki a sírba, még akkó sē nem hitt a feleséginek! Hogy meghalt . . .

Mohol, 1975

Jegyzetek:

A ritka balladák közül való. Iskolás és egyéb nem szájhagyományos terjedése ezen a vi-
déken gyakorlatilag kizártnak tekinthető. A rákérdezéses keresés tehát e ballada esetében
fokozatosan indokolt.

Magyar eredetűnek tartják. Keletkezhetett a 14–19. század között bármikor. Összesen
18 változata ismert a magyar nyelvterületen (Vargyas). Esetleg felénk is fellelhető.

369.
A MEGSZÓLALÓ HALOTT
(MEGÖLTEK EGY LEGÉNYT)

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

♩ = 100

Meg - öl - tek egy le - gényt

Hat - van fo - rint - já - ért,

Be - le - dob - ták a Ti - szá - ba,

Száz e - züst-gomb - já - ért.

Tisza vize vette,
Partjára vetette,
Arra ment egy hajóslegény,
Hajójára tette.

Kiment a piacra,
Ki is doboltatta,
– Kinek veszett egy szép fija,
Itt van a hajóba!

Odament az anyja,
Költi, de nem hallja,
– Kellj fel, fiam, édes fiam,
Tán megvagy te halva?

– Nem vagyok meghalva,
Agyon vagyok szúrva,
Amit vëtt kend, fehér ingët,
Testemre van fagyva.

Odament az apja,
Költi, de nem hallja;
– Kellj fel, kell fel, édes fiam,
Tán meg vagy te halva?

– Nem vagyok meghalva,
Agyon vagyok szúrva,
Amit vett kend, ráncos csizmát,
Lábamra van fagyva.

El is ment az anyja
Vármegye házára:
– Bíró uram, jaj, a fiam,
Ott van a hajóba!

Huncut a vármegye,
 Annak a jegyzője,
 Huncut a jegyző, meg a bíró,
 Meg a szolgabíró!

Mohol, 1975

Ötfokú, kvintváltás nélkül ereszkedő régi stílusú dallam, keleti rokonnépi (csuvas) párhuzama is van, a szlovákok is ismerik. A Megszólaló halott balladájának egyik jellegzetes dallama, de az Elveszett a lovam kezdetű szöveggel is együtt jár.

Változat: 334. sz. (K-V 33. o. I., Járdányi I., 30.)

370.
 A MEGSZÓLALÓ HALOTT
 (MEGÖLTEK EGY LEGÉNYT)

Zéltý Sándor (1906–1995)

Meg - öl - tek egy le - gényt

Tíz e - züst - gomb - já - jé,

Be - le - dob - ták a Ti - szá - ba,

Pi - ros pej lo - vá - jé!

Tisza bē nem vőtte,
 Partjára kivette,
 Ára mēnt egy hajós legény,
 Hajójába tette.

Szőged alá vitte,
 Mingyá kihirdette,
 Hajójába van egy legény,
 ...

Odamén az apja,
Költi, de nem bírja,
– Kejj föl, kejj föl, kedves fiam,
Gyere velem haza!

– Nem méheték haza,
Mer még vagyok halva,
Vállig erő göndör hajam (a)
Vállamra van fagyva!

Odamén az anyja,
Jajszóval sirassa,
– Gyere haza, édes fiam,
Gyere velem haza!

– Nem méheték haza,
Mer még vagyok halva,
Ráncos szárú kis csizsmájim (a)
Lábomra van fagyva!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Vargyas francia, olasz, spanyol, portugál, szlovák, lengyel, vend, litván és bolgár változatok alapján francia eredetűnek tartja, mely a szomszéd népekhez magyar nyelvterületről terjedt tovább. A szinte teljes nyelvterületen egységes magyar balladát felújításnak véli. Gyakran fonódik össze betyárballadákkal (Bogár Imre), mint a Zélity Klára által énekelt változat is. A Zélity családban lejegyzett két változathoz hiányzik az eredeti záróformula, amelyben a babája hívó szavát meghallja. Ezekben a versszakokban a halott maga megszíratását, harangszós eltemetését és meggyászkodását kéri és ígérteti meg. A Vlasity Klára által énekelt szöveg egy társadalmi jellegű konfliktus felé hajlítja a balladát, annak üzenetét. Becsén Rózsa Sándoros változatát jegyeztük fel:

Nem kelek, nem kelek,
Mer megvagyok halva,
Rózsa Sándor dufla kése
Hátamba van szúrva.

A szerémségi Dobradol faluban 1978-ban (Krpánné Szulóczi Terézia, 1909) lejegyzett változatban szintén a legény kedvesével való párbeszéd szép versszakai maradnak el, helyette az anyjával, nénjével folytatott, szokott formulájú párbeszéd után az apjával való szóváltás kerekedik egy józanabb, refrénként énekelt sorpárba:

Odamén az apja,
Kelti, de nem hallja,
Kéjj föl, fiam, kéjj föl, fiam,
Hagy vigyelek haza,
Hagy vigyelek, hagy tegyelek
Gyászos koporsódba.

(Burány Béla – kéziratoss anyag.)

Ez a józan lekerekítési szándék mondatja 1978-ban Birinyi Andrással (1906) a szerémségi Satrincán egy „Megöltek egy legényt” kezdetű töredék után: „Gondolom, hogy köll valami kezdő versnek is lenni! Nem mingyá az ölés . . . Há! Csakhát nem tudom így . . . hamarjába izé . . .” (B. B. Kéziratoss anyag.) Ez a „józan” kerekítési szándékban nőtt a Petőfi Alkuja elé az „Amoda lent a hegy oldalába” kezdetű strófa, meg a két Petőfi-versszak után még 7–8 másik, esetleg több is.

Vargyas: A Magyar Népballada és Európa c. könyve megjelenéséig (1976) 326 változatát tartották számon. Ebben nincs benne a délvidéki 35 (Bodor).

Az új stílushoz hasonló, kupolás (emelkedő) dallamvonalú, de nem visszatérő szerkezetű dallam. Hangneme plagális fríg, azaz hypo – ereszkedő, mi-végű dallam. Népes tagságot számláló vajdasági típusaink egyike. A Megszólaló halott és a Bogár Imre betyárballadán kívül különféle egyéb lírai szövegek kapcsolódnak hozzá.

Változat: 391., 392. sz. (K-V 238., Bartók, 276a, 276b)

371. A SZERETET PRÓBÁJA

Zéltty Sándor (1906–1995)

Parlando

– Jó na - pot, jó na - pot,

Ked - ves é - des - a - nyám!

– Adj jót, Is - ten, fi - jam,

Hol jársz i - lyen ko - rán?

– Amoda szolgálók
Csaba vize mellett,
Csikókra vigyázok,
Csaba kútja mellett.

Megkötöttem kispéj lovam
Jegenye ágához,
Leheveredtem a
Lovam árnyékához.

Sárkán mérgeskígyó
Bújt a gelebembe,
Vedd ki édesanyám,
Hogyha nem fész tőle!

– Inkább megleszek én
Egy rossz fíjam nélkül
Ej, de mind azután
A jobbkarom nélkül!

Eredj el apádhoz,
Az ki meri venni,
Hogyha a kezeit
Tölled nem kíméli!

– Jó napot, jó napot,
Kedves édesapám!
– Adj jót Isten! Fíjam!
Hol jársz ilyen korán?

– Amoda szolgálók
Csaba vize mellett,
Csikókra vigyázok,
Csaba kútja mellett.

Megkötöttem kispej lovam
Jegenye ágához,
Leheveredtem a
Lovam árnyékához.

Sárkán mérgeskígyó
Bújt a kelebembe,
Vedd ki, édesapám,
Hogyha nem fész tőle!

– Elhattad házunkat,
Földönfutó lettél,
Csikósok, gulyások
Közé keveredtél.

Eredj Mariskádhoz,
Az ki meri venni,
Az majd a kezejit
Tölled nem kíméli!

– Jó napot, jó napot,
Kedves kis Mariskám!
– Adjon Isten, drágám,
Hol jársz ilyen korán?

– (De) amoda szolgálók
Csaba vize mellett,
Csikókra vigyázok
Csaba kútja mellett.

Megkötöttem kispej lovam
Jegenye ágához,
Leheveredtem a
Lovam árnyékához.

Sárkán mérges kígyó
Bújt a kelebembe,
Vedd ki, kis Mariskám,
Hogyha nem fész tülle!

– Kivészem én asztat,
Rászánom a kezem,
Minthogy árva legyen
Az egész életem!

(„Eddig . . .”)

Mohol, 1980

Ritka, teljes szövegű balladáink egyike. Dallama viszont nem ritkaság nálunk, mindazonáltal a vajdasági régi stílusú réteg egyik érdekessége. Rokonságban áll az ugor eredetű örökség felező tizenkettes sorokból álló strófáinak egy olyan oldalágával, melynek típusa elsősorban a nyelvterület keleti részén él sok változatban (pl. a Tizenkét kőműves ballada dallamai), ugyanakkor az ötörök ereszkedő dallamoknak is rokona. A Szeretet próbája balladát nálunk is gyűjtötték mind hat, mind tizenkét szótagú sorokból álló strófákon. Nálunk főleg rabénekek és balladák kapcsolódnak a dallamhoz, de gyűjtötték szerelmi dalként, vagy mint tréfás kubikos dalokat is, továbbá obszcén szövegekkel is előkerült.

Változat: 373. sz. – távolabbról. (MNT VIII: 37. és 38. és MNT X: 95. típus)

372. A SZERETET PRÓBÁJA

Gyarmat György (1903–1981)

♩ = 163

- Ke - be - lem - be bú - vék

Egy nagy ás - pis - kí - gyó,

Vedd ki, a - pám, vedd ki!

- Bi - zony nem ve - szem én!

Eredj az anyádhoz,
Majd talán kiveszi!
- Kebelembe búvék
Egy nagy áspiskígyó.

Vedd ki anyám, vedd ki!
- Bizon, nem veszem én!
Eredj a bátyádhoz,
Az talán kiveszi!

– Kebelembe búvék
Egy nagy áspiskígyó,
Vedd ki, bátyám, vedd ki!
– Bizon, nem veszem én!

Eredj a nénédhez,
Majd talán kiveszi!
– Kebelembe búvék
Egy nagy áspiskígyó.

Vedd ki, néném, vedd ki!
– Bizon, nem veszem én!
Eredj a rózsádhoz,
Az talán kiveszi!

– Kebelembe búvék,
Egy nagy áspis kígyó,
Vedd ki, rózsám, vedd ki!
– Bizon, kiveszem én!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Attól függetlenül, hogy 1976-ig mindössze 37 változatát jegyezték a magyar közlemények között, s ezeken túl, nálunk 14-ről tudunk, a világirodalomban az egyik legnagyobb közleményszám (tanulmányok, könyv is) foglalkozik vele. Eredete ma sem eldöntött. Hasonló próbatétel már az antik, ógörög legendavilágban is előfordul, de még ezt is megelőző korokból a mesei eredetet sem tartják kizártnak. Van dán, olasz, délszláv, bolgár, aromun, román, ukrán, szlovák, morva, lengyel, spanyol, katalán, török, cigány változata is. Kálmány Lajos után (Morotva, Szaján) vidékünkön először 1953-ban került szalagra (Csóka). A Gyarmat György által énekelt változatnak főként a szövege a Pálóczi Horváth Ádám által, 1813-ban lejegyzett formához áll a legközelebb, és ez az első magyar lejegyzése a balladának. A Gyarmat-féle szöveg sűrített, a szöveg s a dallam nem fedi következetesen egymást, azonos szövegrészek más-más dallamsorok alá kerültek. Ez idegenül, természetellenesen hat, romlások eredménye. Pálóczi címlapos megjegyzése szerint: „Ötödfélszáz énekek, ki magam csinálmány, ki másé” – ez a második kategóriából való.

Mind a két moholi változatban (Zéltý Sándor, Gyarmat György) hiányoznak a záró sorok:

Nyúlt a gelebébe, vötte ki belőle,
Vágta az ajtóhoz, pénz csordult belőle!

Szedd fel, édes rózsám fehér kötényedbe,
Jó lesz az minékünk a mi esküvőnkre!

*(Korponai Mihályné Holló Erzsébet, 1905–)
Csóka, 1953*

Vagy:

Nyúl a gelebibe, húzza ki belőle,
Vágja az ajtóhoz, dül a pénz belőlle!

(„Mosmán danójjá a doktor úr tovább! . . .”)

*Sós Mihályné Törköly Erzsébet (1918–)
Törökkanizsa, 1977*

Noha az alapötlet, a bajba jutott kiváltása már az antik korban élő motívum, úgy vélik, a kígyós változat magyar nyelvterületről terjedt szét. A nyugatiakból hiányzik.

Vargyas szerint: „A magyar legény mindig csipkebokor alá hajtja a fejét, ott búvik keblébe a kígyó.” (Vargyas, 1976., II. k.:489.) A vadrózsa szerelmi szimbólum a népköltészetben. A magyaron kívül a tüskés csipkebokor egyedül az angol változatban jelenik meg. A csipkebokor néha rekettye, venyege (Szaján), jegenyeág (Csóka, Mohol).

A csipkebokor, kígyó vagy egyéb harapós állattal, nemcsak nálunk szerelem-jelkép. (Menyecske, menyecske, Ne menj a cserésbe, Mert megmar a kígyó Szerelem képibe. – Mogla bi me ujest kuja, Aman, slušajuć slavuja! stb.)

A jegenye sem mond ellent a szöveg szimbólumokon keresztül ejtő üzenetének: a népdalszövegek „bevezető természeti kép”-eiben a fa asszonyjelkép, a ló maga a legény, a rávaló lószerszám a szerelmi kötelék jelképe. Ez utóbbi üzenetei sokfélék. Vagy: „Hosszúra van a kantárszár eresztve, Régi babám nem vagy még elfeledve”, vagy „Fényes annak a kantárja, Édes a babám pici szája” stb. Ilyen megvilágításban a jegenye ágához kötött ló, s a lovam árnyékához való heveredés a magam kedvtelésére üzött, kissé talán árnyékos szerelmi utalás magától veti fel a kérdést: a kebelbe rejtett pénz, méghozzá kígyóbőrbe bújtatva, nem szerelmi szerzeményt takar-e a magyar változatokban?

Ezek a ki tudja, mikor keletkezett, a művészi megvalósítás szempontjából nagyszerű szövegeinknek, a hosszú évszázadok alatt képletesre kényszerült szerelmi beszéd szövegeinek a kulcsait sikerrel felejtették el velünk. Pedig ez a visszatérő, tehát hangsúlyozott szövegrész a magyar változatok egészére is érdekes fényt vet.

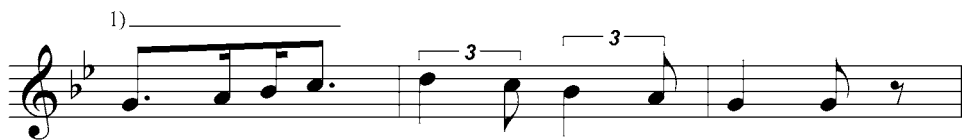
Ótörök eredetű régi stílusú dallam. Eddig mindössze 4 közeli változata került elő, kettő Csókáról és kettő Moholról.

Változat: 372. sz. – távolabbról. (MNT VIII: 38. típus)

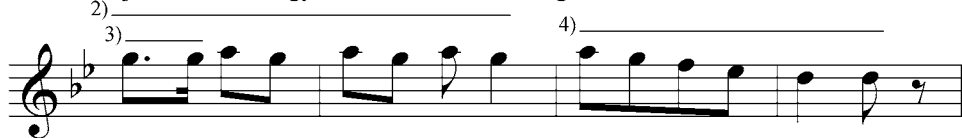
373. SÍRDOGÁLÓ JÁNOS

Szabó Ferenc (1923–)

Poco rubato ♩ = 92

Jaj, de na-gyon sír - do - gál a Já - nos!

Kér - di tő - le a szép asz-szony: Mi baj, szí-vem, Já - nos?

– A szép asz-szony meg-en-ged-né, A szo-bá - ba be-me-het-nék . . .

– Sza-bad, szí-vem, Já - nos, Sza-bad, szí-vem, Já - nos!

♩ = 176 1. vsz.

1. vsz.

♩ = 92

De csak tovább sírdogál a János.

Kér di tő le a szép asszony:

– Mi még a baj, János?

– A szép asszony megengedné,

(hogy) A cipőmet letehetném . . .

– Szabad, szívem, János,

Szabad, szívem, János!

De csak tovább sírdogál a János.
Kérdi tőle a szép asszony:
– Mi még a baj, János?
– A szép asszony megengedné,
Hogy a kezét megfoghatném . . .
– Szabad, szivem, János,
Szabad, szivem, János!

De csak tovább sírdogál a János.
Kérdi tőle a szép asszony:
– Mi még a baj, János?
– A szép asszony megengedné,
A diványra leülhetném . . .
– Szabad, szivem, János,
Szabad, szivem, János!

De csak tovább sírdogál a János.
Kérdi tőle a szép asszony:
– Mi még a baj, János?
– A szép asszony megengedné,
Keblet kezembe vehetném . . .
– Szabad, szivem, János,
Szabad, szivem, János!

De csak tovább sírdogál a János.
Kérdi tőle a szép asszony:
– Mi még a baj, János?
– A szép asszony megengedné,
Hogy az ágyra lefekhetnénk . . .
– Szabad, szivem, János,
Szabad, szivem, János!

De csak tovább sírdogál a János.
Kérdi tőle a szép asszony:
– Mi még a baj, János?
– A szép asszony megengedné,
Jó magamhoz ölelhetném . . .
– Szabad, szivem, János,
Szabad, szivem, János!

Mohol, 1978

Jegyzetek:

Ennek a 14. században keletkezett balladának a lejegyzéséhez vidékünkön a Zélicity család passzív balladaismerete segített hozzá: rákérdezéskor elhívták ismerőjét, a szintén moholi Szabó Ferenc kertészt.

Vargyas francia eredetűnek mondja, a magyar változatok ahhoz állnak legközelebb. Francián kívül breton, lengyel, litván, jakut (Szibéria), német és dán változatait tartják számon. A jakut változatot Szibériába száműzött lengyelek vitték ki, vélik.

A magyar nyelvterületen összesen 13 változata ismert 1976-ig. Egy hertelendyfalvi változatán kívül a jugoszláviai magyar nyelvterületről más feljegyzéséről nem tudunk.

Ritka balladáink közé tartozik, versszakszerkezete rendhagyó, heterometrikus, összetett sorokból áll. Dallama is laza motívum-fűzésnek tűnik, lefelé szekvenciázó harmadik sora mintha egy (mű)kuruc dal („Nincsen pénzem, se dohányom”) harmadik sorát idézné. Változatát nem ismerjük.

374. RÉVÉSZEK, RÉVÉSZEK

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

♩ = cca 96

Ré- vé-szek, ré - vé-szek, Jó ré-vész-mes-te-rek,
Vi - gye - tek át a Ti - szán!
Van még egy fo - rin-tom, Azt is nek-tek a-dom,
Csak vi - gye-tek a Ti - szán!

– Elvitték uramat,
Hét kis árva maradt,
Vigyetek át a Tiszán!
Van egy selyem szoknyám,
Azt is neked adnám,
Csak vigyé ját a Tiszán!

Mohol, 1975

A Révészek nótája ballada szintén ritkaság, szövege is már kopott, sajnos. Dallama az ún. Rákóczi-nóták családjának háromsoros tagja, szótagszáma 6, 6, 7. Balassi Bálint gyakran használt ilyen metrikai összetételű nagy sorokat, ezért nevezik Balassi-sornak is. Sokáig töredéknek tekintették ezt a háromsoros strófát, ami Pálóczi gyűjteményében is megtalálható Zöld erdők harmatát kezdettel (252. sz.), de a magyar népdalok zömmel négysoros versszakai között ritkaság. A Pálóczi-féle dallammal változatunk szinte teljesen egyezik. Rákóczi-nóta dallamkörbe tartozik a „Kiskun verbunk” is (349. sz.).

(SZDV 9., PHÁ 252., Járdányi I., 170.)

375. RÉVÉSZEM, RÉVÉSZEM

Zéltty Sándor (1906–1995)

Ré - vé - szem, ré - vé - szem,

Vi - gyél á - tal a ré - ven, a ré - ven!

Van én - né - kem két szép há - zam,

Az e - gyi - ket ne - ked a - dom, ré - vé - szem,

Vi - gyé já - tal a ré - ven, a ré - ven!

Van énnékem két szép lányom
Az egyiket neked szánom, révészem,
Vigyé játal a réven, a réven!

Mohol, 1979

(„... Ez, mikó Rákoczy bűdosóba vót. És mindēfelé kiadták, hogyhát nem szabad sēnkinek elvinni. Mer el akarták fogni. És akkor könyörgött és ezeket monta.

A halászoknak má nem is merte mondani, hogy vigyék át a révēn. Szóval, hogy a folyón szállíjják át. A révészēk nem vitték át. A halászoknak má nem is merte mondani. Csak így monta, hogy: „Mit fogott a hálótok?)

Fizetett vóna, dehát . . . Nem vót aki átvigye. Nem. Elfogták.”)

Jegyzetek:

Az 1976-ig összesen 26 számon tartott változaton kívül a jugoszláviai magyar nyelvtérületről 2000-ig 11-et jegyeztek fel.

Az egy családon belül fennmaradt két eltérő változat közül az egyik az általánosabban elterjedt szöveg töredéke, amelyben egy nő ajánl fel egyre többet, többet a révésznek (révészeknek) az átszállításért, míg végül magát kínálja fel. Akik előbb a kincsért, javakért való szállítástól szabódnak, erre ráállnak. Néhol (Magyarszentmárton) Rákócziné az asszony. Dél-Dunántúlon viszont Rákóczi, Bercsényi, tehát férfi, aki mindent ígér. Ezt a változatot Moholon Zélity Sándor töredéke őrzi. Rákóczi magát nem kínálhatja fel. Zélity Sándor szövegmondása szerint el is fogják.

Érdekesen kapcsolja ehhez az énekhez a Hej, halászok, halászok! kezdetű népdalt Zélity Sándor, a valamikori juhász történeti-mesék szerint.

Kurucos dallamának változata szerb szöveggel („Moja mati ćilim tka”) a szerb nyelvtérület vajdasági részén is él.

Kiforratlan szerkezet és dallam. Indítása emlékeztet a Hej, halászok, halászok kezdetű dalra, folytatása pedig egy műdal (Legyen úgy, mint régen volt) részletére. Plagális sorú, mivel a hangsor 4. fokán zár. Vargyas is felsorolja a ballada dallamai között.

Változat: 590/1., 590/2. sz. (Vargyas II., 503/16., Járdányi I., 197.)

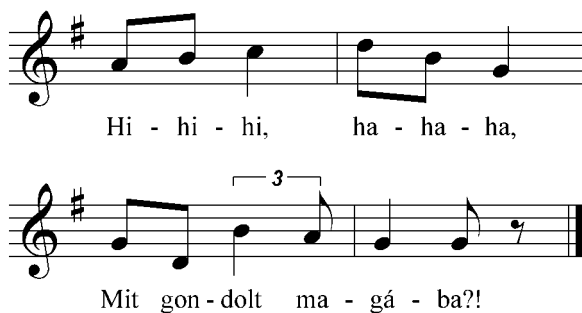
376. EGYSZER EGY KIRÁLYFI

Vlasity Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

$\text{♩} = 88$

Egy - szer egy ki - rály - fi,

Mit gon - dolt ma - gá - ba,

Felöltözött szépen
Kocsisi ruhába,
Hihi-hi, haha-ha,
Kocsisi ruhába!

Elindult megkérni
Gazda bíró lányát,
Hihi-hi, haha-ha,
Gazda bíró lányát.

– Jó napot kívánok,
Gazda bíró lánya,
Hihi-hi, haha-ha,
Gazda bíró lánya.

– Kennek is kívánom,
Szegény kocsislegény,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény kocsislegény!

Üljön le minálunk,
Ide a lócára,
Hihi-hi, haha-ha,
Ide a lócára!

– De nem azé jöttem,
Hogy ide leűjjek,
Hihi-hi, haha-ha,
Hogy ide leűjjek!

Hanem azé jöttem,
Jössz-e hozzám, vagy sem,
Hihi-hi, haha-ha,
Jössz-e hozzám, vagy sem?

– Nem megyek én kendhez,
Szegény kocsislegény,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény kocsislegény!

Van a szomszédunkba,
Szegény asszony lánya,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény asszony lánya!

Az való az kendhez,
Szegény kocsislegény,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény kocsislegény!

Gazda lőjány vagyok,
Gazda kőrőt várok,
Hihi-hi, haha-ha,
Gazda kőrőt várok!

– Jó estét, jó estét,
Szegény asszony lánya,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény asszony lánya!

– Kennek is kívánom,
Szegény kocsislegény,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény kocsislegény!

Kerűjjön kend beljebb,
Üljön lē minálunk,
Hihi-hi, haha-ha,
Üljön lē minálunk!

– Nem ezé jöttem én,
Hogyide leűjjek,
Hihi-hi, haha-ha,
Hogy ide leűjjek!

Hanem azért jöttem,
Jössz-e hozzám, vagy sem,
Hihi-hi, haha-ha,
Jössz-e hozzám, vagy sem?

– Elmegyek én kendhez,
Szegény kocsislegény,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény kocsislegény!

Szegény lőján vagyok,
Szegény kőőt várok,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény kőőt várok!

Aztán a királyfi,
Mit gondót magába,
Hihi-hi, haha-ha,
Mit gondót magába?

Felöltözött szépen,
Királyi gúnyába,
Hihi-hi, haha-ha,
Királyi gúnyába!

Elindult megkérni
Gazda bíró lányát,
Hihi-hi, haha-ha,
Gazda bíró lányát.

– Jó estét, jó estét,
Gazda bíró lánya,
Hihi-hi, haha-ha,
Gazda bíró lánya!

– Jó estét kívánok,
Szép királyfi úrfi,
Hihi-hi, haha-ha,
Szép királyfi úrfi!

Keröljön kend beljebb,
Öljön le minálunk,
Hihi-hi, haha-ha,
Öljön le minálunk!

– De nem azér jöttem,
Hogy ide leűjjek,
Hihi-hi, haha-ha,
Hogy ide leűjjek!

Hanem azért jöttem,
Jössz-e hozzám, vagy sem,
Hihi-hi, haha-ha,
Jössz-e hozzám, vagy sem?

– Elmegyek én kendhez,
Szép királyi úrfi,
Hihi-hi, haha-ha,
Szép királyi úrfi!

– Nem kellesz énnékem,
Gazda bíró lánya,
Hihi-hi, haha-ha,
Gazda bíró lánya!

Van a szomszédodban
Szegény asszony lánya,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény asszony lánya!

– Jó estét, jó estét,
Szegény asszony lánya,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény asszony lánya!

– Kerűjön kend bejebb,
Szép királyi úrfi,
Hihi-hi, haha-ha,
Szép királyi úrfi!

– De én azért jöttem,
Jössz-e hozzám, vagy sem,
Hihi-hi, haha-ha,
Jössz-e hozzám, vagy sem?

– Nem megyek én kendhez,
Szép királyi úrfi,
Hihi-hi, haha-ha,
Szép királyi úrfi!

Van már nekem mátkám,
Szegény kocsislegény,
Hihi-hi, haha-ha,
Szegény kocsislegény!

– Én vagyok az, nem más,
Csókójjuk meg egymást,
Hihi-hi, haha-ha,
Csókójjuk meg egymást!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Vargyas eredeti magyar balladának tartja, külföldi, más nyelvű párhuzamok nélkül.

Ez a mesés elemeket tartalmazó vidám ballada a gazdag-szegény ellentétre épül, melyben az erényes szegény lányt elveszi a királyfi, a gőgös gazdag lány pedig megszégyenül.

Keletkezési ideje bizonytalan, a 14. századtól a 18. század közepéig bármikor lehetségesnek tartják. Diákjelenetek olykor napjainkban is hozzásegítenek továbbéléséhez, de itt a dallam is, a szöveg is már könyvből tanult.

Zélity Klára szövegére a szinte mai hétköznapi nyelv részletei a jellemzőek: „Jó napot kívánok, Gazda bíró lánya!”, „Kennek is kívánom . . .”, „Üljön le minálunk . . .”, „De nem azé jöttem . . .”, „Kerűjjön kend beljebb!” stb. Érdekes, hogy „kocsisi ruhába” után „királyi gúnyába” öltözik a királyfi, bár ezen a tájon fordítottja az igaz, a dolgozó, paraszti ruha a gúnya (némi játékkal: gunyac), s az ünneplő a ruha. A csere lehet véletlen, de lehet játék is, mint az egész „királyi úrfi” házasságának a története.

A magyar nyelvterületen 1976-ig 86 lejegyzett változatról, a Délvidéken 2000-ig 12-ről tudunk.

*Ennek a balladának jellemző, kirívóan idegen, plagális hangsorú a dallama.
(Típuskatalógus IV/G 432, Járdányi függelék: Egyszer egy királyfi)*

377.

AZ ÜGYES HÁZASSÁGTÖRŐ ASSZONY

Vlasity Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

...

...

Még az ura kútra jár,
Addig a Matyi nála jár . . .

. . . Addig az urát a sarokba állítja,
A szakajtót a fejire borítja,
Még a babáját a szobábú kitaszítja . . .

„Alighanem még a szakajtóba is vót valami! Ilyenvalami is van benne . . . Nem tudom mán . . .”

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Az azonos címmel számon tartott vidám ballada töredéke ez a megőrzött pár sor. Mindössze öt változata ismert, valamennyi Erdélyből, ill. moldvai adatközlőktől. E töredék sze-

rint az Alföldön is előfordulhat, azaz további kutatás után fokozottan indokolt. Az sem lehet kizárt, hogy a háború éveiben Bácskában lakott csángó magyarok után maradt ránk.

378.
A GUNARAS LÁNY

Zéltity Sándor (1906–1995)

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

♩ = 76

Lë - haj - tot - tam a li - bá - mat a Gyöngy-szi - get - re,
Á - ra gyütt a bí - ró fi - a, nagy fe - nyë - get - ve!

Hát a gunár gangos nyaka ugyan mit is ér?
Ölelem a bíró fiát, éppen csak azér!

(„A gúnárnak a nyakájé . . .”)

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Erősen töredékes, úgyhogy a cselekmény egésze sem kivethető. Felénk általában három versszakos. Az érthetőség kedvéért a kimaradt középső versszak pl. Felsőhegyen így szól:

Megdöglött a kis Juliska gangos gunara,
Agyonütte bíró fia szombat éjszaka!
– Mit kérsz érte, kis Juliskám, én azt megadom!
Ne átkozzon édesanyád a sírhalmomon!

E vidám ballada záró sora: „Végy el engem, bíró fia, nem kell semmi bér!”

Vargyas szerint „E játékos énekünkben szerelmi szimbólum rejlik. A ludak tulajdonképpen magát a lányt jelképezik, amint a legényt is a népdalban a lova vagy az ökre. S ha a ludak közé hajigált a bíró fia – még hozzá arany buzogánnyal –, amiért a lány kártérítést kér, azaz tulajdonképpen ki akarja kényszeríteni a jóvátételt, a feleségülvételt, abból világos, hogy a megtörtént szerelmet kell jóvátenni”. (Vargyas, 1976., II:548.)

A hosszú nyakú, kemény csőrű madarak a népdalban fallosz jelképek. A szétterjesztett szárnyak a herék. („Két szárnyával széjjelcsapta a habot, Most tudtam meg egész világosan, hogy a babám elhagyott.”) Úgy tűnik, e moholi töredékben a jelképes beszéd elég konkrét megfogalmazású. A bizonyos mosollyal hozzáfűzött magyarázat is egyenes utalás. Ehhez, rákérdezésre, hogy a gúnárnyakat ilyen értelemben máskor szokták-e használni, „Hát persze!” volt a válasz: „Védd bē azt a gúnárnyakát, amikrű a bőr lejár!” Ezek szerint a kis Juliska gangos gunarát – együtt ütötték agyon . . . A játékos szöveg kifejező és helyzet-ábrázoló tökélye így fokozott, ha úgy tetszik: teljes értelemgazdagságban áll elénk.

Nemzetközi párhuzama nincs, de az egész magyar nyelvterületen ismert, közel 50 változatban. Moldvában nem jegyezték le. Vajdaságban 9 változatát tartják számon.

Mint az egyik felsőhegyi szövegben, itt is Gyöngysziget szerepel. Bácsföldvárnál a Tisza ilyen nevű szigetet képez.

A Gunaras lány bácskai Tisza mentén gyűjtött változatainak kizárólagos alakja. Ötfokú fordulatokban gazdag új stílusú dallamának közelebbi típusa ismeretlen. Formára új stílusú, sorszerkezete összetett: 8+5-ös tagolású. Vlasityénétől Király Ernő is gyűjtötte szerelmi dalként (Gyöngykalász VI: 12. sz.)

(Vö. Vargyas, 1981:0327, Járdányi II., 128., de az 9 szótagú)

XVIII–XX. SZÁZADI PONYVABALLADÁK

379.
HÁROM EPRÉSZŐ LÁNY

Zéltty Sándor (1906–1995)

Fújjad, fújjad, kis pásztorka,
Én vagyok egy király lánya,
Királylányból jágërfácska,
Jágërfábú furulyácska . . .

„Mesébe van ez, tuggya. De van aki danóva is tuggya!”

Mohol, 1980

380.

Mer vót egy királylány. Mëgölették. Osz etemették, oszt abbú nyót egy jágërfa. Oszta kó hát a kanász mëg hát az vágott . . . furulyának. Csinát furulyát, oszt mikó belefútt, akkó azt izéte, hogy:

FÚJJAD, FÚJJAD, KIS PÁSZTORKA

Gyarmat György (1903–1981)

Fúj - jad, fúj - jad, kis pász - tor - ka,
Én is vó - tam ki - rály - lán - ka,
Ki - rály - lány - ból já - gër - fács - ka,
Já - vor - fá - ból fu - ru - lyács - ka . . .

Akkó főkerút a várba a királyhó, akkó az ëggyik testvérje elkérte, hogyhát „mit fúj ez a furulyácska?” Akkó azt fújta:

Fújjad, fújjad, királylánka,
 Én is vótam királylánka,
 Királylányból jávorfácska,
 Jávorfából furulyácska . . .

Akkó még vót az is, hogy:

Fújjad, fújjad, én gyilkosom,
 Én is vótam királylánka,
 Királylányból jávorfácska,
 Jávorfából furulyácska . . .

– Mi lett a vége?

– Nem tudom, hogy . . . ki fújta legutójjára! (Én nem, még maga sē az biztos! . . .) –
 Édesanyámtú tanútam, az meséte, még én kiségyerék vótam.

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A címet inkább csak az összevetés miatt fogadtuk el. Vargyas könyvének megjelenéséig (1976) mindössze hat változatban ismert verses formában a Székelyföldön. A vidékünkön is jelenlévő meseváltozatban ugyanis nem testvérei, hanem a mostohája öli (öleti) meg a királylányt. (Lehet ez Hófehérke-kontamináció is.) Berze Nagy a mesék közt tipizálja. Lényegesnek látszik azonban, hogy a 20. század elején a verses részeket dallamon iktatta szövegébe annak néhai mesélője, az 1913-beli Gyarmati György rég elhalt édesanyja.

Noha ezen a vidéken kizárólag meseként ismert ez a történet, töredékeink balladák közé iktatása e dallamos, verses betét miatt, valamint idegen nyelvű, dán, angol, spanyol, német, szlovén, litván, orosz balladás, kevert szövegű, vagy csak mese alakban előforduló párhuzamai miatt látszik indokoltnak.

Dallambetétje ütempárból álló dúr-hexachord motívum ismételtetése.

381. KILENC BETYÁR

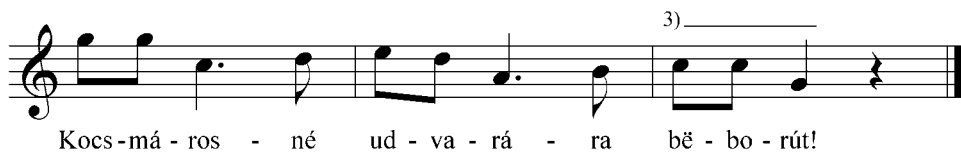
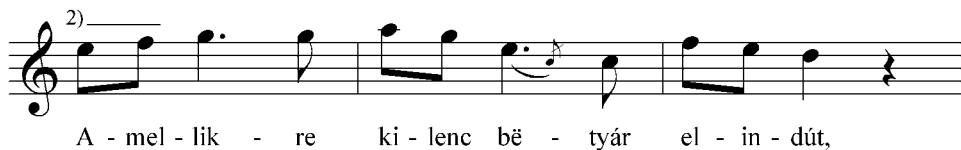
Zéltity Sándor (1906–1995)

1)

Jaj, de szé - lēs, jaj, de hosz - szú jez az út,

A - mely - lyi - kēn ki - lenc bē - tyár el - in - dút,

Más alkalommal:

– Kocsmárosné, adjon Isten jó estét!
 – Adjon Isten az uraknak szeréncsét!
 – Nē kívánjon az uraknak szeréncsét,
 Még az éjjel szívébe szúrjuk a kést!

Kocsmárosné kimén a gang elébe,
 Föltekintett a csillagos nagy égre,
 – Jaj, Istenēm, mit köll nékem szenvedni,
 Hogy köll nékem kilenc árvát itthagyni?

– Mari lányom, eredj bē ja városba,
 Csináltassá koporsót a számomra,
 Koporsómra írasd rá ja nevemet,
 Kilenc bētyár vette jel életemet!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A megénekelt esemény 1859. áldozócsütörtökre virradó hajnalban játszódott le, Szolnoktól délre, a valamikori Hajlati csárdában, amelynek helyén ma vasúti őrház áll. A gylkosság oka: bosszú. (Vargyas: 1976., II:607.)

Az eredetileg hosszú, részletekre menő, feltehetően vásári énekesek által költött szöveg (szövegek) vidékeinken, száz évvel az esemény után 4-5 versszakra tömörül, általában ugyanazokra. A Kálmány Lajos által közölt szövegek még ettől is hosszabbak. „Végül mégsem lett belőle igazi ballada, minthogy egy véres eseményen kívül semmi lélektani konfliktust nem tartalmaz.” (Vargyas, 1976., II:613.)

A jugoszláviai magyarságnak úgyszólván minden kisebb tájegységén lejegyezték Kálmánytól napjainkig, a bácskai és a bánáti Tiszavidéken, a Dunatájon, a dél-bánati széke-lyeknél, a Drávaszögben és Szlavóniában is, harmincnál több (39! Bodor) össz-számban. De éneklik Soprontól Háromszékig, sőt Bukovináig, Nyitrától Kórógyig, 1976-ig 233 vál-tozatban (Vargyas).

Ezt a már letisztult, lerövidült gyilkosság-éneket valamiképpen „széppé” épp a tömör-sége teszi, s a balladákra jellemző párbeszédnek lánc, amivel a cselekmény elmondásra ér-demes része drámaivá válik. A bevezető versszakon s egy kétsoros képen kívül (Kocsmá-rosné kimén a gang elébe, Föltekintett a csillagos nagy égre) a szöveg többi része mind párbeszéd, a záróképet is beleértve.

Ma kizárólag szájról szájra jár.

A dallam eredetileg ütemelőzős, hármas-lüktetésű idegen jellegű dallamból alakult át a magyar ha-gyomány követelményei szellemében: a csonka ütem hangsúlyos kezdéssé vált, a hangsor pedig plagális zárlatívá. (Bartók 104. sz., Kerényi függelék: Árvalányhaj lengedez a hegytetőn)

382.

AZ ÖNGYILKOS SZERELMESEK

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

♩ = cca 69

Sza-bó Gyu-la Hor-vát Jo-lánt sze-ret-te,

De a Gyu-la szü-le-i nem en-ged-te.

Kinn a pusz-tán azt fű-tyü-li (j)a ri-gó,

Gaz-da-lány-hoz sze-gény-le-gény nem va-ló.

Szabó Gyula egy vasárnap délután
Találkozott Jolánkával az utcán.
Kihívta (j)a zöld erdőbe sétálni,
Hogy ott majd virágot fognak ők szedni.

– Látod, édes, kiértünk az erdőbe,
Üljünk le (j)egy rózsafa hűvössébe!
Nyílj ki, rózsza, nyílj ki a kalapomra,
Kisangyalom, borújjál a vállamra.

– Ráborulnék, édes rózsám, nem lehet,
Mert az anyám tilcsa a szerelmünket.
– Megmutatom, hogy nem leszel a másé,
Még ma este meg kell halni (j)egymásé!

Szabó Gyula réz pisztolya de fényes,
Van is abba három golyó, de (j)éles,
Kettőt lőtt, de nem a maga szívébe,
Ráborult a Jolánka holttestére.

– Szabó Gyula átlőtte ja szívemet,
Édesanyám, ne sirasson engemet,
Nem hagyta, hogy szeressem a babámat,
Így is, úgy is megölt volna a bánat.

Zöld erdőben van egy árva sírhalom,
Szomorúfűz, kék nefelejcs van azon,
Két szerelmes így aluszik alatta,
Bús gerlice bánatosan sirassa.

Mohol, 1978

Jegyzetek:

A tájainkon összegyűjtött változatok általában 6–7 versszakosak, a másutt, előbb lejegyzettektől tisztultabb, egymástól alig eltérő szövegek. A dallamok nem sokban térnek el egymástól.

Újkeletű ballada. A legkorábbi lejegyzése: 1932. Az egész nyelvterületen elterjedt, mégis aránylag kis (1976-ig 38) változatszámmal.

Dallama Vajdaságban román és szlovák szövegekkel is előfordul.

Zárlatai révén (5 /4/ 5) az ugor rétegbe tartozik, dallamjárása mégis idegen. A vásári ponyvaárusok egyik népszerű dallama lehetett. Vargyas egy 17. századi német ponyva-párhuzamát is említi Was ich erzählen will, ist allzu wahr kezdettel. Csókán és Törökbecsén előkerültek plagális, szo-végű változatai, melyek a romlatlan hagyományba kitűnően illeszkednek.

Változat: 597. sz. (Vargyas, 1981: 300. old., Típuskatalógus II 152)

383.
VADÁSZ ÉS LÁNYA

Zéltty Sándor (1906–1995)

$\text{♩} = 100$

Lá - nyom, lá - nyom, de rossz vagy, azt mond - ja ő,

Lá - nyom, lá - nyom, de rossz vagy, azt mond - ja ő,

Lá - nyom, lá - nyom, de rossz vagy,

Én a - pád, te lá - nyom vagy, azt mond - ja ő!

(Nem, nem tudom! Összekeverém! A Mihál, ha itthun vóna, az maj tunná! Van benne az, hogy: „Jágër, jágër . . .” „Erdész lánya haldoklik” . . . Hun jágër, hun erdész!)

Mohol, 1980

Kirívóan idegen, emelkedő vonalú dallama a ballada kizárólagos társa, nemcsak magyaroknál, de idegen nyelvű párhuzamaiban is.

Változat: 385. sz. (Típuskatalógus IV/G 501., Kerényi függelék: Jó reggelt, te szép leány)

384.
VADÁSZ ÉS LÁNYA

Szabó Ferenc (1923–)

$\text{♩} = 108$

Jó reg-gelt, te kis - le-jány, így mond-ja ő,

Jó reg-gelt, te kis - le - jány,

Hol jár - tál te ily ko - rán,

Eb-ben az er-dő - ben, a ró-zsa-fa tö-vén?

1) 2)

– Rózsát voltam szedni én!
Így mondja ő:
– Rózsát voltam szedni én,
A babámat várom én,
Ebben az erdőben, a
Rózsafa tövén!

– Jöjj, szép jágër közelébb!
Így mondja ő:
– Jöjj, szép jágër közelébb,
Kapsz te csókot tőlem még
Ebben az erdőben, a
Rózsafa tövén!

– Nem mehetek, kutyám miatt!

Így mondja ő:

– Nem mehetek kutyám miatt,

Mondd meg kislány, hogy ki vagy,

Ebben az erdőben, a

Rózsafa tövén?

– Hadd a kutyát ugatni!

Így mondja ő:

– Hadd a kutyát ugatni,

Gyere, babám, csókolni,

Ebben az erdőben, a

Rózsafa tövén?

– Nem mehetek lovam miatt!

Így mondja ő:

– Nem mehetek lovam miatt,

Mondd meg kislány, hogy ki vagy,

Ebben az erdőben, a

Rózsafa tövén?

– Kösd a lovat a fához,

Így mondja ő:

– Kösd a lovat a fához,

Gyere, jágër, babádhoz,

Ebben az erdőben, a

Rózsafa tövén!

– Nem mehetek kocsim miatt!

Így mondja ő:

– Nem mehetek kocsim miatt,

Mondd meg kislány, hogy ki vagy,

Ebben az erdőben, a

Rózsafa tövén?

– Hozd a kocsit magaddal!

Így mondja ő:

– Hozd a kocsit magaddal,

Ketten megyünk mi azzal,

Ebben az erdőben, a

Rózsafa tövén!

– Nem mehetek puskám miatt!

Így mondja ő:

– Nem mehetek puskám miatt,

Mondd meg kislány, hogy ki vagy,
Ebben az erdőben, a
Rózsafa tövén?

– Hozd a puskát magaddal!
Így mondja ő:
– Hozd a puskát magaddal
Ketten lövünk mi azzal,
Ebben az erdőben, a
Rózsafa tövén?

(– Eddig van?
– Eddig.
– Nem lövik le a végén a lányt?
– Hát danójják úgy is! Van az, hogy:)

– Ejnye, lányom, de rossz vagy!
Így mondja ő:
– Lányom, lányom, de rossz vagy,
Apád vagyok, lányom vagy,
Ebben az erdőben, a
Rózsafa tövén!

(– Aztán együtt a puskalövés is! Mēghal a lány, de nem tudom, hogy hogy?)
Zélicity Sándor:

– Puskalövés hallatszik!
Így mondja ő:
– Puskalövés hallatszik,
Jágēr lánva haldoklik,
Ebben az erdőben, a
Rózsafa tövén.

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A nagyon töredékes éneklés után egy héttel vendégül hívták a ballada egyik ismerőjét, Szabó Ferenc kertészt. Az ő szövegében figyelmet érdemel a befejező két versszak szimbolikus, szerelmi játékra utaló mellékíze: „Hozd a kocsit magaddal, Ketten megyünk mi azzal!” „Hozd a puskát magaddal, Ketten lövünk mi azzal!” Ezzel be is fejezte volna a szöveget (nyilván nem először), azaz elhagyta a tragikus befejezés versszakait, játékos szerelmi dalt képezve így a vidám dallamú balladából.

„Szerettük danóni. Tuggya lórén mēntünk ki dógozni hajnalba. Lórē szēdētt össze benünkēt. Oszt az sīmán mēn ugyē, oszt szépen hallatszott mindēg, hogy: »Jó reggelt, te kisleány! . . .«”

Csak egyenes rákérdezésre szól a nehezen elképzelhető, úgy tűnik, ízlésbelileg is viszatetsző részleteket tartalmazó befejező versszakokról, amelyekben a ballada kifejlik. Szö-

vege ugyanis nem szokványosan közli a sok mindent megmagyarázó sort: „Látom, lányom, hogy vak vagy! Apád vagyok, lányom vagy . . .”

Vargyas dán szájhagyománybéli szöveggel mutatott ki rokonságot. 1976-ig 33 változatról számol be, de szerte a magyar nyelvterület minden nagyobb tájegységéről. A magyar nyelvterületen kívül csak egy dán variánsa ismert, ahol két ikertestvérrel esik meg a cselekmény.

A *Vadász és a lány* témára, alighanem a régi ballada ihletésében születhetett egy vásári keringő is, feltehetően már a 20. század elején. (A téma hímzett falvédőkön is előfordul ezekben az évtizedekben.) Mind dallamát, mind szövegét illetően ez a szerzemény az idegen (német) eredet, s a múlt századok ballada-témáinak elparlagiasodását egyaránt dokumentálja.

Az előző változata, ettől csak formai felépítésben tér el.

Változat: 384. sz. (Típuskatalógus IV/G 501, Kerényi függelék: Jó reggelt, te szép leány)

385.

KIMENTEM AZ ERDŐ KÖZEPÉBE

Burány Vince, 67 éves

Ki - men - tem az er - dő kö - ze - pé - be,

Ott ta - lál - tam egy bús ger - li - cé - re.

Mit csi - nálsz a - nyád - nak sze - me fé - nye,

Az er - dő leg - drá - gább kö - ze - pé - be?

– Virágot szedek és dalolgotok,
Egy szelíd vadásznak bokrétázok,
Csak egy kis madárka zeng az ágon
Aranyos pillangó a virágon.

– Várjál te szép vadász kint a tanyán,
Bemék és megkérdem, mit szól anyám?
Ha (j)anyám azt mondja, kerüljelek,
Szívem csak azt súgja, szeresselek!

A vadász az erdőn sóhajtva jár,
A fákra dühében nagy átkot hány:
A fene egye ki gyökeredet!
A rozsdá lépje be leveledet!

Horgos, 1970

A magyar daltörténet „biedermeier” korszakát jellemző német eredetű dallam. A 19. század második fele óta vannak róla írott adataink.

(Típuskatalógus IV/B 53.)

386.

A NAGY IMRE MOS GYÜTT HAZA SZABADSÁGRA

Zéltity Sándor (1906–1995)

♩ = cca 84

Éles baltát ragadott a kezébe,
 Úgy indult a felesége elébe,
 Felesége térdre borult előtte,
 – Ne bánts, Imre, a nagy Istenre kérlek!

Éles baltát magosra fölemelte,
 Belevágta felesége fejébe:
 – Nincsen pardon, nincsen itten kegyelem,
 Egyedül csak bízunk a nagy Istenben!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A századfordulón, illetve a 20. század első évtizedeiben születhetett ponyvaballadák közül több is szalagra került. A sok versszakot a vásári énekesek egymástól átmásolt „Énekes füzet”-ek segítségével őrizték meg. A szövegeket ismert dallamokra húzták szótagszám szerinti egyeztetéssel.

A Zélicity Sándor által énekelt töredék egy hosszú, részletekre menő ponyvaköltemény maradványa.

A ballada elterjedéséről nincsenek adataink a jelenlegin kívül. Plagális terjedelem, funkciós harmóniák és tercviszony a sorok közt – valamennyi kakukktójás a romlatlan hagyományban. Vásári ponyvaárusok másik kedvenc dallama lehetett.

Változat: 202., 407/1., 407/2., 429. sz. (Típuskatalógus IV/B 180., Kerényi függelék: Mikor én még 18 éves voltam)

387. RETTENETES ESEMÉNYNEK A HÍRE

Karácsonyi Pálné Horvát Ilona (1901–)

Ret - te - ne - tes e - se - mény-nek a hí - re

1)
 Jött hoz - zánk el mos-tan a múlt he - tek - be,

2)
 Hogy mi tör - tént a Nagy-szö - lős köz - ség - be,

Április hó huszonötödikére
Rémes hír ment szét az egész megyébe
Hogy Nagy Imre feleségét megölte
Öt ártatlan gyermek életét vette.

Nagy Imre most odavan Szerbiába,
Őt is szólítá királyunk parancsa,
Elbúcsúzott hát szép feleségétől
Utoljára az öt szép gyermekétől.

– Isten veled édes jó feleségem!
Elkell mennem a csatába jénnekem,
Viseld gondját az öt szép gyermekednek,
Légy hű hozzám, édes jó feleségem!

Visszajövök, ha megsegít az Isten!
Csak addig el ne felejtsél engemet!
Gyermekeim, gondolatok énrejm,
Hogy él-e még az én szegény, jó japám?

Nagy Imre most odavan a csatába,
Felesége unatkozik magába,
Fijatal is szép is vagyok – gondolja,
Nem is igen gondol az ő urára.

Az öt gyermek egy se éntöllem való,
Az öt gyermek az első asszonytól való,
Nem is igen szerettem én már őket,
Baj van velük, mer igen rosszak ezek.

Tehát azér kimulatom magamat,
Özvegységen nem élem napjaimat.
Haza sem jön az én uram tán soha,
Szerbijába elesik a csatába.

Szomszéd Pista nagyon szeret, asz monta,
Derék legény, nincsen olyan a falumba.
Eljön hozzám holnap este, aszmonta
El is várom vacsorára magamba.

Kopognak a szép asszonnak ajtaján
Szomszéd Pista be is lépett azon már
Lejis ültek vacsorához ők szépen
Szerelemről beszélgetnek csendessen.

Nagy Imre hazajött szabaccságra,
Este érkezett meg a falujába.
Szomszéd Pista, felesége mulatva,
Nem gondolnak a szegény katonára.

Szomszéd Pista hazajért a házához,
Ablak alatt ő egy kicsit megállott
Hangok jöttek ki ja házból füléhez,
Szomszéd Pista felesége hangja jez.

Mi történt a házba mingyár tutta,
Szomszéd Pista felesége megcsalta,
Szomszéd Pista
Öt ártatlan gyermekét megalázta.

Éles baltát ragadott a kezébe,
Úgy rontott rá a két szerelmes párra,
Gaz csábítót egy ütéssel megölte,
Piros vére mind kiömlött a földre.

Felesége térgyre rogyott előtte:
– Nē bánts engēm, a jójistenre kérlek!
– Nem bánom én meg kell halni tenéked!
Mér csaltál meg gonosz asszony engemet?

E szavakkal rásújtott a fejére,
Szétfreccsent a gonosz asszonynak vére,
Ráfreccsent a katonaruhájára,
Szegény Imre nagy szomorúságára.

Bemegy Imre most a másik szobába,
Gyermekeji aluttak már javába,
Késse rontott az öt szép gyermekére,
Mind az ötnek az életét elvette.

Most elmegyek följelentem magamat
 És tegyenek velem amit akarnak,
 Jobb lett volna a csatába elesnem,
 Minthogy ilyeneket kejjen szenvednem.

Jó jasszonyok ezekről tanújjatok,
 Hogy ilyenre soha ne gondoljatok,
 A jójisten megbüntet ezér minket,
 Örök kárhozatra adja lelkünket.

Verbica, 1971
 (Gy.: Tripolszky Géza)

*A ballada elterjedéséről nincsenek adataink a jelenlegin kívül. Jellemzően „átmeneti” jellegű dal-
 lam, féllábbal még népi, féllábbal már mű. Szélső sorai alatt Járdányi II., 14., középső sorai alatt
 Járdányi II., 40–41. típusa lappang. Variánsait a két típus változatköre határozza meg.
 Változat: 204., 553., 640., 695. sz. – valamennyi távolabbról. (Járdányi II., 14. és 40–41.)*

388.

FELESÉG- S GYERMEKGYILKOS APA (DE SZOMORÚ HÍR, AMIT ELMONDOK)

Vlasity Józsefné Tubicák Cecília (1902–)

♩ = 92

1) 2)

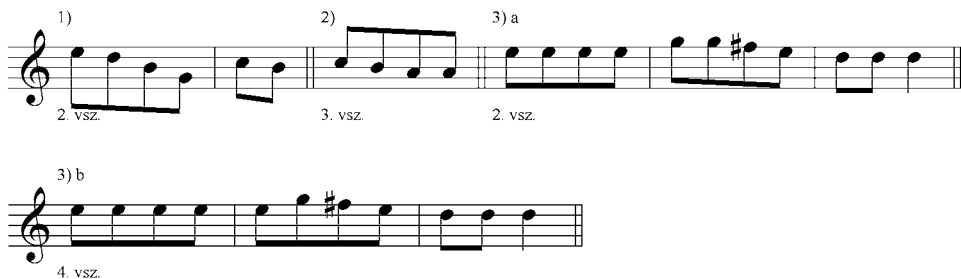
De szo - mo - rú hír a - mit el - mon - dok,

Te - mes - vá - ron egy a - pa négy gyer - me - ket meg - gyil - kolt.

3)

E - lö - szőr fe - le - sé - gét le - szúr - ta,

Az - u - tán meg tí - zen - két é - ves lá - nyát.

Akkó a lán könyörgött neki, hogy:

– Édesapám, ne öljön engemet!
 Én magának sohasem vétettem!
 E szavakkal szívébe márcsa ja kést
 Szegény lejánt a gyilkos megsajnálta.
 Most jön aztán a legkisebb kislejű,
 Ki bölcsőbe szunnyaadta ja jó álmát.

...
 Nem gondolta, hogy élete végén jár.
 A csöppséget hirtelen kikapta,
 Mer az esze már megvolt zavarodva,
 Odavágta a szoba közepére,
 Ártatlannak szétfröccsent a vére.

„Ennyit tudok belüle. De nem tudom mán. Még kislán vótam mikó tanútam. Libapásztorok vótunk, oszt danótuk.

Itt, ahun van az „oncsa”. Mohol alatt. Ott vót az a nagy gyép. Oszt ott vótunk. Mindég danótunk, ugye . . .”

Mohol, 1970

Jegyzetek:

Hetvennyolc éves éneklője mind a dallamot, mind a szöveget illetőleg emlékeztet zavarral küzdött. A mindenféle szempontból gyenge szöveg tán ennek is következménye.

Vásári célokra született. Ponyvaballada e műfaj utolsó, és mindenképpen periferiális hajtásaiból. A szöveg hatáskeltő képek láncolata, művileg szint alatti megfogalmazásban. Az első sor más ponyvaballadákban kölcsönvett „előre gyártott elem”.

A közlésre minőségi mércék teljes mellőzésével e könyv jellege vezérelt.

A Háromszoros magzatgyilkos jellemző dallama.

Változat: 361. sz. (Típuskatalógus IV/B 180., Járdányi függelék: Szabó Vilma kiment az erdőbe)

389.
A GRÓF ÉS AZ APÁCA

Zélicity Sándor (1906–1995)

Ha ki nem ad - já - tok szí - vem sze - rel - mét,
Rá - tok gyűj - tom a zár - dát, a szen - tek lak - he - lyét.
Egy - szer csak ki - gyűtt a lő - ján, de tisz - ta fe - hér - be,
A ha - ja le - vág - va, már - is kész a - pá - ca lett.

Gyarmat György:

Egy magas hegytetőről a völgybe néztem át,
Ott láttam három grófot, ki csolnakon halász.
A leges ifjabbik gróf ki a csolnak szélén áll,
Egy aranyos serlegből nyújtá felém borát.

– Nem kell énnekem e bor hisz úgysem ihatom,
Mert a zárdában kell maradnom, azt én jól tudom.
És ekkor a gróf lehúzott az ujjáról egy karikát:
– Fogadd el szép kis lányka, szerelmem zálogát!

– Minek nekem a gyűrű, úgy sem hordozhatom,
Mert a zárdában kell maradnom, és azt jól tudom.
Ekkor a zárda előtt meghúzzák a csengőt:
– Hol van az új apáca, aki most érkezett?

– Ide be sem jött senki, de ki sem mehetett,
Hadd el, ifjú a zárdát, a szentek lakhelyét!
– Ha ki nem engeditek, rátok gyűjtöm a zárdát!
Engedjétek ki szívem liliumát!

Ekkor kilépett egy lány, talpig feketében áll,
Haja rövidre vágva, kész apáca már.
Az ifjú gróf elővette a forgópisztolyát,
Szíven lövi a lánykát, azután önmagát.

– Isten veled, te jó apám, aki engem úgy ápolta,
Isten veled, és légy boldog, én a zárdában meghalok.
Isten veled te jó anyám, ki engem úgy gondozta,
Isten veled és légy boldog, én a zárdában meghalok.

Harangoznak, harangoznak, az apácák imádkoznak,
Imádkoznak, szomorkodnak, temetik boldogságukat.

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A kendőzetlen igazság, hogy ez a ponyvaballada az ötvenes évektől nagyon sok esetben kínált, a moholi változatok előtt már háromszor is szalagra engedett változatban, eddigi baladakiadványaink előtt is jelen volt felgyűjtött anyagunkban, Csókáról, Majdánról, sőt, a szerémségi Satrincáról is (az indexben helyenként „iszonyú!” megjegyzéssel). Eddigi kiadványainkból újra és újra egy későbbi, ponyvaballadát is felölelő gyűjteménybe halasztódott. E családi, monografikus kiadás ennek besorolására is kötelez.

Az egész magyar nyelvterületen elterjedt (de csak 10 esetben publikált), német és holland változatokkal bíró ponyvaballadát Vargyas német eredetűnek, hozzánk cseh-német, vagy morva vásári énekesek útján a századforduló körül került szerzeménynek tartja.

Az általánosan is jellemző formai, elsősorban verstani hibák, a szótagszám soronkénti szűkülései-bővülései a moholi változatban is jelen vannak, szinte domináns méretekben. Mind a szöveg, mind a dallam idegen voltáról vall mindez. A lejegyzések megelőzték a meghonosodás, a letisztulás, immár feltehetően nem sok reménnyel kecsegtető folyamatát.

Az állandóan változó szótagszám miatt csak nehezen kivehető (keringő) dallam a Gyarmat György által énekelt variációban, úgy tűnik, így valahogy tisztázható:

389/1. A GRÓF ÉS AZ APÁCA

Gyarmat György (1903–1981)

Mohol, 1978

Feltehetőleg cseh-német területről származó ballada idegen dallamával együtt. Újabb időkben kerülhetett hozzánk idegen nyelvű fordításból. Magyartalan szövege és dallama kiforratlan, zavaros. (Várgyas II., 97/183.)

390.
A HALOTT VÖLEGÉNY

Lásd: Az első kötetben 250-es sorszámmal (Eleven a hóttá jár) az *Őshit, mondák, legendák, jelek* fejezetben.

BETYÁRBALLADÁK

391.
BOGÁR IMRE

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Za - va - ros a Ti - sza,

Nem a - kar hig - gan - ni,

Az a hí - res Bo - gár Im - re

Á - tal a - kar men - ni.

Átal akar menni,
Lovat akar venni,
Azt a híres Duli Marcsát
El akarja venni.

Mohol, 1978

*Hypo-ereszkező, mi-végű, kupolás vonalú dallam. Nálunk elég népies a változatköre.
Változat: 371., 392. sz. (K-V 238., Bartók 276a, 276b)*

392.
BOGÁR IMRE

Zélicity Sándor (1906–1995)

$\text{♩} = 92$

Za - va - ros a Ti - sza,

Nem a - kar hig - gan - ni,

Az a hí - rës Bo - gár Im - re.

Á - tal a - kar mën - ni.

Átal akar mënni,
Lovat akar lopni,
Kecskeméti nagyvásáron
El akarja adni.

El akarja adni,
Pézt akar csináni,
Azt a hírës Duli Marcsát
El akarja venni.

– Nyisd ki, Marcsa, nyisd ki,
Ablakod fiókját,
Mos viszik a Bogár Imrét
Sötétpej paripán!

Arany a zablája,
Ezüst a kantárja,

Ez a híres Bogár Imre
Annak a gazdája!

Harangoznak dére,
De nem az ebédre,
Hóhér mongya az Imrének,
Ájjon föl a székre!

Fölállott a székre,
Föltekint az égre,
Jaj, istenem, sok rablásim
Mos juttak eszembe!

(„Eddig tudom . . .”)

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Bogár Imre egy híres betyárcsalád legfiatalabbik tagja volt. Apját már előbb lelőtték, maga mindössze fél évig tartó, igaz, viharos betyárkodás után, 20 éves korában, 1862. VII. 19-én, Pesten kerül akasztófára – és nem tájainkon, egy-egy akasztófadúlőhöz fűződő monda szerint.

A legendás szépségű fiatal betyár kivégzését hatalmas tömeg nézte végig. A róla szóló (névéhez fűződő), de elfogatásának körülményeit nem hűen tükröző (hisz alvás közben fogták el egy tanyán) ballada legkorábbi följegyzése 1870–1871., azaz a ballada születése nem sokkal a betyár halála utáni időre tehető. (Ma nevetve nézne a társadalom szemébe, mint napjaink elfogott s elítélt tömeggyilkosai. A Ráday-törvények azonban a napjainkban hivatalosan elterjesztett hiedelmektől eltérően megoldották az akkor is erősen meglazult közbiztonságot.)

Bogár Imre neve sok egyéb balladás dalba is belekerült. A leggyakoribbak a „Meggzólaló halott” (Megöltek egy legényt kezdetű) balladával összeolvadással alakult kontaminációk. Az itt közölt változatok közül a Zélicity Klára által énekelt is ehhez a dallamhoz kapcsolódik. A szöveget (a hozzászapódott vándorversszakokat lefejtve) alig eltérő alakban éneklik olyannyira, hogy a vajdasági magyar nyelvterületen lejegyzett változatok, töredékekből a ballada úgyszólván teljes szöveganyaga kirakható.

Nyilvánított változatai száma 180 körül mozog, Vargyas szerint 38 dallamon. Nálunk 62 változatát tartjuk számon.

Változat: 371., 391. sz. Lásd ott. (K-V 238., Bartók 276a, 276b)

393.
CSALI PISTA

Zéltty Sándor (1906–1995)

Rubato

E-sik es-só, szép csen-des-sen csé-pő-rég,
Csa-li Pis-ta a kocs-má-ba ke-se-rég,
Sír-va mon-gya kocs-má-ros-né lá-nyá-nak,
Tíz li-tér bort hoz-zon Csa-li Pis-tá-nak!

^x Sírva mongya kocsmárosné lányának,
Szógálóját állíja ki trázsának!

^{xx} Csali Pista még sē itta ja borát,
Kilenc zsandár nyitta bē az ajtóját . . .

Nem is!:

^{xx} Szógálója bēszalad nagy ijedten,
Kilenc zsandár, itt jönnek már a kertben! . . .

Akkor oszt . . . A vége az, hogy:

Csali Pistát megfoglák már örökre.

Még akkó:

Megüzenem én a feleségemnek,
Gondját viselje a két gyermekemnek,
Se csikósnak, se gulyásnak ne adja,
Mer ott csak a betyárságot tanújja.

^{xx} Az első két dallamsorra.

^x A második két dallamsorra.

Jegyzetek:

Az egész nyelvterületen elterjedt. Az 1976-ig 229, nálunk még 47 változatban számon-tartott betyárballada (első említése 1860) 52 esetben említ Csali Pistát és 108 esetben annak alakváltozatait. A többi más betyárnevekhez kötődik. Mert a betyár kilétét eddig doku-mentáltan nem sikerült bizonyítani, Vargyas nem tartja személyhez kötött balladának („Lo-va lába megbotlott”). (Vargyas, 1976. II.: 675.) Pedig Csali Pista neve más betyárballadák-ban, betyárdalokban is előfordul. Egy 26 versszakos, első személyben elmondott balladás betyárdal egy zsidó fogadós kirablását s az érte kapott 9 évet és 100 botot énekl meg, „Somogyömgyében születtem” kezdettel. Benne:

Csaló Pista pajtásomtul
Elváltunk szépen egymástul,
Elmönt haza nagy Bácskába,
Én ittmaradtam hazámba.

(Vikár Béla: Somogy megye népköltése, Kisfaludi Társaság Kiadása, Bp., 1905:164–168.)

A „Lova lába megbotlott” balladatípus azonos szövegszerkesztésben, más névvel, fe-lénk is gyűjthető. („Dobos Gábor” Száraz kútgém, üres válú, Zenta, 1966:60–61.)

A Csali Pistáról szóló betyárballada a vajdasági Tisza vidéken általánosan elterjedtnek mondható. Egyéb balladás dalokból való, vagy külön életet élő szövegrészeket is gyakran olvaszt magába. Zélity Sándor szövege, noha töredékes, a legismertebb versszakokat idézi, ezen a vidéken a leggyakrabban előforduló dallamon. Zélity Klára szövegében Csali Pistát mint „vén betyárt” akasztják fel, s ennek folytatásaként vándorversszakokból Csali Pista fi-ából is betyárt alakít. Más erre való szövegekben erre halványabb az utalás: „Kiválasztom a ménesből a derest, Úgy is tudom, a vármegye már keres.”

Ez a leghosszabb Csali Pista-szövegünk. A nálunk lejegyzett változatok száma 50 körül mozog.

Mohol, 1980

19. századi népies dalstílusban fogant dallam. Elterjedését és variálódását tekintve a hagyományba épült, de magyartalan tulajdonságait nem vetkőzte le.

Változat: 394. sz. (Típuskatalógus IV/A 39, Kerényi függelék. Esik eső, szép csendeszen csepereg/Kelet felől beborult az ég alja/Stíriában, Ajk faluban mi történt)

394.
CSALI PISTA

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Rubato

Ke - let fe - löl be - bo - rult az ég al - ja,
Csa - li Pis - ta be - bal - lag a csár - dá - ba.
Bú - san mond - ja kocs - má - ros - né lá - nyá - nak,
Tíz ic - ce bort hoz - zon Csa - li Pis - tá - nak!

Szép csárdásné nagy ijedten szalad be:
Amoda jön kilenc zsandár fegyverbe!
Csali Pista nem vette (j)ezt tréfára,
Felugrott a deres lova hátára.

Deres lovam, vigyél engem odáig,
A bakonyi rablóvezér tanyá(j)ig.
Bakonyerdő a vén betyár tanyája,
Lába nyomát hulló levél takarja.

Deres lova megbotlott egy nagy kőbe,
Így fogták el Csali Pistát örökre.
Csali Pistát hat zsandár megköti,
Deres lovát három zsandár béklyózi.

Csali Pistát felteszik a kocsira,
Azt kérdezi, hol az ő deres lova?
– Deres lovad elment az ő dolgára,
Téged pedig viszünk Ilosfálvára.

Ilosfalvi börtön fala de magas,
Csali Pista, sose meg nem szabadulsz!
Erdő szélén megkeresték azt a fát,
Amelyikre a vén betyárt akasztják.

– Azt üzenem kedves feleségemnek,
Gondját viselje a két kisgyereknek,
Se csikósna, se gulyásna ne adja,
Mert ott csak a betyárságot tanújja!

Gulya, ménes legelget a pusztába,
Bojtárgyerek gondolkodik magába:
Olyat durrant karikásostorával,
Gulya, ménes elszalad a Kúnságba.

– Csikós leszek, édesanyám, nem bojtár!
Ostort veszek a kezembe, karikást,
Kiválasztom a ménesből a derest,
Odamegyek, ahol senki se keres!

– Az Alföldön de sok falut bejártam!
De sok rongyos istállóra találtam!
Nem találtam magam alá paripát,
Elloptam a komiszáros pej lovát.

Fölugrottam kispej lovam hátára,
Darumadár vezet el a Kúnságba,
Kiskúnságba nem jutottam messzire,
El is fogtak a zsandárok örökre.

– Arra kérem zsandárkaplár uramat,
Ne lőjje le a lovam, a pejlovat!
– Ejnye, ejnye azt a betyár mindenét!
Lovát félti, nem a maga életét!

Mohol, 1978

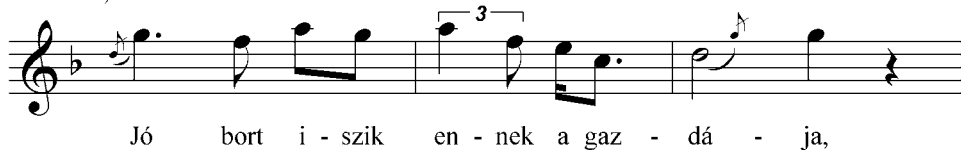
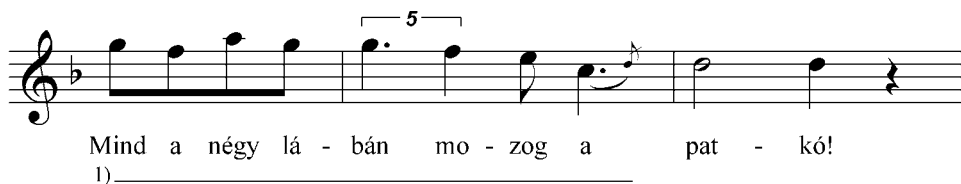
Szép, átélt előadás, dallamáról lásd az előbbi jegyzetet.

*Változat: 393. sz. (Típuskatalógus IV/A 39., Kerényi függelék: Esik eső, szép csendesen csepe-
reg/Kelet felől beborult az ég alja/Stíriában, Ajk faluban mi történt)*

395.
KI SEM MEGYEK, MEG SEM ADOM MAGAM

Zélicity Sándor (1906–1995)

Rubato

Nyerég alatt van a bugyellárja,
Abba hever négyezër forintja.
Egyet adott egy szép sárga lójé,
A másikat rávaló szërszámé,
Harmadikat egy szép barna lányé,
Negyediket rávaló ruhájé!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A rend szerint „Nem messze van ide Kismargita” kezdetű betyárdal töredéke. Az összesen kb. 400 számon tartott változata közül az elsőt Kálmány jegyezte fel 1891-ben. Azóta az ezen a vidéken gyűjtött variációk száma 44-re szaporodott. Ez a szám feltehetően azért nem nagyobb (esetleg jóval nagyobb), mert azonos volta, vagy a „közismert”-től való minimális eltérések miatt feljegyzését a gyűjtők nem vélték feltétlenül indokoltnak.

Vargyas szerint a múlt század második felében keletkezhetett. (Kálmány is csak egyetlen példányát jegyezte fel.)

Kedvelt rubato tempójú népszínmű betét. Legkorábbi adatai Bartalus 19. századi gyűjteményéből valók. Sok változata kering a használatban. Szerb kávéházi dalként is éneklik. Változat: 688. sz. – tempo giusto. (Kerényi 98.)

396.
TISZA PARTJÁN ELALUDTAM

Zélicity Sándor (1906–1995)

$\text{♩} = 72$

Ti-sza part-ján el-a-lud-tam,

Jaj, de szo-mo-rút ál-mod-tam.

Meg-ál-mod-tam azt az e-gyet,

Ba-bám, nem le-szek a ti-jed!

Tisza partján elaludtam,
Jaj, de szomorút álmodtam,
Egyszerre csak fölébredtem,
Kilenc zsandár áll előttem.

Mind a kilenc asztat vallja,

Várja, pajtás, maj megmondom,
Ha ja lajbim kigombolom!
Belenyútam a zsebembe,
Fegyver akadt a kezembe.

Ötöt-hatot agyonlűtem,
Ez az útazó levelem!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A jugoszláviai Tisza vidéken, mind a bácskai, mind a bánati oldalon általában ezzel a kezdő versszakkal indul e ballada, ritkábban a „Csütörtökön virradóra, Találtam egy csőszgunyhóra” (pejszikóra) a kezdet. A közölt dallam is ezekkel a szövegekkel ismert.

Tulajdonképpen három szokványos versszak adja a betyárballada magját: a bevezető versszak (az alvásban elkapott betyár az írott dokumentumok szerint is gyakori jelenség volt, a konfliktusba torkolló kép a második versszakban fejlik ki, a harmadik versszak maga is zárja a cselekményt. A szöveg itt sok énekesnél be is fejeződik, „Itt az utazólevelem!” záróssorral. Olykor lírai, vagy rabénekekből vett szövegek zárják a balladát („Jaj, Istenem, micsináljak . . .”, s a lírai megfogalmazású tanulság: „Daru madár, mondtam néked, Útszélire ne rakd fészked, Mert az úton sokan járnak, Fiadra rátalálnak.”)

Az összváltozatszám a nyelvterületen 160 (1976-ig), nálunk még 40 (2000-ig). A szöveg és a dallameltérések gyakran minimálisak. A lejegyzett és kiadott variánsok számával kifejezett gyakoriságmutatók ezért nem fedik hűen a valós elterjedtséget.

A balladához kötődő jellemző dallam. Sajátsága az ún. mazurka ritmus, vagy ioni metrum, ami a népi változatokban sohasem vonul következetesen végig a dallamon, valahol mindig megtörik, mint itt is a III. sorban. Van kis és nagy terces változata is. Hangsorában nem szerepel a 7. fok.

(Járdányi II. 47. és Járdányi függelék: Tisza partján elaludtam)

397.

NEM AKAR AZ ÖKÖRCSORDA LEGELNI

Zéltty István (1900–1976)

Poco rubato ♩ = cca 160

Nem a - kar az ö - kör - csor - da le - gel - ni,

Réz - ko - lomp - ját szo - mo - rú - an csör - ge - ti,

I - de - gőny - sa - gú - e - rez - a - pusz - tá - ban
 Hát - ra - ne - zek, hat - za - n - dar - jön - u - tán - nam.
 Azt - kér - de - zi - tő - lem - a - za - n - dar - ka - pi - tány:
 Ho - vá - ra - ló - szü - le - tés - vagy, - le - ből - tár?
 Kun - szent - mik - lós, Jász - be - rő - ny - hen - szü - let - tem,
 A - nyá - m - sē - vút - meg - is - fül - ne - ve - léd - tem.

Mohol, 1976

Dallama közöttes érték nép- és műdalok határán. Érdekessége a dūr- és molljelleg váltakozása. A ballada jellemző dallama.

Változat: 398. sz. (Járdányi függelék: Nem akar a vezérüröm legelni)

398.
NEM AKAR A VEZÉRÜRÜM LEGELNI

Zéltty Sándor (1906–1995)

Rubato

1) _____

(Hej, de) Nem a - kar a ve - zér - ü - rüm le - gel - ni!

2) _____

Réz - ko - lomp - ját szo - mo - rú - jan zör - ge - ti!

3) _____ 5) _____

I - de - gény sza - got é - röz a pusztá - ba,

3) _____ 5) _____

Hát - ra - né - zök, hat zsan - dár gyün u - tán - nam!

1) a 1) b 3) _____

2. vsz. 3. vsz.

1) c 2) 3) 3) 3) 3) _____

4. vsz. 2. vsz.

3) 4) 3) _____

2. vsz. 2. vsz.

De igényest elébém áll zsandár főnök, vagy káplár
Azt kérdézi, hun születél, hun nevelt ilyen btyárnak az anyád?!
– Kúnszentmiklós, Jászberénybe születtem,
Anyám sē vót, mégis fölnevelédtam!

Zsandárkáplár ezt nem vette tréfának.
Olyant vágott szegíny bojtár hátára,
Olyant vágott szegíny bojtár hátára,
Csak úgy hasadt göndör szőrű subája!

– Pakójj, bujtár a szamarad hátára!
Téged mosmá elviszünk Ilovára!
– Nem pakolok, zsandár uram, ha mondom,
A nyájamat itt magába nem hagyom!

De fölülök a szamaramra nagy búsan,
Füle közé vágok a rézgamóssal:
– Isten veled, szép selymes nyáj, elmegyek,
Vagy meghalok, vagy a babámé leszek!

Mohol, 1980

Vlasyty Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

Nem akar a vezér ürü legelni.
Réz kolompját szomorúan pörgeti.
Idegen szagot érez a pusztába,
Meglássa hogy hat zsandár jön utána.

Azt kérdezi büszkén a zsandárkáplár:
– Hová való születés vagy te bojtár?
– Az Alföldön, Kisperjésen születtem,
Anyám nem volt, pusztá nevelt fel engem.

– Pakolj hát fel a szamarad hátára
Mer elviszünk tégedet a városba!
– Hat zsandárnak nincsen olyan hatalma
Aki engem a nyájtól elhajtana!

Nagyot ordít a zsandárok káplárja:
– Pakolj hát fel a szamarad hátára!
– Isten veled, szép selymes nyáj, elvisznek,
Többet nem szól a furulyám tenéktek.

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Tán minden juhász ismeri a jugoszláviai Tisza vidék mind bácskai, mind bánáti oldalán.
A szöveg törzsét a Zélity Klára által is énekelt négy versszak adja, s ehhez kapcsolódnak a
többi pásztor (juhász) versszakok, melyeket gyakran csak a dallam tart össze.

Betyárdal. A szó igazi értelmében nem ballada.

Zalától Csíkiig, Zempléntől, Ungtól a mi vidékeinkig elterjedt, mégis mindössze 97 a publikált változatainak a száma. Közismertsége tájainkon (2000-ig 41 változat) jóval nagyobb előfordulási számot feltételezne az egész magyar nyelvterületen. Feltehetően a szöveg- s a dallamazonosság az, ami a publikációk számát korlátozta.

Mellékesnek látszik, pedig nem az: e pásztordal Zélicity István által énekelt első sora (Nem akar az ökörcsorda legelni) egy lírai rubato dallamú dalból került ide az eredeti (Nem akar a vezérürüm legelni) helyébe. A ló, ökör, vezérürü stb. maga az éneklő legény szimbóluma. A lírai (rubato) szöveg arról szól, hogy (valami miatt) a legények (nem egy ökör, hanem az egész csorda) nem udvarolnak körül, ahogy (valamikor) szoktak, s közülük az az egy sem (Nem akar a kisangyalom szeretni), más fogalmazású felhozott okként (noha Sírva kértem, hogy szeressen engemet, De azt mondja, késő van már, nem lehet.)

A Nem akar a vezérürüm legelni (birtokos alakban) magáról az éneklő legényről szól, akinek (nyilván nem ok nélkül) nincs kedve „legelni”, mert egészen más gondja van: Hat zsandár jön nyomába.

399.

NEM AKAR AZ ÖKÖRCSORDA LEGELNI

Zélicity Sándor (1906–1995) és
Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

Rubato

(de) Nem a - kar az ö - kör - csor - da le - gel - ni,

(de) Nem a - kar a kis - an - gya - lom sze - ret - ni.

Sír - va jár - tam, sír - va kér - tem, hogy sze - res - sen,

Azt fe - lel - te, so - ha töb - bé nem le - het!

„Szájánba vót egy uradalom. Nagyonnagy gazda vót!

Kint a subát léterítettük, osztakkó a kislányok, a Klári is kicsi vót akkó még, oda! Mer nagyon szerettem úket, úk még engemet. Nagyon szerettek! Osztakkó léterítettem a subát, oszt hajnalba még ékesztek dudáni, bálbú! De ugyë hajnalba nagyon szép a fújós zenekar! Akik tuggyák fújni . . . Hát azok még nem ezt fújták, ezeket a dzsész-fenéket, hanem azokat a nagyon régi nótákat!

Réttentő szépen hallaccottak!

Oszt esztet is fújták! Oszt én főkettem a kislányokat:

– Hallgassátok! . . .”

Klári:

„Főketett bennünket! Nagyon szépen hallaccott, ténleg! . . . Oszt én másnap mán danótam! Mëgtanútam.

Nagyon sokat aludtam én a Sándor bátytyávala subán az udvaron! . . .”

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A szöveg szimbolikus első sora szerint (a ló, az ökör stb. legényjelkép): a legények nem akarnak nőszülni (Nem akar a kisangyalom szeretni).

Közismert népies műdal, a forrásokban nincs közvetlen változata.

400. PISZE MATYI

Zélicity Sándor (1906–1995)

Runbato

Pi - sze Ma - tyi sé - tál a gang a - latt,

Ki - je - sőtt a fe - ji - bűl a ka - lap.

– Gye - re, ró - zám, tēdd föl a fe - jem - be,

Ús - sēm so - ká néz - ző ja szé - mem - be!

Pisze Matyi, hírös gulyás vótá,
Mégis Ráday kezire juttá . . .

(„Édesanyám tutta ezt szegíny . . . De jó vóna most megkérdezni tülle, hogy hogy is vót?
...”)

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Pisze Matyi a Rózsa Sándor bandájából való betyár.

E töredék első versszaka lírai dalokból került ide, úgy, hogy a második sorpárja kapott új tartalmat, a szokásos helyett („Gyere, babám, add föl a kalapom, Jövő őszre te leszel a párom” – más dallamon).

Petőfi Alku c. versével vált igazán népszerűvé, de már az 1700-as évek végéről van róla adat.

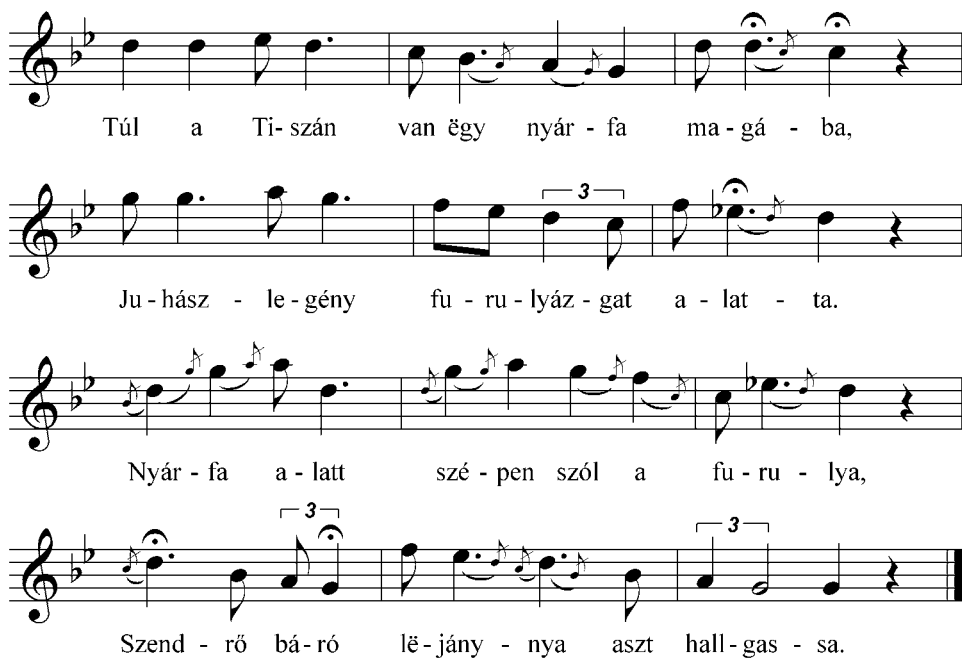
Változat: 348. sz. (Kerényi 37.)

ÚJ BALLADÁK

401.
SZENDRŐ BÁRÓ LÁNYA

Zéltty Sándor (1906–1995)

♩ = 126 Pocorubato

Túl a Ti-szán van egy nyár-fa ma-gá-ba,
Ju-hász-le-gény fu-ru-lyáz-gat a-lat-ta.
Nyár-fa a-latt szé-pen szól a fu-ru-lya,
Szend-rő báró lë-jány-nya aszt hall-gas-sa.

Nyitva van a Szendrő báró ablaka,
A kisasszon szomorún néz ki rajta,
A kisasszon így sóhajt föl magába:
– Mért is lettem Szendrő báró lëjánynya?!

Másnap reggel Szendrő báró kocsissa,
Kivágtat a nagyszendrei határba,
Megkéri a legkedveseb juhásszát,
Nem-ë látta az ő kedves lëjánynyát?

– Nem láttam én, báró uram, ha mondom,
Három napja mióta nincs bujtárom,
Három napja (hogy) bujtárom is oda van,
A nagyságos kisasszony is véle van!

Jaj de szépen kifaragták azt a fát,
Amellikre juhászlegényt akasztják,
Fújja ja szél fehér ingét, gatyáját,
Mér szerette Szendrő báró lejánnyát?

Szendrő báró, mikó ezt fölakasztotta, akkó ezt bécsukták. Akkor osztan még is halt.
Nem vót neki csak ez az egy lánya.
Valahun ottan Zomboron túl. Valami Vámosi tanya . . . Ez kapta e zsidó birtokát neki . . .

Mohol, 1980

Műdallam, a használatban elég sok változata él.

Változat: 331., 332. sz. (Kerényi függelék: Szeretlek én, egyetlenegy virágom)

402. SZENDRŐ BÁRÓ LÁNYA

Vlasity Károlyné Zélity Klára (1928–1996)

Parlando – rubato

A pusz - tá - ba áll egy nyár - fa ma - gá - ba,

Ju - ház - le - gény fu - ru - lyáz - gat a - lat - ta.

Lany - ha szel - lő el - el - kap - ja a hang - ját,

Nyitva van a Szendrő báró ablaka,
Furulyaszót a kisasszony hallgassa,
Fájó szívvel így gondózza magába,
Mért is lettem Szendrő báró lejánnya?

Rigó madár szállt a kastély falára,
Levelet visz a kisasszony számára,
Juhászbojtár vérző szívvel azt írja,
A szerelem elvisz engem a sírba!

Szendrő báró felül deres lovára,
Kivágtat a nagyszendrői pusztába,
Felkeresi a számadó juhásszát,
Nem-é látta az ő kedves lejánnyát?

– Nem láttam én, báró uram, ha mondom,
Három napja mióta nincs bojtárom,
Három napja, hogy bojtárom oda van,
Báró uram lejánnya is véle van.

Juhász legényt Szendrő báró megfogta,
A kisasszonyt karjaiba találta,
– Megátkozlak, lányomnak se mondalak,
Ha ja szíved a bojtárnak odadtad!

– Nem bánom én, édesapám, tagadj meg,
Árva szívem a bojtaré hasad meg,
Mit ér nekem a szép ökröd, a telked,
Kit szeretek, ha az enyém nem lehet?!

Jaj, de szépen kifaragták azt a fát,
Amelyikre juhászlegényt akasztják.
Fújja ja szél fekete göndör haját,
Mért szerette Szendrő báró lejánnyát?

Esik eső, szép csendessen csepereg,
A kisasszony szobájába kesereg,

Könnyek között így sohajt fel magába:
– Jaj, Istenem, elepedék utánna!

Ism.:

Könnyek között így sohajt fel magába:
– Mért is lettem juhászlegény babája?

Mohol, 1980

Jegyzetek:

„A legtöbb vizsgálója szerint Magyar Kossa Gusztáv: Szegény bojtár című hétversszakos költeményébe gyökerezik” – írja róla Domokos Pál Péter: Szendere báró leánya balladájának tárgytörténeti háttére című cikkében (Ethnographia, 1975:618–624.) A forrásnak vélt költemény 1858-ban jelent meg. Ugyanabban az évben Berki József is kiadta: Költeményei 37. lapján, szintén mint sajátját. Az ebből következő „plágium vitát” a Vasárnapi Újság 1891. évi 51. és 1892. évi 1–2. számában folytatták le, amit a szerkesztőség azzal zárt le: „... mindkettő egy közös forrásból, a népdalok forrásából van merítve”. (Vargyas, II:755.) Domokos Pál Péter mégis régebbi forrásból eredezteti: Apor Péter: Metamorphosis Transylvaniae, azaz „Erdélynek változásai” című, 1736-ban kelt művében egy olyan történet található, mely annak ellenére, hogy nem tragédiával zárul, döntő hatással lehetett a Szendre báró leánya ballada keletkezésére. Ezt vallja Szabó T. Attila is: „A bárókisasszony balladájának históriája Apor Péternél” (Ethnographia, 1975:368–370.).

Vargyas nagy balladaskönyvének rendezéséig 263 változatát publikálták (1976). Vajdaságban 2000-ig hatvanat tartanak számon.

Gyakori a Kisasszony gulyása epikai pásztordal versszakaival történő összevonás, s egy általában Esik eső, szép csendesen csepereg, Barna kislány szobájában kesereg kezdetű, 4–5 versszakos, jobbára rubato dallamú pásztordal („Arra járok, arra hajtom a gulyám . . .”) versszakaival történő kontamináció.

A Zélicity Klára által énekelt szöveg műdalos (vásári?) szövegekre jellemző részekkel bővített: „Juhászbojtár vérző szívvel azt írja, A szerelem elvisz engem a sírba”, vagy „Jaj, Istenem, elepedék utána!”

Kupolás vonalú, de nem visszatérő szerkezetű, gregorián eredetű dallam. A Veni Creator Spiritus, illetve a Jövel Szent Lélek Úr Isten kezdetű himnusz világi változata. A magyar hagyományba szám-talan változattal illeszkedett bele. Visszatérő szerkezethez, hasonló dallamvonalának köszönheti nyilván nagy népszerűségét. Köre Variánsköre kiterjed mind 8, mind 10, mind 11 szótagú strófákra. Ez 11 szótagú változat. Második sorában a #7. fokú fordulat oda nem illő, stílustalan lépés. Változat: 327–330., 589. sz. (Vargyas I., 16., 226–227. o., SZDV I/I., Járdányi I., 193.)

403.
A KISASSZONY GULYÁSA

Zélicity Sándor (1906–1995)

Rubato

Szé - pen le - gel a kis - asz-szony gu - lyá - ja,
(de) A kis - asz-szony ma - ga sé - tál u - tán - na.
Már mesz - szi - rű ki - jács - csa ja gu - lyás - nak:
– Szí - vem, Ban - di, te - rítsd lē ja su - bá - dat!

– Én a fűre nem terítém a subám,
Mer elalszok, elhajthassák a gulyám!
– Már tē avval szívem Bandi, nē gondójj!
Maj kíváccsa édesanyám, ha mondom!

– Szívem, Bandi, terítsd lē ja subádat,
Veled töltöm el ezt az éjszakámat!
– A kisasszony nem gulyásnének való,
Slingótt szoknya nem a harmatba való!

– Lányom, lányom, lányomnak sē mondalak,
Hogy én tégēd egy gulyásnak odadlak!
– Nem bánom én, édesanyám, tagadj mēg!
Az én szívem a gulyásé hasad mēg!

(„Magyarország mēg Jugoszlávia vitatkozott, hogy hogy kerūt ez a nōta ide. A rádióba. Ésakkó kikeresték, hogy sē nem magyarországi vót a nōta, hanem Erdélybū gyütt.”)

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Pásztorcsaládokban és jó népi énekesek anyagában a Szendre báró juhászáról szóló balladával együtt, valahogy párhuzamosan ismert – inkább pásztordal, mint ballada a szó eredeti értelmében. A két szöveg gyakran keveredik is, összevonással, vagy versszakok, részek kölcsönvételével. Az itt közölt harmadik versszak sem tartozik a dal következetes tartozékai közé, mint a másik három. Általában magyarnótás (rubato) dallamon műdalos szövegrészek is előfordulnak benne:

Léterítettem a bodor subámat,
Ráteríthedd slingölt aljú szoknyádat!
Ülj lē mellém, szívem párja, ha kérlek,
Nem bánnám ha az anyád fizetné meg!

(Burány Béla: Oromhegyes, 1977)

Vagy egy lírai dalból kölcsönzött két sor után:

Még a búza ki sem hányt a fejét,
Már a madár mind elhordja a szemét!
Jaj, Istenem, én Istenem, Istenem!
Látod, anyám, mire visz a szerelem!

(Burány Béla: Csóka, 1966)

Olykor a Nem akar a vezérürüm legelni kezdetű pásztordallal vegyül.

Vargyas 1976-ig 200 változatát említi. Ebben nincsenek felölve a délvidéki változatok: 2000-ig 40.

Vargyas keletkezését a 19. század első felében feltételezi. Elgondolkoztató adat, hogy (mai elterjedtsége ellenére) Kálmány nem jegyezte le. Valóban nem találkozott vele? Vagy műdalnak tartotta?

Első feljegyzése: 1864.

Zélity Sándor bácsihoz eljuthatott valami a Falbaépített asszony (Körműves Kelemen) balladájának eredetéről folytatott vitákból a 19. sz. végéből, s a 20. sz. elejéről. Megjegyzésében ezzel a balladás dallal keveri.

Közkedvelt 19. századi népies műdal. Az előadásban a középső sorok kvinttel lejjebb rogytak, emiatt a III. dallamsor eltévelyedett, tehát romlott. Záratai helyesen 1 /5/ #7 lennének.

(Kerényi 96.)

404.
BARNA JANCSI

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

$\text{♩} = \text{cca } 66$

Jaj, de szé - les, jaj, de hosz - szú (j)az az út,
A - me - lyi - ken Bar - na Jan - csi el - in - dút.
Bar - na Jan - csi térj visz-sza (j)az u - tad - ra,
Gon - dolj rá (j)a leg-ked - ve-sebb ko-mád - ra!

– Eről bizony visszatérni nem lehet,
Mert engemet a szerelem nem enged,
Mélyebb az én szerelmem a tengernél,
Árvább vagyok a lehulló levélnél.

Barna Jancsi elindul bánatába,
Bosszút forral szíve mélyén magába,
Kihíta a komáját az erdőbe,
Bosszújából kést döfött a szívébe.

– Édesanyám, van-e ingem szennyesen?
Hogyha nincsen, hoztam egyet véresen.
Mosd ki, (j)anyám, ingem-gatyám fehérre,
Holnap megyek csendbiztos úr elébe!

– Csendbiztos úr, adjon isten jó napot!
– Hát tenéked, Barna Jancsi, mi bajod?
– Csendbiztos úr, szívem nyomja a bánat,
Egy kislányért megöltém a komámat.

– Hogy merted ezt, Barna Jancsi, megtenni?
Egy leányért a komádat megölni?
– Csendbiztos úr, bánat nyomja a lelkem:
Az a kislány nem lesz már feleségem.

Túl a Tiszán faragják a bitófát,
Amelyikre Barna Jancsit akasszák.
Fújja ja szél fehér ingét, gatyáját,
Más öleli ezután a babáját.

Kinn a pusztán folyik el a halastó,
Úszik benne egy fekete koporsó,
Az van írva mind a két oldalára:
Abba van a Barna Jancsi bezárva.

Mohol, 1978

Jegyzetek:

Az összesen 138 változaton kívül, amely a magyar nyelvterületen 1976-ig összejött (Vargyas, II. 770.) csak a Délvidéken még 26-ot jegyeztek le. Újstílusú népdalok dallamán éneklük mifelénk, az esetek túlnyomó többségében azonos nevű főhőssel.

*A magyartalan tercviszonyos formaépítkezés egyik népiesebb változata.
Változat: 350. sz. (Típuskatalógus IV/B 191.)*

405. BAKONY ERDŐ GYÁSZBA VAN

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

$\text{♩} = 96$

Ba-kony er - dő gyász - ba van,

Ba-kony er - dő gyász - ba van,

Ró - zsa Sán - dor vas - ba van,

Ró - zsa Sán - dor vas - ba van.

Mohol, 1980

Népszerű népies dal, ismertetője az ún. „tót ritmusszűkítés” a II. dallamsorban. Sok változata él a gyakorlatban. Érdekessége az archaikus szövegkezelés: a szövegstrófa csak kétsoros, ezt soronként ismételve éneklik a négy soros dallamstrófára. A ballada jellemző dallama.

Változat: 406. sz. (Típuskatalógus IV/C 206., Járdányi függelék: (NN) erdő gyászba van)

406. BAKONY ERDŐ GYÁSZBA VAN

Gyarmat György (1903–1981)

Ba - kony er - dő gyász - ba van,

Ba - kony er - dő gyász - ba van,

Ró - zsa Sán - dor zár - va van,

Ró - zsa Sán - dor zár - va van!

Még vasárnap délután,
Még vasárnap délután,
Sétált a lányok után,
Sétált a lányok után.

Utánna mēnt az annya,
Utánna mēnt az annya,
– Sándor, fíjam, jőjj haza,
Sándor, fíjam, jőjj haza!

– Édesanyám nem megyek,
Édesanyám, nem megyek,
Még ma vérbe fürdök meg,
Még ma vérbe fürdök meg!

El is mēnt a kocsmába,
El is mēnt a kocsmába,
Megállott ajtójába,
Megállott ajtójába.

Három zsvány ott mulat,
Három zsvány ott mulat,
A negyedik rámutat,
A negyedik rámutat.

Az ötödik fölállott,
Az ötödik fölállott,
Sándor fejére vágott,
Sándor fejére vágott!

– Kerúdd, kutya, kezemet,
Kerúdd, kutya kezemet,
Mer bevágtad fejemet,
Mer bevágtad fejemet!

– Édesanyám, kedvesem,
Édesanyám, kedvesem,
Van-ë ingēm szennyessen,
Van-ë ingēm szennyesen?

Ha nincs ingēm szennyessen,
Ha nincs ingēm szennyesen,
Hazahoztam véressen,
Hazahoztam véressen!

Bakony erdő gyászba van,
Bakony erdő gyászba van,
Rózsa Sándor halva van,
Rózsa Sándor halva van!

Hat kislán van fehérbe,
Hat kislán van fehérbe,
Szeretöm feketébe,
Szeretöm feketébe.

Hat kislán van pirosba,
Hat kislán van pirosba,
Lētésznek a síromba,
Lētésznek a síromba!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A töredékesen ismert és rögtönözve foltozott szövegmondás helyett a család a falubeli ismerőjét hívta segítségül.

„Rózsa Sándor neve nagyon általános benne, de természetesen semmi kapcsolatban nincs a híres betyárral. Rendkívül elterjedt szöveg, akit dallamának kizárólagossága és az állandó sorismétlés még jobban kiemel” – jegyzi meg Vargyas (1976., II: 77.)

A műfajilag kevésre becsült, pedig egyébként emberek, közösségek, kultúrák felől sok mindentről árulkodó, „kis” helyi balladák egyike, s csak az elfogadott forma vitte messze túl a helyi kereteken, ami aztán a névcserét is természetessé tette, hisz a 19. század utolsó évtizedeiben a köztudatban (főleg a vásáriban) már csak Rózsa Sándor volt „a betyár”.

Gyarmat szövege az általánosan elterjedt szöveget fedi. A jugoszláviai magyar nyelvtelületen szép lírai szövegek gyakran zárják e balladát:

Három kislány fehérbe, (ism.)
Visznek a temetőbe (ism.)

Három kislány pirosba, (ism.)
Tesznek le a síromba, (ism.)

Három kislány gyászosba, (ism.)
Gyászolnak engem máma, (ism.)

Mosmán lányok, sírjátok, (ism.)
Síromra borújjatok, (ism.)

(Burány Béla: Zenta, 1952)

Vagy:

Engem hat lány vigyen ki, (ism.)
A babám kísérjen ki, (ism.)

Mind a hat lány fehérbe, (ism.)
A babám feketébe, (ism.)

(Burány Béla: Zenta, 1965)

Hisz:

Még szombaton délután, (ism.)
Sétált a lányok után, (ism.)

Már vasárnap hajnalba, (sim.)
Ki jjs vót nyújtóztatva (ism.)

(Tripolszky Géza: Oromhegyes, 1971)

Vagy éppen a színes gyász (fehér, piros és fekete) temetési versszakai után:

Édesanyám keress fel. (ism.)
Két karoddal temess el. (ism.)

(Burány Béla: Csóka, 1962)

Az egész nyelvterületen elterjedt. 1871–1976 között 191 példányban került elő (Vargyas, 1976, II: 773–775.) Felénk 2000-ig húszon felüli számban jegyezték le, de úgy tűnik, ma is szinte tetszőleges számban gyűjthető.

Változat: 405. sz. Lásd ott. (Típuskatalógus IV/C 206., Járdányi függelék: . . . erdő gyászba van)

407. FARKAS JULCSA

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (1928–1996)

E - zer - nyóc - száz - nyóc - van - he - te - dik év - be,

Mi tör - tént a ró - ku - si szé - rüs - kert - be?

Far - kas Jul - csa föl - ál - lott az asz - tag - ra,

E - gye - nes - sen be - le - je - sőtt a dob - ba!

– Szalaggyatok, szójjatok a gépésznek,
Álíjja lő a nagy masina gépet!
Mire ja nagy masinagép leállott,
Farkas Julcsa ízzé-porrájé váltott.

Farkas Julcsát felteszik a szekérre,
Elviszik a bécsi orvos elébe,
Bécsi orvos elfordulva azt mondja:
– Ennek csak a Jóisten az orvossa!

– Gyertek, lányok, öltözzünk feketébe,
Vigyük el az édesapja elébe!
– Farkas Jóska, nyisd ki gyászos kapudat,
Itt hozzuk a szerencsétlen lányodat!

Farkas Jóska, mikor esztet meglátta,
A két kezét a szívére kúcsóta:
– Jaj, Istenem, hogy köllött ezt megérnem,
Egyetlen egy lányomat sírba tennem?!

Farkasékná meggyújtották a gyertyát,
Talán bizon Farkas Julcsát sirassák?
Sirassa ja zédesannya jajgatva,
– Jó gyermekem, elvisznek má ja sírba!

Harangoznak, de nem déli ebédre,
Farkas Julcsát viszik a temetőbe,
Ne sírjonak, csak szóljon a gyászharang,
Majd megsirat egy páratlan vadgalamb!

Mohol, 1980

407/1.
FARKAS JULCSA

Karácsonyi Mihályné Smirkász Anna (64 éves)

Ezernyócsáznyócvanötödik évbe
Mi történt a vilojaszínēs kertbe
Farkas Julcsa lépett fel az asztagra,
Egyenesen belejesētt a dobba.

Mikor esztet Farkas Pista hallotta,
Azt kajátja: ájjon meg a masina!
Azt kajátja: Ájjon még a masina.
Julcsa húgom belejesētt a dobba!

Vigyéték hát, tēgyéték a szekérre,
Vigyéték a pesti orvos elébe!
Pesti orvos hátat fordít, azt mondja:
Ennek csak a Jóisten az orvossa!

Vigyéték hát, tēgyéték a szekérre,
Vigyéték az édesannya elébe!
Édesanyám, nyis'ki gyászos kapudat,
Mos hozzuk a szērēncsétlen lányodat!

Mikor esztet édesannya hallotta,
A két kezét a fejire kulcsolta:
Jaj Istenēm! Hogy köll esztet kibirni,
Egy lányom van, azt is sírba köll tēnni!

Tovább nem tudom . . . Ezt sē . . .

Mohol, 1975

A jelen lévő Karácsonyi Mihályné Smirkász Anna a harmadik és a negyedik versszak első sorpárját a második sorpárok dallamán énekelte.

E ballada 1976-ig 132 változatban ismert a felvidéki, a dunántúli, az alföldi s az erdélyi megyékben. „A gyűjtés nem mutatja ki a teljes elterjedést, rákérdezéssel szinte minden faluban meg lehet találni az I–III. területen” – jegyzi meg Vargyas. „Bár cselekménye van, sőt, halálesetet mond el, mégsem válik balladává. Bármennyire igyekeznek az énekesek lírai ötletekkel meghatóvá és hatásossá tenni, megmarad egyszerű haláleseti beszámoló” – teszi hozzá. (Vargyas, 1976. II: 777–778.) Ezt az álláspontot kissé mechanikusan veszi át néhány vajdasági balladagyűjtő (Penavin, 1976:56., Katona–Lábadi, 1980:328.). Ebből a hozzáállásból ugyanis, úgy tűnik, valamiképpen kimaradt, hogy a ballada keletkezésekor (az 1880-as években) a cséplőgép okozta halált, a mezőgazdaság iparosításával kenyér-féltésből és osztályérdekből a vérre menésig ellenkező mezőgazdasági munkásság nagyon is

valós társadalmi konfliktus áldozataként fogta fel, mint Kádár Kata halálát néhány évszázaddal azelőtt: „Ennek is a masina a halála” stb. Vagy mondjuk a gyár-okozta halál esetében, a halálratáncoltatott lány zárósorait idéző átok: „Verd meg, Isten, verd meg azt a sok édesanyát, Aki gyárba odaadja a lányát!”

A cséplőgép s a gyár ellenség-szerepe azonban néhány évtized alatt megszűnt. A balladai konfliktus lényege talaját veszítette, s az ezt tükröző sorok értelmetlenné válva koptak ki a balladából. Ami a balladából enélkül maradt, az már csak a szó megszokott (megkopott) értelmében vett tragédia („nagy szerencsétlenség, borzalmas esemény” – Idegen Szavak Szótára) dalban elbeszélve: „egyszerű, haláleseti beszámoló” (Vargyas) – csakhogy végig párbeszédre épített drámai képek sora.

Kovács–Matijevics „hírversíró”-i eredetét véli kidomborítani valónak: „Kovács Nagy István hírversíró hasonló témájú versét tárgyalja Takács Lajos egyik tanulmányában . . . Feltételezhetően itt kell keresnünk eredetét A cséplőgépbe esett lány balladájának.” (Kovács–Matijevics: Gombosi népballadák, 1975:68.) Takács Lajos eddig két hírversíró átfogalmazásáról is közölt tanulmányt: Tóth Pál József szakcsi takácséről Tolnában (Ethnographia, 1951:27.) és az említett Kovács Nagy Istvánéről (Ethnographia, 1962:27.)

A balladát is költi valaki, országhatáron innen, vagy országhatáron túl. A cséplőgépbe-esés pedig korántsem volt olyan ritkaság, hogy csak egy vagy két eset lett volna, ami halállal végződött. Ezért nehéz kemény dokumentáció nélkül (csak spekulatív) vitába szállni Kálmány Lajos száz évvel ezelőtti véleményével: „A színhelyhez, Zentához mentül közelebb hallja az ember e szerencsétlenséget dalolni, annál terjengősebben van előadva az esemény. Míg a távolban élő csak a feltűnőbb mozzanatokat méltatja figyelmére, addig a közelben a legkisebb részletekre is kiterjeszkednek, mivel nagyon az esemény hatása alatt élnek.” (Kálmány: Szeged népe, III., 10. és 218. o., Egyházaskéren gyűjtve, valamint 223. és 225. o.) Kálmány e véleményében állít! Nem feltételez. Valószínűnek látszik, hogy erre, időközben, konkrétabb bizonyítékai voltak. Megjegyzése második felét a ballada vásári terjedésével is magyarázhatónak véltük (góc: a zentai vásárok). (Burány B.: Hallották-e hírért? Forum, 1977:484.) Csak akkor még nem tudtuk, hogy Kálmány Lajosé a ballada legkorábbi feljegyzése (1891), és onnan nagyon emlékeztetközben van a leggyakrabban említett 1886-os évszám. És ugyanebben a periódusban egy másik helyi ballada is született Zentán: Piszár Pali 1891. nov. 16-ára virradó éjszaka szúrta le Kazinczi Ferencet, amit szintén megénekeltek (Burány B.: HITK, III. évf., 7. sz., 1971:31–71.) Költője ismeretlen. Lehet, hogy „hírversíró”, vagy akár vak koldus, de 1913-ban még élt, mert egy akkor esett gyilkosság is helyi balladai formát öltött (Gömör István leszúrta Kálmán Antalt. – L.: ugyanitt). A ballada innen való szétterjedése akár vásárok, akár részes munkások, vagy summások (Csóka) útján, más adatok hiányában elég argumentálnak látszik. Kaphatott aztán a ballada frissítést más vidékek hasonló eseményeivel aktualizálva, amihez csak névcserre kellett – a klasszikus balladák névcseréjének mintájára. A zentai eredet tehát nem látszik valószínűtlennek.

Az eredetkérdésben az eseménytől elvonatkoztatott véleményformálás a más nyelvterületre szétterjedt változatok alapján is, abba a hibába sodorhat, amibe a Kossuth rádió egy csoport nyelvésze is esett, amikor a „Mehet Kukutyinba zabot hegyezni!” szólásnak a szójátékbeli „másik értelmét” a tulajdonképpen vetületét ismerték el, azt, hogy a zabhegyezés egy hiábavaló valami, mert közben a mai Pestig elveszett a szólás mögül az, hogy Kukutyin egy falu Észak-Bánátban, a mai Románia területén, s hogy a határát gyakran elvitte a

víz, s ilyenkor csónakból aratták, „hegyezve” a zabot (hogymentsék a menthetőt), és nem a hegyes zabszem hegyezéséről van szó eredetileg. (Azt lehet, nem csak Kukutyinban.)

A szájhagyomány: „Léjjebbbrű vót az a lány! . . .” zentai mondatára támaszkodva az adai anyakönyvben találtunk egy Farkas Julcsát, aki 1886-ban 18 éves volt. A halál okát azonban nem jelezték.

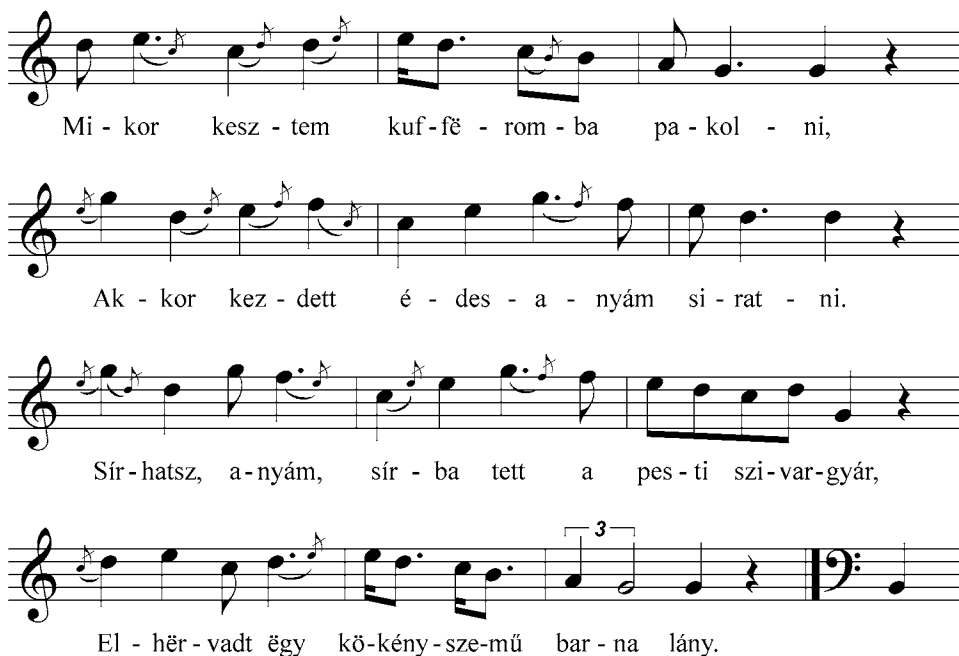
A feltehetően tényleg zentai ballada eredetét tehát perdöntően bizonyíthatatlannak találtuk.

A Cséplőgépbe esett lány legjellemzőbb dallama, valószínűleg a ponyvaárusok is ezen terjesztették. Élnek romlatlan hagyományba illő új stílusú dallamai is, de ezek nem olyan nagy mennyiségű változatban.

Változat: 202., 387., 429. sz. (Típuskatalógus IV/A 180., Kerényi függelék: Mikor én még 18 éves voltam)

408. LEÉGETT GYÁR

Zéltity Sándor (1906–1995)

Mi - kor kesz - tem kuf - fű - rom - ba pa - kol - ni,
Ak - kor kez - dett é - des - a - nyám si - rat - ni.
Sír - hatsz, a - nyám, sír - ba tett a pes - ti szi - var - gyár,
El - hűr - vadt egy kő - kény - sze - mű bar - na lány.

Kigyúlladt a budapesti szivargyár.
Benne égett, de sok szölke, barna lány.
Verd meg, Isten, verd meg azt a sok édesanyát
Aki gyárba odaadja a lányát!

Mohol, 1980

A balladát kiváltó konfliktus a cséplőgépbe esett lány balladájához közeli. Azonos kor-
szak szülte, azaz a 19. század végén születhetett. A gép, a gyár társadalomváltoztató élet-
mód, kultúrabontó szerepére akkor még gyengébb kollektív immunitás a hagyományos kul-
túra, gondolkodásmód még erős (nemrég feslett virágjába az újstílusú dallamvilág), s az erős
szembehelyezkedés a hagyományos talajból balladás megfogalmazásokat szül. Száz évre rá
egy-egy ország területén évente egy kisvárosnyi áldozatot szed az új szállítóeszköz, a gép-
kocsi, s majdnem ugyanennyit a munkahelyi sérülések változatos alakjai, de ekkor már
mindezt szinte természetesként kezeli a köztudat. A hagyományos alakú balladás átok ed-
digre értelmét veszti, sőt, disszonáns.

Egyébként a ballada két- vagy négysoros előregyártott elemei adják a variációkat. A szí-
vargyár (dohánygyár) a leggyakoribb gyártípus, ami leég (Zenta, Kispiac, Felsőhegy,
Temerin), de előfordul benne kendergyár (Zenta), selyemgyár (Kispiac), gyufagyár (Kevi).
Általában „13 magyar lány” ég benne, de e szám néha 33, sőt „harminchat barna kislány”.
A moholi töredékben csak „de sok szölke, barna lány”. A balladaszöveghez gyakran kap-
csolódnak lírai versszakok. A dallam az összekötő kapocs. A leghosszabb, négyversszakos
szöveg is úgy az, hogy a kétversszaknyi balladamaghoz a lírai és katonadalból kölcsönzött
elem „szervesen” nő bele.

Jaj, de magos a kendergyár teteje,
Ráhajlott a mandulafa levele.
Mandulafa levelestül, sej, de ágastul,
Elválásom tegnap volt a babámtul.

Hat órákor mēgyünk a kendergyárba,
Édesanyám sírva tekint utánam.
Sírhat sz anyám, sírba tēsz a magos kendergyár,
Elhervaszt egy kōkēny szemű barna lányt.

Tegnapelőtt kigyűlladt a kendergyár
Abba égett tizenhárom barna lány
Verd meg Isten, verd meg azt a jó édesanyát,
Ki a kendergyárba adja a lányát.

Tēgnap előtt lēégett a kendergyár.
De sok anya hazavárja a lányát.
Engēmet már nem vár haza az édesanyám
Mer tudja, hogy temető lett a hazám.

(Énekelte Halász Vera, Zenta, [1954–])

Az első versszak szimbólumokból épül. A fa általában asszony(anya)jelkép, a levél le-
gény (az anya fia), az ág, virág leányjelkép jelentéssel „borul” a kendergyár tetejére.

Hagyománytisztá új stílusú dallam.

Változat: 476., 553. sz. – távolabbról. (Járdányi II., 16.)

409.
A CSALFA FELESÉG

Zéltty Sándor (1906–1995)

$\text{♩} = 88$

Mít ke - res az a - rany - ó - ra az asz - ta - lo - mon?

Néz az asz - szony i - de - o - da: hol van az az a - rany - ó - ra?

Tén - nap vêt - tem vö - rös - haj - mát, azt têt - tem o - da!

A - ran - lán - con vö - rös - haj - mát, ó, ki lá - tott már?

Mi - ó - ta a vi - lág fönt - áll, ez nagy hun - cut - ság!

1) 3) 3)

3. vsz. 2. vsz. 3. vsz.

– Mít keres az egy pár csizsma az én polcomon?!

Néz az asszony ide-oda: hol van az az egy pár csizsma?

– Ténnap vêttem köcsögöket, azt têttem oda!

– Köcsögökön réz sarkantyút, ó, ki látott már,

Miúta ja világ fönt áll, ez nagy huncutság!

– Mít keres itt az a huszár, az én ágyamon?!
 Néz az asszony ide-oda: hol van az a huszár?
 – Tënnap fogtam szakácsnét, fektettem oda!
 – Szakácsnénak nagy bajússzát, ó, ki látott már,
 Mióta ja világ fönt áll, ez nagy huncutság!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Angol eredetű ballada. A magyarba német fordításként került, feltehetően az 1800-as évek legelején. Dallama, versszerkezete is idegen eredetről árulkodik. Mind a kettő egyöntetű az egész magyar nyelvterületen, amelyen összesen 63 változatot tartottak nyilván 1976-ig. (Vargyas, 1976:779–783.)

Úgy tűnik, erre a balladára is vonatkoztatható az a megjegyzés, ami a többi újabb keletű, s a régi balladák közül is sokra, hogy a 63 közreadott változatszám nem jelzi hűen valódi elterjedtségét. Erről vall, hogy a Délvidéken már Kálmány lejegyezte öt példányban (Majdán, Csóka), majd 100 évre rá lejegyzésre került Zentán, Felsőhegyen, Moholon (Burány), Tóth Ferenc és Katona Imre lejegyezték Egyházaskéren, Katona, Lábadi Vörösmarton két példányban is, és alighanem lejegyezte volna a többi balladagyűjtő is, ha következetesen végzi a rákérdezést és elég ideig gyűjt.

Zélicity Sándor változatából a befejező versszak hiányzik: Bál lesz nálunk, még ma éjjel, ha én akarom . . . Hol lesz itten az a bál? Ajtó mögött vizeskötél beáztatva már (Felsőhegy), vagy Három részes vastag kötél ajtó mögött vár! (Zenta). Ajtó mögött csülkös kötél és bunkósbot áll (Mohol), s e sorok tartalmából rakódik össze az egyházaskéri s a két vörösmarti változat befejezése is. Az aranyóra (vöröshajma aranyláncsal), az egy pár csizma (sarkantyús köcsögökkel), a huszár vagy katona (vörösbajúszos szolgálós) versszakokon kívül a köpönyeg (ágyterítő pitykegombbal), a fényes kard (pecsenyesütő vas sárga bojtjal), szürke ló (tehén sárga nyereggel), ez a nadrág (szakácsné szoknyája) vitézkötéssel tartalmú vajdasági versszakok majdnem valamennyi előforduló versszakvariációt tartalmazzák.

A franciáknál állítólag dramatizált alakban is élt. (Csanádi–Vargyas, 1954:523.)

Heterometrikus szerkezetű idegen dallam.

(Bartók 260a, Tipuskatalógus IV/A 112., 116., 118.)

410.
AZ ELKÉSETT MENYEGZŐ

Zéltty Sándor (1906–1995)

$\text{♩} = 92$
1)

Most van a nap le - me - nő - be,
El-me - gyünk az es - kü - vő - re,
An - gyal - kám, vi - o - lám,
Ne ha - ra - gudj én - rē - jám!

1)
dúdolva

Alig mēntünk egy-két sarkot,
A mēnyasszony lēbabádzott
Angyalkám, violám,
Nē haragudj énrējám!

Ketten mēntünk, hárman jöttünk,
Jaj, de gyöngy a mi életünk!
Angyalkám, violám,
Nē haragudj énrējám!

Ketten estünk a gödörbe,
Hárman gyöttünk ki belüle,
Angyalkám, violám,
Në haragudj énrējám!

(„Van ez soká, de az isten tudja má hogy hogy is . . .”)

Mohol, 1980

Bizonytalan vonalvezetésű idegen dallam. A „Virágéknál ég a világ” kezdetű refrénes dalra hasonlít. Bartók cseh variánsaira is utal.

Változat: 411., 412. sz. (Bartók 264., 265.)

411. AZ ELKÉSETT MENYEGZŐ

Vlasity Józsefné Tubicák Cecília (1902–)

$\text{♩} = 120$

1)

Temp - lom mel - lett le - ment a nap,

2)

Be - ha - ran - goz - ta - tott már a pap,

3)

An - gyal - kám, vi - o - lám,

4)

Në ha - ra - gudj én - rë - jám!

1) a

2. 3. 5. vsz.

1) b

4. vsz.

2)

4. vsz.

3)

2-5. vsz.

4)

2-5. vsz.

Elindultak a templomba,

.....
Angyalkám, violám,
Në haragudj énrējám!

Beletette kötőjébe,
Úgy mēntek az esküvőre,
Angyalkám, violám,
Në haragudj énrējám!

Ketten mēntünk, hárman jöttünk,
Jaj, de gyöngy a mi életünk,
Angyalkám, violám,
Në haragudj énrējám!

Zúg a zene a szobába,
Sír a gyerek a komrába,
Angyalkám, violám,
Në haragudj énrējám!

Mohol, 1980

Dallamszándéka bizonytalan. Első versszakában másik dallamon szólal meg, ennek hármashangzat-felbontásos a menete és dūr-hexachord a terjedelme, de szerkezetében rokon refrénes felépítés (változatai gyermekdalok is többek között, horvát szövegű változatait Kuhač is gyűjtötte). A második versszakból a dallam kicserélődik. Az első versszakkal közölt dallam nem reprezentatív. Változat: 410., 412. sz. Lásd az ott mondottakat. (Bartók 264., 265.)

412.
EGGYES LEGÍNT ESKÜTTETNEK

Csonka Pál (1924–)

♩ = 92

Egy - gyes le - gínt es - küttet - nek,

Gyü - le - kéz - nek már a né - pek.

Alig mēntünk egy-két házat,
Mēnyasszonyunk lēbabádzott,
Angyalkám, violám,
Ně haragudj énrējám!

Fölszēdte ja kötőjébe,
Úgy mēntek az esküvőre,
Angyalkám, violám,
Ně haragudj énrējám!

Ketten estünk egy gödörbe,
Hárman jöttünk ki belőle,
Angyalkám, violám,
Ně haragudj énrējám!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Kálmány óta a Délalföldön a moholi három az első lejegyzés. (A Zélity Sándorral szomszéd Csonka Pál /1924/ változatát a másik kettő mellé ezért soroltuk.)

Vargyas adatai szerint (1976:788.) összesen hat változatát tartja számon a szakirodalom, valamennyit a nyelvterület déli részéről Zalától Aradig: Zala, Somogy, Baranya, Tolna, Torontál (Szaján), Arad (Pécska) megyékből.

A három moholi éneklője különböző versszakokat őrzött meg, úgyhogy torzóként is balladásan hatnak külön-külön is. Ha a változatok ritkasága s a moholi töredékek területi közelsége alapján erre következtetni szabad, a moholi eredeti szöveg tán így nézhetett ki:

Eggyes legínt esküttetnek
Gyülekeznek már a népek.

Most van a Nap lemenőbe
Elmegyünk az esküvőre.

Templom mellett lement a Nap
Beharangozott már a pap.

Alig mentek egy-két házat
A menyasszony lebabázott.

Fölszédte a kötőjébe
Úgy mentek az esküvőre.

Ketten estünk egy gödörbe
Hárman jöttünk ki belőle.

Ketten mentünk, hárman jöttünk,
Jaj, de gyöngy a mi életünk!

Zúg a zene a szobába,
Sír a gyerek a komrába.

A szöveg arra is enged következtetni, hogy két változatban is élt a ballada Moholon.
Humora a gúnyé, fanyarul vaskos, de szellemes.
A „gödörbe esés” szimbolikus értelme közérthetőnek látszik.

Változat: 410., 411. sz. Lásd a 410. sz. alatt. (Bartók, 264., 265.)

413. KODÉLKA

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)
Zéltity Sándor (1906–1995)

♩ = 108

Ko - dől - ká - nak sē ke - ze, sē lá - ba,

Még - is ví - gan ú - szik a Du - ná - ba.

Száz ro - po - gó szo - ko - lé,

Ko - dël - ka csók - já - jé!

Gyarmat Gy. (1. a Jegyzetekben)

Kodélkának akkora a feje,
Budapestén fodbaloznak vele,
Száz ropogó szokolé
Kodélka csókjájé!

Lédererné, mi van a kosárba?
Kodélkának keze, feje, lába!
Száz ropogó szokolé,
Kodélka csókjájé!

Mohol, 1980

Gyarmat György (1903–1981)

Lédererné, mi van a kosárba,
Kodélkának keze, feje, lába,
Száz ropogó szokole
Kodélka csókjájé!

Kodélkának sē keze, sē lába,
mégis jól tud úszni a Dunába!
(Mégis föl tud menni a padlásra!) – a gyerekkorból.
Száz ropogó stb.

Kodélkának akkora a feje,
Budapestén fodbaloznak vele stb.

Léderernének akkora a segge,
Budapestén fodbaloznak benne stb.

Lédererné szereti a fánkot,
Budapestén csörgeti a láncot stb.

Léderernének akkora a szája,
Belefér a susztér kaptafája stb.

Lédererné bubi frizurája,
Ráillik a kötél a nyakára stb.

Lédererné viszi a leányát,
Börtönös úr kéri a pináját.

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A Kodelka-per országszerte nagy port vert fel, sőt, téma volt Magyarország határain kívül is. „Léderer Gusztáv csendőr-főhadnagy és felesége Schwarc Mária 1925. január 9-én meggyilkolta Kodelka hentesmestert. Holttestét feldarabolták és bőröndben egy részét a Dunába dobták. Eközben egy elveszett véres nadrág elárulta a gyilkos házaspárt. A feldarabolt holttest többi részét a padláson elrejtett bőröndben és a konyhában megtalálták . . .” (Turcsányi Gyula: A modern bűnözés, Rozsnyói Kiadó, Bp., 1929.)

A gyilkosság oka pénzszerzés. Az amúgy is bizzar eseménynek különös pikantériát ad, hogy Lédererné előbb a férje tudtával viszonyba bocsátkozott Kodelkával. (Erre utal a vizsgatérő szövegrész.) A „szokolé”, vagy mások szerint „szokodél” nagy értékű pénzesbankó. „Minthogy most is mongyák azt a pizt geltnek, bankónak, mittudoménminek. Tuggya ilyen . . . mint »egy piros!« mongyuk. Vagy nem tudom én mennyi . . .” (Gyarmat György)

A „Kodelka-nóta” feltehetően az egész nyelvterületen elterjedt szöveget állítólag ponyván is árulták. Érdekesnek tartott versszakokra kopott töredékei ma is elterjedtek („Se keze, se lába . . .”, „akkora a feje . . .”) A leghosszabb szöveget Gyarmat György énekelte Moholon.

Banka János, 47 éves juhász, 1966-ban Csókán úgy énekelte, mintha férjgyilkosságról lenne szó:

Kodélkáné, mi van a kosárba?
Kodélkának keze, feje, lába stb.

Kodélkának akkora a feje,
Szuboticán fodbaloznak vele stb.

Kodélkáné, micsinál a férje?
Kodélkáné darabolja széjjel stb.

Kodélkáné bubi frizurája,
Ráillik a kötél a nyakára! stb.

Szubotica (Szabadka) az új országhatár alakulása utáni különböző tilalmak hatására került a szövegbe („Akkó azt, hogy Budapest, nem nagyon vót szabad danóni hallod! – Banka János).

A dallama a „Van két lovam, mindkettő deres, Mind a kettő a lányokra keres, Gyere be, gyere be a szobába, Ketten leszünk, babám, az ágyba”, illetve: „Van két fiam, mind a kettő

Jenő, Mind a kettő rádiószerelő, Rádiószerelő, gyere be, Ketten leszünk babám idebe” szövegekkel közismert csárdás dallamával tart közeli rokonságot. (Eme utóbbi szöveg megértése végett: a két háború között a stricik, kitartottak, prostituáltjaikat „kisanyám”-nak szólították. A „Van két fiam, mind a kettő Jenő” így jobban érthető.)

Csonka Pál (1924) földműves a Kodélka-nóta második versszakában a visszatérő szöveg- és dallamrész helyett át is tért erre a dallamra, szövegre, s csak az utolsó két sorban tért vissza a szokványos Kodélka-dallamra:

Kodélkáné, mi van a kosárba,
Kodélkának keze, feje, lába,
Száz ropogós szokolé;
Kodélka csókjájé!

Kodélkának akkora a feje,
Budapesten fodbaloznak vele,
Rádió szerelő gyere be,
Rózsám, ketten leszünk idebe!

Kodélkának piros bugyogója,
a Léderer százszor légombójjá,
Száz ropogós csókjájé,
Kodélka nyomdájé

Mohol, 1980

Bobák Imre (1914–1990) Újvidéken a következő versszakot mondta egy más üggyel kapcsolatos Léderer név hallatán:

Lédererné lémént a pincébe.
Rálépött a Kodélka fejire,
Száz ropogós . . . (Nem tom má micsoda vót!)
Kodélka csókjájé!

Az esemény említett pikantériája s a kuplés terjedés (vagy tán az ilyen eredet is) rakta tele a szöveget obszcén versszakokkal.

Míg a régi balladákat a paraszt társadalom őrizte meg számunkra évszázadokon át, a Kodélka-nóta, úgy tűnik, inkább a városok perifériáján volt felkapott, s onnan terjedt minden társadalmi kategória irányába. Fél századdal az esemény után, darabokra szakadva még él. Nem valószínű, hogy sokkal túlélne azt a generációt, amelyhez az esemény, aktualitásával együtt rögződött, s vele egy hosszabb, vagy rövidebb szövegrész.

Városi tömegfogyasztási cikk, néphagyományra aligha jellemző.

BALLADÁS DALOK

414.
AZ ARADI TIZENHÁROM

Zéltty Sándor (1906–1995)

Jaj, de szé - pen süt a nyá - ri nap su - ga - ra,

Az a - ra - di vár - töm - löc - nek ab - la - ká - ra!

Szám - lá - lot - tan ti - zen - há - rom hős ma - gyar vi - téz,

Ki az a - ra - di vár - bör - tön - ben a ha - lál - ra kész.

1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) 8) 9) 10) 11) 12) 13) 14) 15) 16) 17) 18) 19) 20) 21) 22) 23) 24) 25) 26) 27) 28) 29) 30) 31) 32) 33) 34) 35) 36) 37) 38) 39) 40) 41) 42) 43) 44) 45) 46) 47) 48) 49) 50) 51) 52) 53) 54) 55) 56) 57) 58) 59) 60) 61) 62) 63) 64) 65) 66) 67) 68) 69) 70) 71) 72) 73) 74) 75) 76) 77) 78) 79) 80) 81) 82) 83) 84) 85) 86) 87) 88) 89) 90) 91) 92) 93) 94) 95) 96) 97) 98) 99) 100)

Gyertek, gyertek, jó magyarok a halálra,
Úgy sincsen már több kegyelem számotokra!
Gyertek, gyertek, jó magyarok, ne féljétek,
Majd az ég en csillag lesz maj belöleték!

Mohol, 1980

Jaj, de szépen süt az őszi Nap sugara,
Az aradi várnak tömlőc-ablakára!
Szánja azt a tizenhárom hős magyar vitézt,
Ki a börtön fenekében meghalni kész.

Elitelték sorba mind a tizenháromat,
Szűtek-fontak a nyakukba ezer vádat,
Elnevezték felségsértő pártütőknek,
Mer a magyar szabadságért harcra keltek.

Uramfia, az ítélet akasztófa,
Mintha gyáva útonállók lettek volna!
Mintha méltók sem volnának egy lövésre,
Katonákhoz, férfiakhoz illő végre!

Nyílik már a börtönajtó vas závára,
Jertek elő hű magyarok a halálra!
Búcsúzzatok el egymástól mindörökre,
Úgy szálljatok, úgy lépjetez jobb életre!

Ki is jöttek vérző szívvel, halaványan,
Elbúcsúztak egy-két szóval, katonásan:
Gyerünk pajtás, az Istenhez, fel az égbe,
Hogy fordítsa szemeit a magyar népre!

Ó mily boldog, kit előre neveznek meg,
Hogy a halált legelőre ő lel meg!
Jej, de bezzeg, kit végsőnek hagynak hátra,
Hogy pajtási szenvedését végig várja!

Damjanics, kit hagytak végső vértanúnak,
Pedig mindig előtte állt a csatáknak!
Kegyetlenül haragszik rá minden német,
Számталanszor verte földig ökelméket.

S ott áll köztük, mankójára támaszkodva,
Mint egy dülőfélben álló templom tornya,
Mint egy tigris, mely vas közé vagyon zárva,
Ingerkedő gyermeksereg játékára.

Bajtársai mind ott függnek már előtte,
Őt is viszik, ő is megyen mán előre,
És megáll az akasztófa közelébe,
Megöleli, megcsókolja keservébe.

Isten véled, szabadságnak akasztófája,
Rajtad halok meg, hazámért, nem hijába!
És körülnéz, olyan hősen, olyan bátran,
Mintha lenne honvédek közt a csatában.

Mintha, amit szenved nem is halál lenne,
Mintha nem is sírba, hanem bálba menne!
A németek buta képpel bámulának,
(hogy) Mily bátran mond jó éjszakát a világnak!

Sűrög-forog mán a hóhér a kötéllel,
Végezni egy magyar vitéz életével,
Damjanics meg így kiált fel nyugalmaiban:
Vigyázz, fattyú, fel ne borzold a szakállam!

Aradi vár, aradi vár, halál völgye,
Tizenhárom hős magyarnak (a) temetője!
Viruljanak környékeden sírvirágok,
S felejthetetlen legyen az ő haláluk!

Mohol, 1974

Jegyzetek:

Bár szerzője ismeretlen, vagy legalábbis vitatott, s az egész magyar nyelvterületen elterjedt, Az aradi vértanúk nótája mégsem tartozik a szó tiszta értelmében a népdal kategóriába. Noha a szöveg a szájról szájra terjedéssel tisztul, műdaleredetét levetkőzni nem tudja.

Eredeti alakjának szerzője ma sem véglegesen eldöntött. Katona–Lábadi szerint (Erdők, mezők, vadligetek. Forum, Újvidék, 1980) „Az aradi napot valószínűleg a 19. század második felének egy közepes tehetségű Borsod megyei születésű költője, Lévay József írta” – úgy, hogy az 1850-es években, a Bach-korszak egyáltalán nem veszélytelen levegőjében a vers kéziratban terjedt, aztán (1861-ben) már népdalként árujják ponyván, majd csak az 1867-es kiegyezés után, 1870-ben sorolja a versíró saját szerzeményei közé, sok különbséggel az 1861-es és 1870-es szöveg között.

A szövegalakulások példájaként: a viszonylag fiatalon meghalt, hatalmas népdalanyagot ismerő és éneklő Károly Jánosné Döme Klára (1923–?) négyversszakos változatában már csak egy sor sivalkodik ki a többi közül kiforratlanság, rosszul megjegyzett (vagy rosszul kifejezett) értetlenségében, az utolsó versszakban:

„Damjanicsot hagyták utolsó órára,
Mer ő mindég a torkán járt a csatának . . .”

A többi általunk ismert jugoszláviai változat e két sora a Kálmány által Szegeden lejegyzett műdalos két sorhoz áll közel:

Damjanicsot hagyták végső vértanúnak,
Bár mindig előtte állott a csatának . . .

(Kálmány: Szeged, Katona–Lábady: Drávaszög.)

Damjanics, kit hagytak végső vértanúnak,
Pedig mindig előtte állt a csatának . . .

(Mohol, 1974)

Szövegileg már tisztább e két sor Felsőhegyen:

Damjanicsot hagyták végső vértanúnak,
Hogy érezze súlyát-terhét a bosszúnak . . .

(Felsőhegy, 1970)

Károlyné zentai változatából ki is maradt az egyébként ritkán elfelejtett részlet, Damjanicsnak a szemtanúk által is továbbadott mondatáról: „Vigyázz, fattyú, fel ne borzold a szakállam!” Helyette népdalosított (tán egy kicsit balladásított) befejezéssel Damjanicsot fel sem akasztják a többivel:

Mer ő ott a többi kínját végig látta,
Meghasadt az árva szíve fájdalmába!

Zélicity Sándor töredéke ugyancsak népdalosítva zár:

Gyertek, gyertek, jó magyarok, ne féljetek,
Majd az égen csillag lesz maj belőletek!

A kevésbé töredékes szövegek hűen követik a kivégzések szemtanúi által elbeszélt események menetét.

A Zélicity Sándor által énekelt szöveg után azonban újra felszínre került egy töredék (a dallam első két sorára), ami az 1960-as évek elején Felsőhegyen már felbukkant:

Gyere haza, édes fiam, dél az idő,
Elázott a barna tiszta mind a tüdő! . . .

(Kaszás Menyhért, 1902–1974)

Ezt az önálló szöveget először Kálmány Lajos jegyezte le 100 évvel ezelőtt, és közölte a Szeged népe II.: „A gonosz nő” jegyzeteiben:

Gyé'kend haza kedves uram, dél az üdő
Megfőtt mán a marhavelő, mind a tüdő!
Ahogy főzted levesödet, úgy megöhe'd,
Én teértem nem hagyom el kedvesömet!
Nálad nekű' sojtalan az életöm,
Mer teveled összekötött a szerelöm.

Kálmány dallam nélkül gyűjtött. Vidékeinken egy kicsit mindig Kálmány Lajos szövegeinek dallama után is kutatva, e szöveg nálunk két különböző forrásból azonos dallamon énekelt változata száz év után is arról vall, hogy alighanem ez lehetett a Kálmány által lejegyzett szöveg dallama is.

Mándoki László és Bogdál Ferenc: „Az aradi gyásznapi 125. évfordulójára” (Dunántúli dolgozatok, 1974.) a jegyzetekben említés esik arról, hogy Lévainé Gábor Judit 1955. májusi gyűjtésekor Nagymaroson egy Naszvadról áttelepült informatortól a következő szöveget jegyezte le az aradi nótához kapcsolódva:

Gyere haza, édes uram, fél az idő,
Látod már a szomszédod is most ebédő!

Várákodik a kanadalad, koplal a szád,
Levesedbe mind elázik barna csuszád!

Ha megfőzted az ebédet, meg is eheted,
Ha van dolgod odahaza, meg is teheted!

A konyhád is csupa korom, szennyes a ház,
Én nem tudom napról napra, hogy micsinász!

A több helyről egybehangzóan jelentkező adatok arra engednek következtetni, hogy mielőtt az aradi vértanúk nótája e dallamhoz kapcsolódott volna, már egy négy-, illetve kétso-
ros formáján egy másik szöveg (a fenti) közismerten terjedt ezen a melódián, s a dallam
napjainkig hurcolja magával a régibb, töredékesre kopott szövegrészeket.

Hihetőnek látszik ez a feltevés, ha tudjuk, hogy e dallam őse Pálóczy Horváth Ádám
nyolcsoros (!) szerzeménye, „Vissza mars a franciáknak” címmel. (Pálóczy Horváth Ádám:
„Ötödfélszáz énekek, ki magam csinálmányja, ki másé”, 1813. Válogatás, Katona
Tamás–Küllös Imola–Domokos Mária: Énekes poézis. Magyar Helikon, 1979.)

A Pálóczy dallam tulajdonképpen induló volt. Nagyon népszerűvé lett. „Országos ünne-
pélyeken nagy zenekarokkal, családi körökben gitár kísérettel, minden mulatságban, nász-
kiséretek alkalmával, hol cigány is szerepelt, szóval: úton-útfélen zengedezett, s egy pár év-
tizedbe került míg a két magyar haza legutolsó cigánya is elfelejtette” – írja róla Bartalus
István 1869-ben. (Magyar Orpheus, 1869. – In: Katona–Küllös–Domokos munkája)

A felkapott, divatos dallamok szinte vonzzák az új, vagy feledések következtében gaz-
dátlanú lett szövegeket. Így kerülhetett mind az „Aradi 13”, mind a másik epikai jellegű
dal, a Pálóczy-féle, egészében megjegyezni nehézkes, nyolcsoros dallamából négysorosra,
sőt, a lényegi kétsorosra egyszerűsített dallam alá.

Csekély eltéréssel dallamát illetően, s az „Aradi 13” szövegéhez sok mindenben hason-
ló megfogalmazásban (!), szintén Moholon került 1970-ben szalagra az eredeti Pálóczy-
szöveg és -dallam egyik egyenesebb ági leszármazottja.

*A 18–19. század fordulójától kezdve igen népszerű, alapjában variált kétsoros forma. Népszínművek, gyűjtemények, hangszeres szvittek katonazenekarokkal stb. népszerűsítették. Valószínűleg Erkel „Hu-
nyadi László” c. dalművének népszerű indulóját is ez inspirálta. A népi használatban is számtalan
változata él különféle szövegekkel, pl. a Sírdogáló János ballada, „Ezrivel terem a fán a meggy”
kezdetű tréfás dal, és az aradi vértanúkról szóló műszöveg, mint mellékletünk is, és egyéb szövegek
(415. sz.). Kétsoros változatokban is kering (416. sz.). Legkorábbi feljegyzése Pálóczynál fordul elő
a 19. század elejéről.*

Változat: 103., 415., 416. sz. (PHÁ 37. sz., Tipuskatalógus IV/B 106.)

ÚJ ERŐVEL ÁLLOK ELLEN AZ MOSZKVNÁK

Szécsényi Györgyné Illés Katalin (80 éves)

Új e - rő - vel ál - lok el - len az Moszk-vá - nak,

Meg - mu-ta - tom ha - tal - ma - mat or - szá - gá - nak!

Bor - sot tö - rök or - ra a - lá csá - szár - já - nak,

Mind ë-gyen-kint fe - jít vē-szēm ko - zák - já - nak!

A kapukat, népem előtt ha bezárják,
 Fenyeges szavaimra ki nem tárják,
 Seregemet jó ételre, ha nem várják,
 Úgy ökelmük a francia táncot járják!

Jó tuggyák ők, hogy én Moszkva várossában
 Ott bent laktam Sándor császár kastélában!
 Tuggyák ők, hogy jártas vagyok határában,
 Éjjel is el tudnék menni utcájába!

Ágyújimat golóbissal megtöltetem,
 Moszkva pompás templomajit lelövetem!
 Haragomban kőfalajit ledöntetem,
 Győzedelmes zászlójimat bevitetem!

Csak menj vissza vert seregem volt hazádba!
 Nékem ez a Moszkva klíma nem életem.
 Sohasem volt ennél vadabb fergetegem,
 Nincs is annyi épp emberem, mint betegem.

Táboromnak mindén javát elvesztettem,
 Egynéhány jó vezéremet eltemettem.
 Hogyha van is két-három nyert ütközetem,
 Sok vérembe került ezért nem szeretem!

Mohol, 1970

- Hol tanulta ezt a nótát, Kati néni?
- Ha-ha! Még mikó kislány vótam!
- Pécëllón tanulta?
- Pécëllón. (Pécëllón = Péterréve, ma Bačko Petrovo Selo)

(Gyűjtötte Bodor Géza, lejegyezte Bodor Anikó)

A Pálóczy-szöveg négyversszakos gúnyverséből (dalából) az első nyolcsoros szöveg mutat azonosságokat a Napóleon-nótával:

Mars! Siess hazádba vissza kis seregem!
 Ez a magyar klíma nekem nem, nem egem;
 Ritka volt talán keményebb fergetegem,
 Nincsen annyi fegyveresem, mint betegem.
 Java-java táborom elvesztegetém,
 Egynéhány jó vezéremet eltemetém;
 Ha van egy-két nyert, de véres ütközetem,
 Mi nyereség drága véren? Nem szeretem.

A Napóleon-nóta már az oroszországi hadjárat után keletkezett. Ez a szöveg sokban emlékeztet az aradi vértanúk nótájára – szerzője ismeretlen.

Az ehhez a dallamhoz fűződő adalékaink sorából a Délvidékről, nem lennénk teljesek, ha elhallgatnánk: a dallam kétsorosra egyszerűsült változatán szinte ma is általánosan ismertnek mondható egy pornósöveg, vagy annak a részei.

Az „Aradi 13” dallamának plagális változata. Ez is műszöveg.

Változat: 103., 414., 416. sz. (PHÁ 37. sz., Tipuskatalógus IV/B 106.)

416.

HUN JÁRTÁ TĚ, KATI LÁNYOM?

Zéltý Sándor (1906–1995)

- Mit láttá tē, Kati lányom, lif-lafatyom?
- Baka faszát édesanyám, nem tagadom!

- Milyen vót hát, Kati lányom, lif-lafatyom?
- Töve szőrös, feje vörös, nem tagadom!

- Járt-ē benned, Kati lányom, lif-lafatyom?
- Nem is éccé, édesanyám, nem tagadom!
- (Kendbe is járt)

- Kurva vagy tē, Kati lányom, lif-lafatyom!
- Kend is az vót, édesanyám, nem tagadom!

Mohol, 1980

Az „Aradi 13” dallamával kapcsolatban tehát bizonyos: A Pálóczy-dallam (?! – „Ki magam csinálmányja, ki másé”) elfeledése a nyolcszázas évek végén közel sem volt végleges, sem teljes. Több mint 100 évvel Bartalus megjegyzése, és több mint 200 évvel a dallam ismerete óta származékai a Délvidéken 2000-ben is gyűjthetők. A pornószöveggel szinte valamennyi parasztmuzsikusi ismeri. Különböző szövegek dallamaként végigkíséri a 20. század minden generációját a városi kultúrákban is, az operarészletté lett szövegen:

Meghalt a cselszövő, elült a sok viszály,
Országunk élni fog, mert László nagy király . . .

a századeleji kisdíákok iskolaszövegén át, amely szerint:

Árnyas erdőben szeretnék élni nyáron át!
Nékem a zöld árnyas erdő vidám kedvet át . . .

a már más jellegű diákszövegen keresztül ott a század közepén, hogy:

Isten veled, vén iskolánk, mink már elmegyünk!
A tanár úr, jaj, de sokat kibaszott velünk . . .

biztos nem befejezetten, hisz a század harmadik harmadában még azt énekelték az akkori óvodások, hogy:

Nosza rajta, pionírok, indul a csapat! . . .

Kétsoros változat.

Változat: 103., 414., 415. sz. (PHÁ 37. sz., Tipuskatalógus IV/B 106.)

417.
ESZÉK VÁROS GYÁSZBA BORULT ÜNNEPJE

Zélicity Sándor (1906–1995)

Rubato

E - szék vá - ros gyász - ba bo - rult ün - nep - je,
Fe - renc Jós - ka egy gyász kö - vet e - mel - tet.
Rá lesz ar - ra a - ran - be - tűk - kel ír - va,
Száz hu - szár - nak it - ten van hát a sír - ja!

Sindélézik a kaszárnya tetejét,
Mind elvitték a legények elejét,
Marad itthun kettő-három nyomorútt,
Rátok lányok még az ég is bőborútt!

(„Mikó Eszéken megcsináták a hidat osztakkó leszakattak. Mán a huszárok alatt leszakatt a híd! Akkó lett ez a nóta.”)

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A Zélicity Sándor által énekelt szövegnek csak az első versszaka maradt meg egy hosszabb katonaballadából. Az esemény az 1878–1879-es Bosznia-Hercegovina megszállása után történt. Eszéknél leszakadt a Dráva hídja, épp egy katonavonat alatt, s egy kórógyi változat (Penavin, 1976) s egy kopácsi változat szerint (Katona-Lábady, 1980) huszonkét huszár a folyóba fulladt. A lejegyzett változatok arról vallanak, hogy a dal több változatban is terjedt. Az első lejegyzett variánsa (Katona-Lábady szerint) Vikár Béla kéziratos gyűjteményében lelhető fel, ő Zala megyében jegyezte le, 1906-ban. Ez még nyolc versszakos. A baranyai szövegek két közölt dallama rubato jelzésű. Penavin Olga nem közli a dallamát.

A moholi változaté a közismert „Zsindelyezik a kaszánya tetejét” kezdetű katonanóta dallama, amely „Lakše, lakše, moj konjiću, polako” kezdettel szerb-horvát szöveggel is közismertté vált, az ABBA-s rendszert AABA-ra változtatva.

Máig igen népszerű 19. századi népies műdallam az új stílusú népdalok formájában. Főleg katonaszövegekkel él. Közkeveltségét igazolja, hogy régi katonaszövegeket is ráhúznak, pl. „Már minálunk verbuválnak kötéllel”. A szerbek is ismerik. A dallam mindazonáltal alig variálódik. Változat: 453. sz. (Kerényi 115)

418. STRIPA PARTJÁN, BUCA ALATT, MI TÖRTÉNT?

Zéltty Sándor (1906–1995)

Sztri- pa part- ján, Bu- ca a - latt mi tör - tént?

Sze- gény Áb - rist a jár - ör - bö! ki - löt - ték.

Vé - let - le - nül ment a go- lyó szi - vé - be,

Le - bu - kott a Sztri- pa part- ja gyö - pé - re.

Kelet felől fújdogál a hideg szél,
Ábris sírját ássa kilenc szanitéc,
Bajtársaji viszik a koporsóját,
Odahaza kis árváji sirassák.

Jegyzetek:

A közismert(nek tartott) „Stíriában, Ajk faluban, mi történt! Pálfi Istvánt mulatságon megölték” kezdetű katonaballada mintájára született szöveg, s első és utolsó sora alapján a dallam is kétségtől abból indult. – Változatát eddig nem találtuk.

Mohol, 1980

*Két plagális sorú népies műdalból kontaminált dallam, de a plagális meneteket már kiiktatta fordulataiból. Szélső sorai Kerényi függelék: „Piros az én ostoronyelem, nem sárga” kezdetű dallamból alakultak kis terjedelművé, középső sorai pedig Járdányi függelék: „Kiesett a, kiesett a szivar a zse-
bemből” kezdetű dal variánsai. Felsorolt rokonsága ennek a két dallamnak a háttérével értendő.
Változat: 335., 525. sz.*

FÜGGELÉK
EGYÉB EPIKAI JELLEGŰ SZERZEMÉNYEK

419.
BUDAPESTRŐL (BEOGRÁDBÓL, FIUMÉBŐL)
ELINDULT A GŐZHAJÓ

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

♩ = 66

Be - o - grád - ból ki - fu - tott a gőz - ha - jó,
(Fi - u - mé - ból)

Kő - ze - pé - be nem - ze - ti - szín lo - bo - gó.

Négy sar - ká - ra fe - ke - te gyász van köt - ve,

Is - ten ve - led, szü - lő - föl - dem, ő - rök - re!

Ha elindult az a gőzös, hagy mēnjēn,
Énutānam sēnki nē keserēgjēn!
Keserēgjēn mindēn anya fījājē,
Én is kesergēk a kedves babāmē!

A nagy hajó el is kezdett indūni,
Közepibe el is kezdett sūllyedni!

Lëborútam, könyörögtem, oly nagyon,
Segíjj, Isten, ezën a nagy utamon!

Ha mëghalok, vessetëk a tengerbe,
A nagy halak hagy ëgyënek belőlem!
Csontjaimat a hullámok ringassák,
Odahaza magyar lányok sirassák!

Gyere, pajtás, gyertünk bë a városba,
Keressünk ëgy magyar lányt a számodra!
Ugyë, pajtás, të sëm tudtad azelőtt,
Hogy énnëkëm magyar lány a szeretöm?

Póstás legény, hajja-jë, de hajja-jë,
A levelem a hajóról adja lë!
Benne van a szép kedvesem írása,
Ha lëadja, szálljon áldás rëája!

Póstás legény, hajja-jë, de hajja-jë,
A levelem a póstarul adja lë!
Benne van a szép kedvesem fényképje,
Ha lëhajol, mëg is csókolom érte!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Jobbára ismerethiányból, illetve utólag lett katonadal. Eredetileg ugyanis a századvégi-századeleji kivándorlók dala volt, amikor „kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk”. A gőzhajó Fiuméból indult ki.

420.

BURÁNY GYURA KOCSMÁJA

Zélicity Sándor (1906–1995)

Tuggya, a csöszök kigyüttek, oszt beszélgetett velük apám. Monták, hogy a Búrán-soron vót ëgy kocsmá. Valamikó nóta is vót rúlla. De csak így monta apám, hogyhát:

Verd meg, Isten, Burány Gyura kocsmáját,
A legínyëk mind mëgitták a borát,
A legínyëk összeszurkáták ëgymást,
Nem nézték, hogy rokony-ë, vagy jóbarát.

Mëg van nëki:

Édesanya mén keresni a fiát,
Megtanáta Burány Gyura tanyáján,
– Gyere haza, te akasztófára való,
Harmannapja, hogy nem ivott sē az ökör, sē a ló!

Kisgyerek vótam, de úgy eszembe maratt. Csak így szövegbe monta a csőszöknek. Nagy szúkszavú vót. Mihozzánk különösen!

Édesanyánk nagyon szépen danót. Valamit dógozgatott, akkó danogatott. Az apánk az nem. Az hallgatós vót.

Gyere haza, akasztófára való!
Harmannapja kerestet a főbíró! . . .

Hát ugyē akkó ilyen történelmi nóták vótak! Nem olyan . . .

Mohol, 1978

Jegyzetek:

A zentai határban, „Kevin innen, Tornyoson túl”, a Burány-soron két út kereszteződésén épült csárda, mely ma is ezt a nevet viseli.

De volt egy a Híres-soron is, s az volt a Burány Pali (dédőregapám) kocsmája.

421.

ELSZÖKÖTT A BORBÉLY MATYI

Zélicity Sándor (1906–1995)

„Moholra gyütt ēgy borbély.

No, mikó ideérkezett, hátoztakkó szēgín sorba vót, de ű milyen üzletēt akar nyitni! Osztakkó hogy-mint! . . .

Hátosztan ēhita az öreg Patyit kezesnek. Maj vésznek fő az Offner takarékjábú pīszt. Hogy:

– Így, magát ingyēn borotvájjuk! Mēg a családót is!

Mēg mindēn félit ēsorót nēki – hátoaszt emēnt kezesnek.

Nomikó kezes lett, emez fővette pīszt – hát ēgy-kettő ēfogyott (Kati is olyan vót), osztakkó így!

A Patyi mēg bēmēnt a kocsmába így vasárnap. Mer munkás embēr vót. Akkó ezek a zenészek mēg szerkesztettek ēgy nótát. Osztakkó ez odaát elēbük, hogy maj mulat. Az mēg ēkeszte nēki muzsikáni:

♩ = 92

1)

El - szö - kött a bor-bély, Ma - tyi,

Kér - di Pa - tyi, hun a Ma - tyi?

Sá - ri - ti - ri - ri - dár.

2)

Itt hat - ta ja pék szom-széd - ját,

3)

Még asz - tat a sváb i - nas - sát,

Sá - ri - ti - ri - ri - dár!

1) 2) 3)

Utánna mēnt (a) borbély Kati,
 Nem tanáta, hun a Matyi,
 Sári-tiri-ri-dár!
 Mámma Szabadkán sétál,
 Hónap Makón borotvál,
 Sári-tiri-ri-dár!

Akkó oszt a Gyura bácsi, a Patyi (hát még fiatalombér vót akkó!), hazáig szaladt, hogyhát mi történt?

Hát csakugyan úgy tanáta, hogyhát a Katit tanáta otthon! Még az inast . . .

Mohol, 1980

Hagyományidegen, funkciós dallammenetű, hatsoros, refrénes moll dallam.

422.

AZ OTTHONBA VAN ĚGY RÓKA!

Gyarmat György (1903–1981)

„Tuggya, fogtak ěgy rókát valahun. Osztakkó bĕvítették az Otthonba, ott vót az udvarba. Oszt arrú vót, hogy:

Az Ott-hon-ba van ěgy ró-ka!

Azt is a Szűcs Gyu-la fog-ta!

Ěgy ing-be, ga-tyá-ba,

Így mu-lat-nak az Ott-hon ud-va-rá-ba!

Bukta adta bocskorszóját,

Vince Gazsi sarog-láncát!

Ěgy ingbe . . .

Hanzi lett a róka neve . . . („Nem tom má! . . .”)

A Sánta Lukács, még a Nagy Péter szerkesztette.
Úgy fogták ezt a rókát a tötésen valahun.

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A hajdani hírversek mintájára, a névhez, nevekhez kötött szövegszerkesztés elsősorban gúnyversként üti fel a fejét napjainkban is. Dallama általában közismert, közkedvelt dallam.

A fenti dallamon a következő, a Délvidéken elterjedt szövegeket énekelte Korponai Mihály (1902–1982) zenész (bőgős) Csókán, az 1950-es években:

Meggyúlladt a szénakazal!
Utána a szalmakazal!
Sütét van! Nem látok!
Gyere babám, gyújtsál világot!

Möggyújtottam a világot!
Mög is vetöttem az ágyat!
Vesd lē ja csizmádat,
Bē nē sározzad a dunnámat!

En lēvetöm a csizmámat!
Vesd lē tē is a szoknyádat!
Ēgy ingbe, gatyába,
Fekügyünk lē rózsám az ágyba!

Lēesött a pincelakat!
Jaj de fásza tyúkom akadt!
Sütét van! Nem látok!
Gyere babám, gyújtsál világot!

Öreganyám a pincébe
Belefingott az iccébe!
Sütét van! Nem látok!
Gyere babám, gyújtsál világot!

Öreganyám a szilvásba
Maj megszakad a fingásba!
Sütét van! Nem látok!
Gyere babám gyújtsál világot!

Mēgbaszta a szent a szentöt!
Így löttek az aprószentök!
Sütét van! Nem látok!
Gyere babám, gyújtsál világot!

Vagy Felsőhegyen:

Sitít vót! Nem láttak!
Sok-sok apró szentéket csináltak!

A második versszakból, a lebontott Terjányról, az „elárverezett faluról” Csókára került Cs. Simon István szerint:

Gyújtok, gyújtok, csak gyere be!
Vetve az ágyam idebe!
Vesd le a subádat,
Majd én lehúszom a csizmádat!

Nem vetöm lē a subámat!
Nem húzod lē a csizmám!
Tisztább az én csizmám,
Mint a te ágyad, Mariskám!

Népszerű mulató és csárdás-dallam, de idegenségét nem vetkőzte le hagyományba illővé.

423.
MIKOR NOÉ A SZŐLŐT ÜLTETTE

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

1)

Mi - kor No - é a sző - lőt ül - tet - te,

2)

A ter - mé - sét még nem is ős - mer - te!

3)

No - é a ter - més kö - ze - pén ál - lott,

Mer még i - lyen szép bo - gyót nem lá - tott.

1) 2) 3)

(1980-ban)

Isten mondja: Nőé, fiam, Nőé!
 Kóstoljuk meg, hogy a bogyó jó-jé?
 Noé mondja: így megőregedtem,
 De még ilyen jó bogyót nem ettem!

Isten mondja: Nőé, fiam, Nőé!,
 Kóstoljuk meg, hogy a leve jó-jé?
 Noé mondja: iszom reggel óta,
 De csak igyunk, van még a hordóba!

Isten mondja: Nőé, fiam, Nőé!
 Kóstoljuk meg, hát az óbor jó-jé?
 Noé mondja: ihaj, csuhaj, Sári!
 Mostmár kezdők három Istent látni!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Nyelvterületre szólnak közismertnek véljük. 1978-ban és 1980-ban is szalagra került. A dallamkülönbségek jegyezve. A szövegtérítések lényegtelenek.

423/1. MIKOR NŐÉ A SZÖLLŐT ÜLTETTE

Zéltty Sándor (1906–1995)

♩ – cca 120

Mi - kor No - é a szöl - lőt ül - tet - te,

1)

A szöl - lő ter - mé - sét nem ő - mer - te.

Még a No - é a szől - lő - be jál - lott,

Il szép bo-gyót még so - ha - sē lá - tott.

1) 2)

1. vsz. 2. vsz.

Az Úr kérdi: Nóé, fiam, Nóé!
 Kóstoltad-ē, hogy a bogyó jó-ē?
 Már hijába, mēg is öregēdtem,
 Il jó bogyót még sohasē ēttem!

Az Úr kérdi: Nóé, fiam, Nóé!
 Kóstoltad-ē, hogy az óbor jó-ē?
 Iszogatom én má reggel óta,
 Nem is igēn van már a hordóba!

Mohol, 1980

Pentaton, egy dallamgondolatból építkező, hagyományos dallam, de szövege a népies műdalok világába sorolja. Bordal vagy ivónóta.

Változat: 665. és 644. sz. – távolról. (Járdányi II., 50.)

424. ÉDĚS, KEDVES APJUKOM

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

É - dēs, ked - ves ap - ju - kom,

Én már ez - tet nem bi - rom,

Hogy kend min - dég így csi - nál,
Min - dég a kocs - má - ba jár.

Most is, meg a múltkor is,
Hol virradt kend akkor is?
A mások szemétdombján!
Hogy lehet kend ilyen mán?

Édes, kedves apjukom,
Mit csinát kend, most hallom?
Komájával az este,
Az összes pénzét elverte!

Mohol, 1978

Jegyzetek:

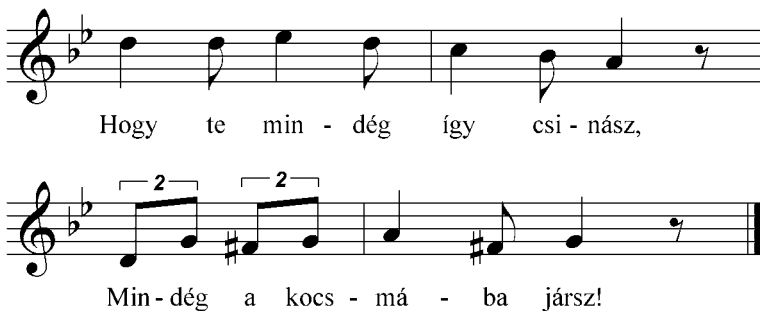
Lakodalmakban, ott is vacsora közben szokták muzsikálni ezt az összefüggő szöveget a tamburások vagy vegyesbandák, amikor a vendégserег se nem mulat, se nem táncol, szórakoztatásképpen, a Tisza mind a két oldalán.

425. ÉDES, KEDVES APJUKOM

Gyarmat György (1903–1981)

$\text{♩} = 92$

É - des, ked - ves ap - ju - kom!
Én ezt to - vább nem bi - rom,

Most is, még a multkor is,
Hol virradt fel akkor is,
A mások szemétdombján,
Kutyák nyalták meg a szád!

Mért nem iszik kend vizet?
Azért bizon nem fizet!
A pénze is megmarad,
A csizmája sem szakad!

Otthon lesz a hadd el, hadd,
Szaladj asszony, merd kikapsz!
Megittam a pénzemet,
Rajtad töltöm mérgemet!

Mohol, 1980

425/1. ÉDES, KEDVES APJUKOM

Banka János juhász (1919–1994)

Édes, kedves apjukom,
Én mán eztet nem birom,
Hogy kend mindég így csinál,
Mindég a kocsmába jár!

Lássa kend a multkor is,
Hun virradt kend akkor is?
A mások szemétdombján!
Hogy lehet kend ilyen mán?

Mé' nem iszik kend vizet?
Azé' bizon nem fizet,
A csizmája sem szakad,
A pé'ze is megmarad!

(Burány Béla: Csóka, 1953)

Aztán jön a haddelhadd,
Szaladj asszony, mer kikapsz,
Megittam a pénzemet,
Rajtad töltöm mérgemet.

(Burány Béla: Csóka, 1965)

Változat: 424. sz. Lásd ott. (Típuskatalógus IV/B 156)

426.

HALLOTTÁTOK, (HOGY) MI TÖRTÉNT AZ ÉDENKERBE

Gyarmat György (1903–1981)

Zéltý Sándor (1906–1995)

Vlasity Károlyné Zéltý Klára (1928–1996)

♩ = 84

Hal - lot - tá - tok, hogy mi tör tént az é - den - ker - be,

1) Á - dám - rul, É - vá - rul, a nagy ker' - be?

2) A - mi - kor un - ta ma - gát a nagy Úr,

3) Egy Á - dá - mot sár - bul gyúr!

1) 3 2) 3

3)

(Ádám bácsi, hogy ne nagyon unja magát,
Azér teremtette mellé zúr az Évát,
Kivette jaz Ádám bácsi ódalbordáját,
Abból alkotta az Úr az Évát.

Ádám bácsi álmaiból fölhorkantott,
Éva néni szeme közé kacsingatott,
Szerelem gerjedt az Ádám szívében,
Megölelte Éva nénit örömeiben!)

Éva anyánk megszegte az Úr parancsát,
Leszakított tiltott fáról egy piros almát.
Éva anyánk az almába beleharapott,
Ádámnak adott egy falatot!

Mohol, 1980

426/1. ÁDÁM BÁCSI, HOGY NE NAGYON UNJA MAGÁT

Gyarmat György (1903–1981)

♩ = 100

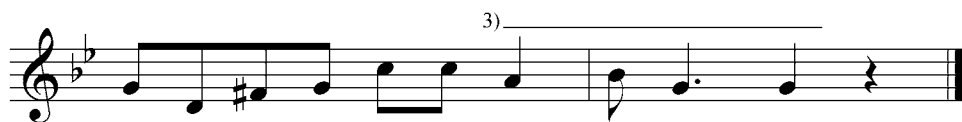
Á - dām bá - csi, hogy ne na - gyon un - ja ma - gát,

A - zér te - rem - tet - te mel - lé az Úr az É - vát.

Ki - vèt - te jaz Á - dām bá - csi ó - dal - bor - dá - ját,

Ab - ból al - kot - ta az Úr az É - vát.

Ádám bácsi álmaiból fölhorkantott,
Éva néni szeme közé kacsingatott,
Szerelém gerjedt az Ádám szívében,
Megölelte Éva nénit örömeiben!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A lakodalmas dalok közé tartozik tulajdonképpen. Vacsora közben szokta muzsikálni a zenekar, énekelve is.

Rendhagyó, kiforratlan dallam, valószínűleg emlékeztet az okozta a kontaminálódást egy népszerű, pajzán kétértelműségekre épülő szöveg dallamával, mely „Júliusban megpendül a ka-ka-kasza” szöveggel is közismert, és két első sorának ereszkedésében valóban emlékeztet az előbbi típusra. Ez után funkciós fordulatokban bővelkedő plagális moll folytatja a dallamot.
(Típuskatalógus IV/B 92., Járdányi függelék: Júliusban megpendül a ka-ka-kasza)

427.

LÁNYOM, LÁNYOM, MIT GONDÓSZ

Zéltty Sándor (1906–1995)

♩ = 104

Lá - nyom, lá - nyom, mit gon - dós, z,

Tíz fo - rint az á - ra,

Ké - ret té - géd egy ju - hász,

El - mész - ő hoz - zá - ja?

Jaj, a - nyám, a ju - ház,

Ba - szik mint a kis - sza - már,

Nem mē - győk hoz - zá - ja!

– Lányom, lányom, mit gondósz,
 Tíz forint az ára,
 Kéret téged egy kovács,
 Elmesz-é hozzája?
 – Jaj, anyám, a kovács,
 Éjjel-nappal kalapál,
 Nem mēgyők hozzája!

„Van sok! Bűdös, mēg . . . Akkó Jánosokra tér, mēg Pistákra . . . Hosszú vót ez! . . .”

Mohol, 1980

Az ún. „Seljančica” dallam lakodalmassal alkalmi szöveggel. Strófája itt ún. szaffikus forma: megismélt első sor, összetett harmadik sor és rövid negyedik sor (sorképlete AAb+bc). A dallamról bővebben lásd a 109. sz. alatt.

Változat: 91–93., 167., 168. sz. – ütempáros, 109. sz. – átmeneti alak.

428.
KOSZORÚT IS, KOPORSÓT IS

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

$\text{♩} = \text{cca } 108$

É - des - a - nyám azt kér - de - zi, mi (j)a ba - jom né - kem.

Hul - ló ró - zsa az é - le - tem, nem á - pol - nak en - gem.

Én is vol - tam a ta - vasz - nak ki - nyíl - lott vi - rá - ga,

Ó, én a - nyám, mi - nek szül - tél en - gem e vi - lát - ra?

Te akartad, hogy legyek egy úrnak felesége,
El is készítették mindent fényes esküvőre,
Legyen meg hát, édesanyám, szörnyű kívánságod,
Készítsd el liliomszín menyasszonyruhámat.

Édesanyám vessél ágyat, vasárnap estére,
Koszorút is csináltassál, gyászos feketére,
Koszorút is tégy fejemre, ha eljön az óra,
Tégy fejemre édesanyám gyászos koporsómra.

Hat koszorús leányajim, gyászruhát öltsetek,
Vőlegényem bal karjára gyász jelet tegyetek,
Koszorúm helyett vőlegényem vigye keresztem,
Te meg anyám holtom után tartsd a menyegzőmet.

Mohol, 1978

Jegyzetek:

Összefüggő, balladás szöveg. Harmadik versszaka szokást idéz: lány halottnál menyasszonykoszorút tesznek a koporsóra. Egyébként: – Édesanyám, vessen ágyat szombaton estére! / Koporsót is csináltasson, fesse ki feketére! / Koszorút is, koporsót is, ha eljön az óra, / És azután, édesanyám, zárjon be a koporsómba! – alakban ismert szélében ez a versszak.

Az új stílusú dalok szellemében fogant, de zenei tartalmában funkciói moll, ráadásul elég unalmas motívumismétlésekkel.

(Járdányi függelék: Ezt a csárdás kis kalapot a jó anyám vette)

429.

MÁR MIKOR ÉN TIZENNYÓC ÉVES VÓTAM

Zéltty Sándor (1906–1995)

$\text{♩} = 96$

Már mi - kor én ti - zën-nyóc é - ves vó - tam,

Én már ak - kor há - za-sod - ni a - kar - tam.

Ti - zën - két lánt a szá-mom-ra föl - kér - tem,

Mind a ti-zën - ket - tő hi - bát ta - ná - tak ben - nem!

Az elsőnek kicsi vótam, az vót baj,
Másodiknak göndör hajú legénye van,
A harmadik vagyonomat csekéli,
Negyediknek kacsintásom nem tetszik.

Az ötödik: „hogy nincsen édesanyja!”
 A hatodik férhöz menni nem akar,
 A hetedik a pipafüstöt nem állja,
 Nyócadiknak van vagy kilenc babája!

 Így hát akkor nem házasodok soha!
 Katonának soroztatom magamat,
 Katonának soroztatom magamat,
 Búbánattal töltöm maj sorajimat!

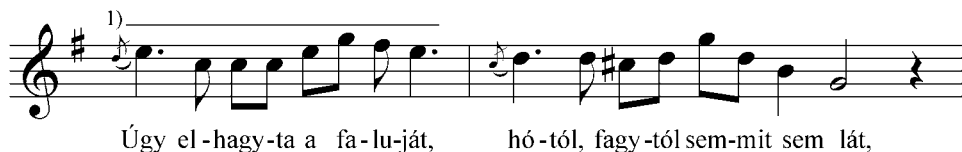
Mohol, 1980

A Cséplőgépbe esett lány balladájának jellemző dallama, itt olyan szöveggel, ami lakodalmas alkalmi dalként fordul elő. Népszerű dallamáról tanúskodik, hogy a gyűjteményben 5 változatban is szerepel, köztük 4 különféle szövegekkel. Lásd még a felsorolt változatok számainál mondottakat is.

Változat: 202., 387., 407/1., 407/2. sz. (Típuskatalógus IV/B 180., Kerényi függelék: Mikor én még 18 éves voltam)

430. ALKONYAT SZÁLL A PUSZTÁRA

Zéltty Sándor (1906–1995)

Útszélbe van egy keresztfa, rajta festve Mária-kép,
Vándorlegény elfáradva, bús imával alája tér,
De (j)a varnyú el nem hagyja, a két szárnyát szélnek tartja,
Költőgeti régóta már, Csak azt hajtja: kár! kár! kár! kár!

Mohol, 1980

430/1.
HAVAS TÉLI ÉJSZAKÁBAN

Lajkó Szilveszter (1903–)

Keresztfa áll az út szélén, rajta szentelt Mária-kép,
Vándor legény, szegény legény, roskadozva alája tér,
Térdre borul, hajlékot kér, esedezik irgalomér,
De a varjú csak egyre vár, egyre károg hogy kár, kár, kár!

Havas, téli éjszakában kegyetlenül sívít a szél,
Vándor legény, szegény legény, nem kesereg, nem sír szegény,
Párnája a havas árok, feje felett varjú károg,
Reggelre már mind rája száll, csak azt mondja hogy kár, kár, kár!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Az 1980-as éveket megelőző évtizedekben a csókai tamburások (Korponai Mihály, bőgős) a szöveget (azonos dallamon) minimális eltéréssel tudták: pl. a 3. versszakot így:

Alkonyat száll a pusztára, kegyetlenül sűvít a szél,
Vándor legény, szegény legény nem esedez, többé nem kér,
Párnája a havas árok, feje fölött varjú károg,
Hajnalra már mind rajta áll, egyre károg: kár, kár, kár!

Dallama a „Nem hiszek a szerelemben, hogy örökké tartson” szöveggel ismert magyar nóta dallama körül motoszkál, esetleg közös dallamgondolat ihlette ezt is. Szerzőjét nem ismerjük, de biztos van. Az ilyen szerzemények alkotói általában igényt tartanak a szerzői jogra. A hagyományra nem reprezentatív alkotás, változásai a népi használatban legfeljebb helytelen emlékezésből adódnak, nemigen variálódik.

431.
SZÉP HELYEN VAN . . .
(DR. KOPASZ PÁL)

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Rubato ♩ = cca 114

Szép he-lyen van a Ko-pasz Pál la-ká-sa,
A bo-csa-ri fő-út-ca ol-da-lá-ba.
Kis kert-jé-be de sok vi-rág nyíl-do-gál,
Ren-de-lő-ben a sok be-teg sír-do-gál.

Áldd meg isten a Kopasz Pál jó anyját,
 Hogy ő orvosnak nevelte a fiát,
 Fére fésüli azt a göndör haját,
 Ugy hallgassa meg a betegek szavát.

Mohol, 1978

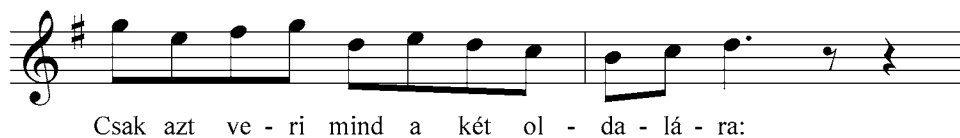
Jámborkodó, ám nem túl ügyes, eléggé szellemtelen költemény egy közismert népies műdal dallamára. Keveset variálódik, ahogy változataiból is kitűnik.

Változat: 432., 434., 433. sz. – távolabbról. (Kerényi függelék: Hét csillagból van a Göncöl szekere)

432.

SZÉP HELYEN VAN . . . (VAJDA DOKTOR)

Mangurás Ferencné Nagy Anna (61 éves)

Szép helyen van Vajda doktor lakára!
 Szép Zëntába, az Adai utcába!
 Kis kertjébe téjárózsa nyíldogál,
 Udvarába de sok beteg sírdogál!

Áldd meg, Isten, Vajda doktor jó anyját!
 Hogy doktornak nevelte föl a fiját!

Kétfelé fészeli öszülő haját,
Úgy hallgassa a sok beteg panasztát!

*

Ápolónő, hozza mán a bőöntést!
Doktor uram dőlécijós üvegét!
Három kislány könyörög a doktornak,
Në nagy lukat vágjon az ő dobjuknak!

Mer' a nagy seb soká fog bégógyulni,
Szegény kislány sokat fog maj koplalni!

Zenta, 1965

Változat: 431., 434., 433. sz. – távolabbról. (Kerényi függelék: Hét csillagból van a Göncöl szekere)

433.
SZÉP HELYEN VAN . . .
(SZILÁGYI GYÖRGY)

Rózsa Balázné Varga Mária (60 éves)

Poco rubato ♩ = 88

1) _____

Tisz - ta bú - zát vá - lo - gat a vad - ga - lamb!

2) _____

Ka - ni - zsá - ba meg - szó - lalt a nagy - ha - rang!

3) _____

Csak azt ve - ri mind a két ol - da - lá - ra:

4) _____

Ka - ni - zsá - ba Szi - lá - gyi - nak nincs pár - ja!

Szép helyen van Szilágyi György lakása,
 Kanizsai megyeház oldalába,
 Kis kertyében a sok virág nyíldogál,
 Szobájába a sok beteg sírdogál.

Áldd meg, Isten, Szilágyi György édesanyját!
 Ilyen jónak fölnevelte a fiját!
 Félrefésüli a göndör szép haját,
 Úgy hallgatja betegjei panaszát.

Mosolygósra húzza ja szép orcáját,
 Enyhíti ja sok szép beteg fájdalmát.

(Tripolszky Géza: *Egyházaskér [Verbica]*, 1972)

Jegyzetek:

Dr. Kopasz Pál szül. Zentán 1905. május 3-án, Budapesten diplomált 1929-ben, sebész szakorvos 1948-tól (szakosítás Belgrádban), 1959 és 1970 között a zentai „Szt. László” Kórház sebészeti osztályának vezető főorvosa. – Szakosítása előtt Bocsáron körzeti orvos. Megh. 1978. (M. Ćurčić, Tari L., Vigh A.: A zentai kórház története (1833–1998), Zenta monográfiái füzetek.)

„Dr. Vajda Lajos: 1869–1935. Zentára jött 1903-ban. Az ő részére szervezték meg a IV. városi orvosi állást. A házi orvosok közkedvelt prototípusa volt.” Ő volt a 12. kórházi orvos Zentán. – 1932.: „Ebben az évben nyugdíjazzák dr. Vajda Lajos II. tiszti-orvost (gradski lekar), 1932. október elsején. Dr. Vajda 1869-ben született, 25 éves korában diplomált, majd letelepedett Torontál vármegyében a perjámosi járásban, Bogáros községben, ahol hat évig működött mint községi orvos. 1902-ben került Zentára, és itt megválasztották IV. városi orvosnak. Életének utolsó 10 évében főleg kórházban dolgozott dr. Bordoškival. Rendkívül jómodorú és nagy gyakorlati tudású orvos volt. Betegei tisztelték és szerették. Életének két utolsó évében beteges volt, nem dolgozott, és 1935-ben, 66 éves korában meghalt. Zentán van eltemetve a zsidó temetőben. A városi közgyűlésen érdemeit jegyzőkönyvileg megörökítették.” (Dr. Vigh Ágoston: A zentai kórház története. Građa za monografiku Sente, Zenta, 1966:47.)

Dr. Szilágyi György kanizsai orvos a 20. század első felében.

Az orvosokról szóló nóták dallamai egy közismert(nek vélt) parlando-rubato dal leszámazottjai.

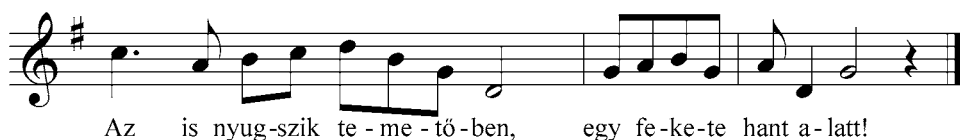
Tétova küszködés a dallamszándék a népies műdal és egy hagyományos új stílusú dallam között. A dallameltérések mind azt igazolják, mennyire bizonytalanul keresgéli az énekes a dallamot, amibe olykor az általa énekelt ponyvaballada fordulatai is bekerülnek (388. sz.).

Változat: 431., 432., 434. sz. (Járdányi II., 14. és Kerényi függelék: Hét csillagból van a Göncöl szekere)

434. HÉT CSILLAGBÓL VAN A GÖNCÖL SZEKERE!

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Parlando – rubato

Édesanyám, adja ki a jussomat!
Még az éjjel kimulatom magamat!
Úgy sincs nékem senkim e nagy világon,
Temetőben nyugszik az én egyetlenegy virágom!

Mohol, 1978

A Kerényi függelékben első sorával idézett dallam.
(Kerényi függelék: Hét csillagból van a Göncöl szekere)

RABÉNEKEK

RABÉNEKEK

A rabénekek epikai dalaink legautentikusabb, legmagyarabb fejezetét képezik. Lejegyzésük a műértő gyűjtők számára (dallam vagy szövegrészeleteit tekintve) mindig valami újat hozó, izgalmas élményszámba megy. Hangvitelük a kuruc költészet hangjait idézi, szinte azok folytatásaként hatnak.

Valamennyi rabénekünk „rabpárti”, azaz szinte családtagunk a rab, egy idegen, elnyomó és kihasználó rendben. Így van ez akkor is, ha lótolvajról, akkor is, ha éppen apagyilkos lányról van szó. A nép az elítélt pártján áll, még akkor is, ha tudja, a büntetés elkerülhetetlen, és tán méltányos is. A cselekményre is enyhítő kifejezéseket talál: a lovat „elkötik”, a marhát „elhajtják”. (Napjaink írott! törvényei szerint a kocsitolvajok „kölcsonveszik” a ménesnyi lóerős autókat, a magzatgyilkosságot „magzatelhajtás”, „elcsinálás”, „angyalcsinálás” szóval illetik.)

Ezek a rabénekek nyilván meg sem születtek volna befogadókészség nélkül, amely egy azonos gondolkodásmódban gyökerezett. A sajátjának soha nem érzett uralom és társadalmi rend ellen vétőkkel azonos álláspontokról szemlélve az elbukás utáni büntetés elszenvéde megértő érzelmekre talál. Az osztrák császár katonaszolgálatát megtagadó betyár saját hazájában való továbbélésének kényszerű módszerei, még ha rablás, lopás is az, bujdokolás közben, szinte természetszerűen számítanak hősiességnek, a hatalomtól való megszökés a közösség győzelmeiként könyvelődik el, egy „Ideiglenes az ügyis! . . .” tartalmú, lemondó legyintéssel, amely a társadalmilag és teljes nemzeti mivoltában elnyomott nép helyzetadatából fakadt.

Az apagyilkosság okát nem is firtatva előlegezi meg az egyensúlybához lehetőségeket, „Biztos meg volt annak az oka! . . .” alapon, és míg a szeretőelhagyásért az elhagyott szerető átkokat fogalmaz, a szeretőgyilkosságokat megértő, emberi melegséggel vonja be, tragédiaként fogva fel azokat. A nép nem ítél. Megért és sajnál. Közben saját közösségi sorsát is sajnálja a rabénekekben.

*

A rabénekek érdekes mederben folynak át a huszadik századba, sajátos fényekkel világítva meg a század politikai, társadalmi történéseit, s a falvak őrizte ősi kultúrhagyomány oldásáról, az úgynevezett „kultúraváltás”-ról élethű képeket szolgáltatnak.

Az „aradi rabfegyház”-ról szóló szöveg (magyarnóta dallamon), történelmi szövegrészeitől fosztva, úgymond „általánosított” alakban „sterilizáltan” terjed, immár a Trianonnal szabdalt nyelvtérület egyik leszakított részén, mert eredeti alakjában „nem szabad vót danóni”.

Az országhatár másik oldaláról, a huszas, harmincas években egy

Margit körúti fegyházban
Szomorúan zúg a szél,
Meg-megrázza ablakait,
Rémes dolgokról mesél

kezdetű, új „modern” rabének terjedt országhatárokon túlra erősen politikai töltettel, a „Volga, Volga, russzka Volga” sorról közismert orosz dallamon, hogy afelől se legyen két-ség, hogy melyik politikai rétegek költötték, terjesztették a dalt.

A második világháború végén régi „előregyártott elemekből” épül rabének a „Járéki lágër” rabjai száján. (Bácsárokszállás, szerb nevén Bački Jarak, svábosan Járék gazdag sváb falu volt a második világháborúig, a magyar Temerin tőszomszédságában. A kollektíven háborús bűnösnek nyilvánított, s ezért kitelepített vajdasági németység [kb. 400 000] egyik ki-űrített falujából [volt több is!] alakított lógorba hurcolták a bosszúálló partizánok a csúrogi, zsablyai, mozsori stb. magyar családokat kizárólag nemzetiségi hovatartozásuk szerint, visz-szatelepülésüket is megtiltva. Otthonhagyott ingóságaikat széthúzták, ingatlanaikat elosztot-ták. A láger megszűnésével boszniai telepésekkel töltötték meg Bácsárokszállást.)

Szájj el, fecském, szájj el, sok erdőn keresztül!
Nézd meg az anyámat, hogy sír-ë égyedül!
Ha kérdi, hogy vagyok, mondd meg hogy rab vagyok,
A járéki lógër szalmáján hërvadok! Stb.

A háború utáni sötét, az elűztatásokat, eltűnéseket követő évek kényszerbeszolgáltatá-sos, padlásfelsepréses, bajuszzsaggyatós, emberalázó, nemzetgyalázó esztendőknél közis-mert szövegek változnak, néha minimális méreteken, de ez a néhány szó változtatás telje-sen új tartalmat ad az előzőleg általánosan ismert szövegnek:

Van nekem egy imakönyvem,
Belenézek, hull a könnyem,
Az van abba beleírva,
Pozsarëvac, Mitrovica! . . .

Požarevac és Mitrovica két ismert börtönváros, mint hajdan Illava, Vác, Szegedi Vár-börtön, Csillag stb.

Így változott a 19. századi katonaszöveg, a „Mikor mentem abfürolni, fegyver volt az első . . .” helyett:

Mikó vittek a zatvorba, emút kilenc óra,
Föltekintëk a kis pócra, kinyér nem vót rajta.
Kinyér nem vót rajta, csak egy rozsdás csajka,
Mëglátná az édesanyám, tudom, mëgsiratna! . . .

a régen elhalt Szuromi András bácsi éneke szerint.

Vagy a másik, régi katonadalszöveg új változata, amely szerint

Sej, jaj de magas a vármegye kapuja!
Ötszáz magyart kísérnek át alatta!
Ötszáz magyar, mind égyesbe vasalva!
Sej, csörög rajtuk a partizányok lakatja.

„Mikó danóták ezeket a zatvor-nótákat, Szuromi bácsi?” „Hát mikó a bészógátatások vótak! A bészógátatásokkó! Hát! . . .”

A kültelki sarki kiskocsmákban ebben az időben az volt a slágerkeringő, hogy „Hét lakat őrzi az ajtót, Vasrács van az ablakon, Valahol távol, Kerül az álom, Terólad álmodozom!” Meg az első világháborúból maradt:

Nem lesz egy tenyérnyi zöld sem
Pusztá síromon,
Elesett katonák teste
Lesz a vánkösöm,
Ahová lefognak tenni,
Síromra nem borul senki,
Senki aki él,
Tavasz sem fakaszt rám zöldet,
Elhordja rólam a földet
Messze majd a szél.

Mert, noha más, harctéri víziók szülték, a szöveg tartalma hűen idézte az új, szocialista Jugoszlávia megtorló intézkedéseiben halomraölt áldozatoknak (apáknak, férjeknek, fiúknak) sorsát, akit eltűntnek nyilvánítottak, s akit tilos volt keresni is, s emlegetni sem volt vesélytelen.

A kiskocsmákban gyakran mulatónótaként is szólt a tangó, melynek zárósoraiban: „Sújt engem az élet, fogoly vagyok . . .”

A vajdasági magyarság száma ekkor még meghaladta a 400 000-t.

Mert minden válogatás mégiscsak önkényes, rabénekeink megérdemelnének egy válogatás nélküli összkiadást.

435.
ERDŐ KÖZEPÉBE

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Parlando ♩ = cca 160

Er - dő kö - ze - pé - be

A vár - me - gye há - za,

De sok é - des - a - nya

Át - kot mon - dott rá - ja.

Magos a vármegye,
Rácsos az ablaka,
Benne raboskodik
Sok magyar katona.

Szállj el, páva, szállj el
Vármegye házára,
A szegény raboknak
Szabadulására.

Mohol, 1979

Jegyzetek:

A páva díszmadár. Indiai eredetű. Szemadám György szerint a pávák (Hoppál M., Jankovics M., Nagy A., Szemadám Gy.: Jelképtár. Helikon Kiadó, Bp., 1990:175.) „... a halhatatlan lelket jelenítik meg”, gyakran az életfák mellett. „Az iszlám szerint, kinyíló, becsukódó farka a Mindenség ciklikus, térbeli és időbeli mozgását idézi.” Egyébként a bizánci császárnő jelképe is volt. „Népköltészetünkben az örök szerelem és szerelmi hírvívő madár. Rabénekekben a mennyországot jelképezte. Ady Endre nyomán a szabadság és a forradalom szimbólumaként tartjuk számon.”

A „szerlemkert” lakója. Fafaragásokon, középkori balladáink megjelenítésekor, egyéb szerelmi, sőt, erotikus jelenetek kísérő madaraként csőrében virágot tart. (S. Kovács Ilona: Szerelmespár ábrázolások a dunántúli pásztorművészetben. A páva. In: Hoppál M., Szepe-si E.: Erősz a folklórban. Szépirodalmi, Bp., 1987:241–267.) A rabénekekben vizet hoz (nyilván az élet vizét), a megtisztulás, az életszomj (női princípium), e feléledés jelképe-ként. Vagy csak a lélek felszabadulását, azaz a halálét.

„Dallama magányos változat, egyedül ettől az énekestől került elő. Két ótörök eredetű, régi stílusú típus ötvözete, az ún. Páva-dallamé és egy búcsús- és Mária-énekként elég szé-les területen ismert dallamé.” (Bodor Anikó: Vajdasági magyar népdalok. II., Forum, 1999:314.)

Egyedi típus, más gyűjtésekből mifelénk nincs róla adat. Első sora egy Mária-énekként nálunk is el-terjedt régi stílusú dallamot idéz, a folytatásban a „Páva”-dallamot, ami ótörök eredetű pentaton ereszkedő dallamaink egymagú kvintváltó tagját képviseli. Két régi stílusú típust ötvöz tehát elég ügyesen. Vlasityné a rövid szótagszámú strófákat elégtelennek érzi, és mivel több szövegét nem tudja, a harmadik strófát következetesen megismétli. Dallam és szöveg több felvétel alkalmával sem változik, mindig azonos marad.

(MNT X: 116. és MNT VI: 9. típus)

436.

MIKOR VITTEK KECSKEMÉTRE

Zéltý Sándor (1906–1995)

Parlando

Mi - kor vit - tek Kecs - ke - mét - re,

Kecs - ke - mé - ti tör - vény - szék - be,

Lá - tom az u - ra - kat ül - ni,

Kiszabták a rabidőmet,
Elbújnék már, de nem lehet,
Holnap visznek Szöged felé,
Bámul a nép mindenfelé!

Mégírom a jójanyámnak,
Ruhát küldjön a fijának,
Holnap visznek Szöged felé,
(de) Bámul a nép mindenfelé!

(de) Megküldték a fehér ruhám,
Anyám jajszóval borult rám,
– Sírhatsz, anyám, jajszóval is,
Égy fiad volt, rab lett az is!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Rabnős változata is van: „Írtam az édesanyámnak, Küldjön ruhát a lányának, Elküldte a fehér ruhám, Anyám jajszóval borult rám” stb.

Bodor Anikó szerint dallamának eleje ötörök, utótagja ugor eredetű dallamainkra utal.

Eléggé elterjedt dallam és szöveg, de leggyakrabban funkciós, műdalos fordulatokkal. Ennek mifelelően ezen a moholin kívül még egy szép zentai változata él. Előtagja ötörök, kvintváltás nélkül ereszkedő (314. sz.), utótagja pedig ugor ereszkedő örökségünket idézi. Két típust ötvöz tehát ez is sikeresen. Előadása igen stílusos.

Változat: 314. sz. – előtag. (Járdányi I., 30. és Járdányi I., 200.)

437.
ELVESZETT A KIS PEJ LOVAM

Zéltý Sándor (1906–1995)

Poco rubato ♩ = cca 92

El - ve - szett a kis pej lo - vam cít - rus - fá er - dő - be,

El - sza - kadt a rán - cos csizs - mám a sok ke - re - sés - be.

(de) Nő ke - resd a lo - vad, még van már az fog - va,

Vá - sár - he - li vá - ros - há - zán szól a csen - gő raj - ta.

Kis pej lovam, kis pej lovam térdig jár a sárba!
De sok erdőt, de sok mezőt beszaladt hiába!
Addig szaladt velem térdig érő sárba,
Míg bē nem vitt, míg bē nem vitt (a) vármegye házába.

Esik eső, szép csendesesen (a) Balaton partjára.
De sok vizet elhordtam már a rabok számára!
Hordhatom eleget! Van még elég idő!
Odaháttra van tölteni tizéinkét esztendő!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A kis pej ló, birtokos jelzővel, az éneklő maga. A sár, ami térdig ér, a beszennyeződés, a nem tiszta dolgokba keveredés jelképe („Piros alma kigurult a kosárból, Nincsen aki megtörölje a sártól” – a piros alma szerelemszimbólum – Ádám–Éva óta.)

Régi stílusú, 6-szótagos szöveg társítása új stílusú, 12-szótagos dallammal. Az ötfokú hagyományos dallam általában katonanóta, tempója feszes giusto. Itt a szöveg hangulatának megfelelő, stílusos rubatóban szólal meg.

Változat: 524. sz. (Járdányi II. 153)

438.
ERDŐ, ERDŐ, KEREK ERDŐ

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Parlando

Er - dő, er - dő, ke - rek er - dő,
Kö - ze - pé - be rab - te - me - tő.
Kö - ze - pé - be fecs - ke - ma - dár,
Ág - ról ág - ra re - pül - ve száll.

1) 2) 3) 4) 5) 6) 2.) 1) 1) 2) 3) 3) a 3) b 2. vsz. 8. vsz. 2. 9. vsz. 3. 4. 5. 8. 9. vsz. 6. vsz. 8. vsz. 3. 4. 5. 8. 9. vsz. 6. vsz. 8. vsz.

Ha felmegyek Budapestre,
A királyi törvényszékre,
Ott látok sok urat ülni,
Róllam fognak ítélkezni.

Elítéltek harminc évre,
A királyi börtönségre,
Írok haza jó anyámnak,
Küldjön ruhát rab lányának.

Meg is jött a legszebb ruhám,
Sirathatsz mán édesanyám,
Sirathatsz mán, jajszóval is,
Egy lányod van, rab lett az is.

Anyám, anyám, édesanyám,
Látogass meg, jőjj el hozzám,
Tiszta vas az én nyoszolyám,
Itt halok meg, édesanyám!

Anyám, anyám, édesanyám,
Megöletted vélem apám,
Megöletted a jó apám,
Jaj, mit tettél, édesanyám?!

Erdő, erdő, kerek erdő,
Közepébe egy temető,
Közepébe fecskemadár,
Sírrol sírra repülve száll.

Fecském, fecském, édes fecském,
Vidd el az én levelecském,
Vidd el, vidd el, messze földre,
Tedd az apám keresztjére.

Ha kérdi, hogy honnan jöttél,
Kinek a póstása lettél,
Mondd, hogy az ő rab lányájé,
Aki szenved az apjájé.

Erdő, erdő, de magos vagy,
Édesapám, de messze vagy,
Ha az apám megláthatnám,
Azt az erdőt kivágnám.

Csak hogy mostmán minden késő,
Hull a könnyem mind az eső.

(„... Ahogy emlékszek rá, hogy az anya még a lánya közösen beszétek még, hogy a zapját előlik. Mivel a lány ölte meg, hát őtet ítelték el. Azé kerűt börtönbe. Igen. Ott valahun a közepin van egy szöveg, ami hiányzik, itt van az, ahol a lány azon gondolkozik, hogy minek is csináta eztet. Hogy mé... Akkó jutott eszibe, hát neki az apja vót. Az nem jut eszembe.”)

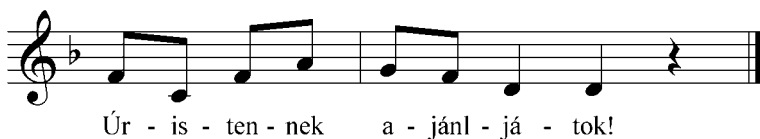
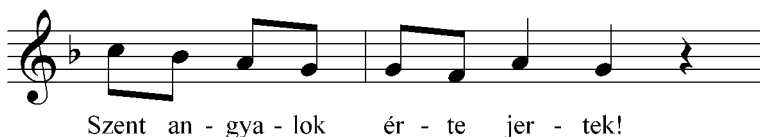
Mohol, 1975

Dallama kis eltéréssel „Búcsúvételi ének”-ként ma is használatos halottbúcsúztató, ún. „szentének”.

438/1.
JERTEK ÉRTE ÉGI SZENTEK

„Népi dallam”

(Subvenite Sancti Dei)

Krisztus, aki hazahívta,
Legyen örök, fénylő napja!
Vegye hívek seregébe,
Mennyországnak örömébe!

Temetési szertartáskönyv, II. kötet, 119. lap. (Ordo Exsequarium) Szt. István Társulat, Bp., 1977.

Alapjában kétsoros dallam, négysorossága szó szerinti és variált ismétléssel jön létre. A moldvai csángóknál több változata is él különféle formákban. Az egyházi népénekek között is előfordul. A Temetési szertartáskönyv népi dallamként idézi.

(Temetési szertartáskönyv 119)

439.
 JAJ, DE MAGOSAK A FALAK

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (1928–1996)

Rubato

Jaj, de ma-go-sak a fa-lak,
 De ne-héz a rab-é - let,
 Mért is tud-ta-lak sze-ret - ni,
 Bar-na le-gény, té - ge-det?

1)

Volna tőntám, volna tollam,
 Volna egykis papírom,
 Leírnám én mindazokat,
 Amit írni fájdalom.

Van már tőntám, van már tollam,
 Arcom lesz a papíros,
 Szívem lesz az író tollam,
 ...

Megájj, megájj, barna legény,
 Nem leszel boldog mindég,
 Verjen meg egy rabnő átka,
 Verjen meg a magas ég!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

Nem is csekély számú rabnős rabénekeink egyike. A rabság oka gyakran meghatározatlan. Itt szerelmi ügynék látszik. (Mária Terézia intézkedései idejére utaló szövegrészek egyéb tartalmú dalokban is előfordulnak. Mária Terézia a bécsi örömlányokat összefogatta, s a temesvári várba záratta őket. „Temesvári várnak a magas teteje, Bűdös cajbër kurvákkal van tele” – kezdetű katonadal, gúnydal sorai szerint is.)

Az újabb idők városi mentalitását tükröző érzelgős (proletár) rabének. Dallama sem hagyományos, inkább a 19. század népies műdalainak szellemét idézi. Igen nagy népszerűségnek örvend, a hagyományörzők unokáinak nemzedéke szinte csak ezt ismeri.

440.

SZABADKAI KÖLET FĚGYHÁZ

Zéltý Sándor (1906–1995)

Rubato

Sza-bad-ka-i kö-let fĚgy-ház tört ab-la-kán ki-ki-sír ěgy nó - ta.

SzĚ-gín fe-gyenc a bá-na-tát így te-me-ti bú-san, nó-ta - szó - val.

Föl-föl-só-hajt cĚl-lá-já-ból, föl-te-kint a rozs-dás, rá-csos ab-lak - já - ra,

El-me-reng-ve gon-dol visz-sza az el-vesz-tett ré-gi sza-bad - ság - ra.

1)

– Nő sírj, nő ríj, édesanyám, nő epeszd a szívedet utánnam!
Majd tavasszal hazamögyék, lészédni a nyíló ibolyákat!
Ha tavasszal nem mennék el, lészédni a nyíló ibolyákat,
Aztán engem nő várjatok, mert szívemet mögöli ja bánat!

Mohol, 1980

Jegyzetek:

A 20. század derekán, a Tisza mindkét oldalán a leginkább kikristályosodott szöveg valahogy így nézett ki:

Szabadkai rabfegyháznak gyászablakán ki-kisír egy nóta.
Barna legény búbanatát vígasztalja már egy idő óta.
Fel-felsóhajt, úgy kesereg, (a) beüvegölt, beroszdásult rácsra,
Elmerengve gondol vissza rég elhagyott, csendes otthonára.

Tavasszal, ha nem még vissza, amikor a kék ibolyák nyílnak,
Akkor, anyám, ne várj vissza, mert már akkor lent fekszem a sírba.
Ha kérdik hogy merre vagyok, mondjátok meg, földiek, hogy élek,
Ne mondjátok, hogy rab vagyok, mondjátok, hogy víg napokat élek.

Az innen-onnan csak hallott, le nem jegyzett szövegvariációk „másmilyen” sorai, sorrészei politikai okokból szenvedő rabság lehetőségét is fel-felcsillantották, különböző irányokba való utalással, de hát ez akkor valahogy természetesnek számított, hisz az utolsó másfél évszázad eseményei ehhez bőséges és változatos alkalmakkal szolgáltak, Trianon után sokszorozódott alakban, a határokkal szabdaltnak nyelvtérület új sajátosságaival tarkítva, a természetellenes határok bármelyik oldalán. (Baranyában, Várdarócon – romlott szöveg, rossz lejegyzésben – „Margit köri sötét fegyház” szerepel. – Katona I., Lábady K.: Erdők, mezők, vadligetek. Forum, 1980:141. és 398.)

Aztán. 1981-ben, Csókán, Banka Mihály számadó öccse, a szintén juhász Banka János (1919–1994) vallomása új fényt vetett e dalról alkotott ismereteinkre:

„Ennek, komám, nem ez az eredetije! Ez eredetileg úgy vót, hogy:

Az aradi rabfegyháznak gyászablakán ki-kisír egy nóta.
Magyar honvéd búbanatát nótaszóval temeti a sírba.
Fel-felsóhajt, úgy kesereg, fel arra a rozsdás, néma rácsra,
Elmerengve gondol vissza az elvesztett magyar szabadságra.

Ha tavasszal nem még vissza, leszedni a nyíló ibolyákat,
Akkor, anyám, ne várj vissza (mer) mögöli a szívemet a bánat!
Ha kérdik, hogy merre vagyok, mondjátok meg, földiek, hogy élek!
Ne mondjátok, hogy rab vagyok, mondjátok, hogy víg napokat élek!

Így vót ez, komám, eredetileg! De így nem vót szabad danóni! Osztt akkó csinátuk mink úgy, hogy „Barna legény búbanatát . . .” mög hogy „. . . az elhagyott csendes otthonára”. Így szabad vót! Így nem szót sēnkisē sēmmi! . . .”

Ebben a megvilágításban eredeti értelmét kapta vissza és beszédessé lett az egész, kényszerítő körülményektől nyomorított szöveg, különösen a második versszak.

Világos után a szabadságharcot a köztudat nem fogadta el befejezettnek. A harc újrafel-lángolását várták. Az akkori politikai események ismeretében (Nemeskürty István: Parázs a hamu alatt. Yurtha Könyvműhely, 1998) feltehetőleges értékkel ugyan, de a szöveg és az egész dal születésének esztendeje is meghatározható.

A volt honvédsereg tisztikara és legénységének nagy hányada kényszerbesorolással és teljes lefokozásokkal osztrák katonaként szolgált messze, külhoni kaszányákban. Ezek a katonák, összeköttetésben az országhatáron belüli bújdosókkal, sőt, a rabokkal s az emigrációban szervező Kossuthékkal, 1852 tavaszára tervezték az új felkelést. Az osztrák kém-szolgálat a szervezkedést felgöngyölítette ugyan, de véglegesen felszámolni a köztudatban nem tudta. A dalt aztán is ez a remény éltette szájról szájra, kocsmáról kocsmára, egyik mulató társaságtól a másikig hordva szerte az előkészítő üzenetet. Ez a „tavasz-várás” halálosan komoly tartalmakkal volt vemhes. Mert az üzenet a vállalt halál rizikóját is tartalmazta – így is, úgy is. („... megöli a szívemet a bánat”). De a börtönbe zárt reménytelenségből az ocsúdást is! („... mondjátok meg, földiek, hogy ÉLEK!” Így a záró sor szavai szerint a rabság is másodlagos, ennek az új reménynek az örömtüzeiben, más színekben foszforeszkál: „Ne mondjátok, hogy rab vagyok! Mondjátok, hogy víg napokat élek! . . .”)

Népszerű mű-rabének, dallama rokon egy, valószínűleg népszínművek betétként is közkedvelt, népies múdallal, „De szeretnék künn a pusztán újra betyár lenni” kezdetűvel.

FÜGGELÉK

A rabénekek „társadalmi szerepe” a huszadik század folyamán nem szűnt meg. Tán helyet sem változtatott: falusi, városperemi kocsmák muzsikusai iktatták az immár nem régi-ektől örökölt, de ugyancsak átírással, átkottázással tanult újfajta dalokat naponta használt dalaik közé. Csak a dallamuk lett egy kicsikét másmilyen (de hisz a balladák is jobbra idegen dallamokon terjedtek – magyarul!). És mért lenne baj az, ha táncolni is lehet ezekre a nótákra, hisz a „Szabó Gyula Horvát Jolánt szereti. De ja Jolán szülei nem engedi” kezdetű balladát is muzsikálták gyorsított ütemben, tánc alá is, nem egész egy évszázaddal ezek előtt! – És hogy a tánc most keringő, meg tangó lett, az csak divatok kérdése . . .

Hatásuk is azonos volt: egy kultúrában, társadalmi (ha úgy tetszik: országos) és nemzeti elnyomatás számtalan terhének közösségi átélésében fogant és továbbvitt szövegek rezonáltak azonos rezgésszámmal az éneklők s a táncolók teremnyi közösségeiben együtt, páronként és egyedenként. De hisz a régi rabénekek is ilyen üzeneteket hordoztak! Csak a világi, helyzetek lettek közben másmilyenek, azok is csak alakilag, ahogy „fejünkön más képp tapad a haj . . .” (vagy a fene tudja, hogy igaz-e ez is?)

A képbe tartozásuk vitathatatlan.

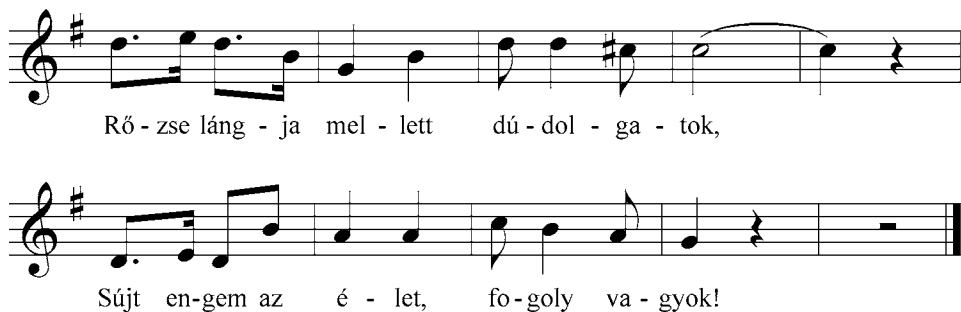
Gyorsan változó világunkban, ott-és-akkor-jellegzetes alaki megformálásukon mára túl lépett az idő. Helyük a sorban még akkor is indokoltnak látszik, ha némelyik szerzője csak a használóik számára ismeretlen.

441.

FENN A VÉN DOBERDÓN

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (1928–1996)

Falu végén kisház, cseréptető,
Szomszédom a béna, jó ösmerős,
Asztalomon ott van, amint szokás:
Egy üveg kadarka, fehér kalács.

Feleségem ott ül a kis padon,
Én a rózsás arcát csókolgatom,
Kisfiam is ott ül a térdemen,
És a szabadságról mesél nekem . . .

Megrezzen az ajtó, felébredek,
És a két szememből a könny pereg,
Álom volt az egész, hamis, csaló,
Sújt engem az élet, (mer) fogoly vagyok!

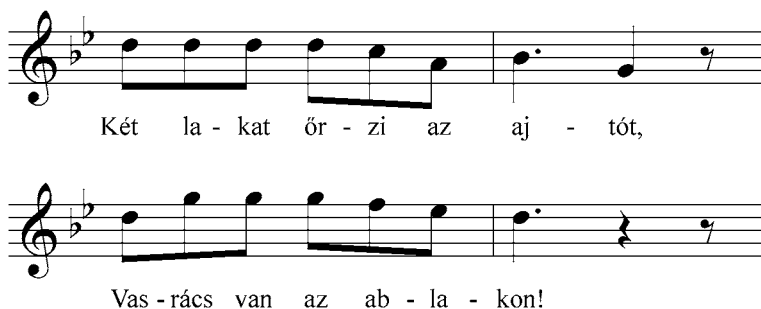
Mohol, 1980

(Hát mos lehet, hogy más a befejező rész, de . . . mos nem emlékszők rá . . . mos hirtelen . . .)

Érzelmes szövegű, tangóritmusú, rabének-hangulatú szerzemény, a néphagyománytól távol.

442. KÉT LAKAT . . .

Gyarmat György (1903–1981)

Este, ha leszáll az alkony,
Felcsendül az énekünk
Szívünknek hangja,
Lelkünk harangja
Síratja az életünk.

Raboknak hosszú az éjjel,
A lelkünk ébren virraszt,
Sóhajok szállnak,
Szállnak az álmok,
A hajnal sem hoz vigaszt.

Minden nap öt perc a séta,
Rabséta az udvaron,
Magos a kőfal,
Mindenütt őr van,
Nem száll át a sóhajunk.

Hátratett kezekkel járunk,
Ballagunk egymás után,
Az arcunk sáppadt,
Szívünkben bánat,
Úgy vágy az élet után.

Várom, hogy jőjjön a szombat,
Hogy újra láthassalak,
Közöttünk őr áll,
Még alig szóltál,
Máris elválasztanak!

Szememben bús könnyek égnek,
A vágytól forró a szám,
Csókolni téged
Kevés az élet,
Ki tudja, vársz-e még rám? . . .

Visznek a börtönbe vissza,
Bekattan már a lakat!
Még visszanézek,
Te vagy az élet!
A szívem kettéhasad!

Minden nap várom a postát!
Levelet sosem kapok!
Talán már másnak
Adtad a szádat,
Mást ölel a két karod . . .

Egy pár szál virágot küldjél,
Rácsókolom a lelkemet!
Százfelé tépem,
Dobom a szélnek,
Vigye el a szél neked!

Kisfiam, ne hullajtsd könnyed!
Anyád majd mesél neked!
Édesapádról,
Ki messze távol
Hordja a bilincseket!

Mohol, 1980

(Én az asszontú tanútam, mikó megesküttünk . . . A harmincas esztendőkbén.)

Igen népszerű, 6/8-as angol keringő tempójú, érzelmős városi rabének.

ZENEI TARTALOMJEGYZÉK

PÁSZTORDALOK

1. Esteledik, alkonyodik	313. sz.
2. Esteledik, alkonyodik	314. sz.
3. (Hej) De ja juhász a pusztába	315. sz.
4. Három ürü, nem nagy farka	316. sz.
5. Adjon Isten, jó pajtásom	317. sz.
6. Van két hete vagy már három	318. sz.
7. A Haranga füzes partja	319. sz.
8. Kelet felől fújdognak a szelek	320. sz.
9. Gyere, pajtás, állj be hozzám betyárnak!	321. sz.
10. A távolba, jaj, de zörög a békó!	322. sz.
11. Nem vagyok én úri családba való	323. sz.
12. Kiszáradt a tóbul	324. sz.
13. Zsubrik pajtás szürkankója	325. sz.
14. Elszaladt az arany gulya	326. sz.
15. Csillag ragyog fenn az égen	327. sz.
16. Kis pacsirta a magasba	328. sz.
17. Juhászlegény a pusztába	329. sz.
18. Esik eső, szép csöndessen csöpörög	330. sz.
19. Túll a Tiszán van egy kopár legelő	331. sz.
20. Kondorosi csárda előtt	332. sz.
21. Elveszett a lovam	333. sz.
22. Rózsa Sándor mezitláb ment rabolni	334. sz.
23. Esik eső, hordja, fújja!	335. sz.
24. Esik eső, tombol a szél	336. sz.
25. Pista bácsi eladta a szamarát	337. sz.
26. Tisza szélén szépen legel a juhóm	338. sz.
27. Pitymalodik, hajnalodik, megfújják a trombitát	339. sz.
28. Lémént a nap, fölgyütt a hold	340. sz.
29. Betyár vagyok, betyárnak születtem	341. sz.
30. Lehullott a vadrózsafa levele	342. sz.
31. De sokat csavarogtam a nyáron	343. sz.
32. Kiszárat a tóbul mind a sár, mind a víz	344. sz.

33. Őszi tallón fut egy csikó	345. sz.
34. A bugaci híres csárda sárgára van festve	346. sz.
35. Amott messze a hegy oldalába	347. sz.
36. Hortobágyi kocsmárosné, angyalom	348. sz.
37. Késő este furulyaszó hallatszik	349. sz.
38. Este van már, lement a nap régen	350. sz.
39. Sötétedik az ég alja	351. sz.
40. Elátkozott engem az édesanyám	352. sz.

KLASSZIKUS BALLADÁK

41. Temetőnek kapujába	355. sz.
42. Londorvár Idolkám	356. sz.
43. A székenbe esett lány	357. sz.
44. A székenbe esett lány	358. sz.
45. A székenbe esett lány	359. sz.
46. Szabó Vilma	360. sz.
47. Császi bíró lánya	361. sz.
48. Jó estét, jó estét	362. sz.
49. Csáki bíró lánya	363. sz.
50. Fehér László	364. sz.
51. Arra alá kis Bácskában	365. sz.
52. A rossz feleség (férj)	366. sz.
53. A rossz feleség (férj)	367. sz.
54. A megszólaló halott	369. sz.
55. A megszólaló halott	370. sz.
56. A szeretet próbája	371. sz.
57. A szeretet próbája	372. sz.
58. Sírdogáló János	373. sz.
59. Révészek, révészek	374. sz.
60. Révészem, révészem	375. sz.
61. Egyszer egy királyfi	376. sz.
62. A gunaras lány	378. sz.

XVIII–XX. SZÁZADI PONYVABALLADÁK

63. Fújjad, fújjad, kis pásztorka	380. sz.
64. Kilenc betyár	381. sz.
65. Az öngyilkos szerelmesek	382. sz.
66. Vadász és lánya	383. sz.
67. Vadász és lánya	384. sz.
68. Kimentem az erdő közepébe	385. sz.
69. A Nagy Imre mos együtt haza szabadságra	386. sz.
70. Rettenetes eseménynek a híre	387. sz.
71. Feleség- s gyermekgyilkos apa	388. sz.
72. A gróf és az apáca	389. sz.
73. A gróf és az apáca	389/1. sz.

BETYÁRBALLADÁK

74. Bogár Imre	391. sz.
75. Bogár Imre	392. sz.
76. Csali Pista	393. sz.
77. Csali Pista	394. sz.
78. Ki sem megyek, meg sem adom magam	395. sz.
79. Tisza partján elaludtam	396. sz.
80. Nem akar az ökörcsorda legelni	397. sz.
81. Nem akar a vezérüröm legelni	398. sz.
82. Nem akar az ökörcsorda legelni	399. sz.
83. Piske Matyi	400. sz.

ÚJ BALLADÁK

84. Szendrő báró lánya	401. sz.
85. Szendrő báró lánya	402. sz.
86. A kisasszony gulyása	403. sz.
87. Barna Jancsi	404. sz.
88. Bakony erdő gyászba van	405. sz.
89. Bakony erdő gyászba van	406. sz.
90. Farkas Julcsa	407. sz.
91. Leégett gyár	408. sz.
92. A csalfa feleség	409. sz.
93. Az elkésett menyegző	410. sz.
94. Az elkésett menyegző	411. sz.
95. Egyes legint esküttetnek	412. sz.
96. Kodélka	413. sz.

BALLADÁS DALOK

97. Az aradi tizenhárom	414. sz.
98. Új erővel állok ellen az Moszkvának	415. sz.
99. Hun jártá tē, Kati lányom?	416. sz.
100. Eszék város gyászba borult ünnepe	417. sz.
101. Stripa partján, Buca alatt, mi történt?	418. sz.

FÜGGELÉK

EGYÉB EPIKAI JELLEGŰ SZERZEMÉNYEK

102. Budapestről (Beográdból, Fiuméből) elindult a gőzhajó	419. sz.
103. Elszökött a Borbély Matyi	421. sz.
104. Az otthonba van egy róka!	422. sz.
105. Mikor Noé a szőlőt ültette	423. sz.

106. Mikor Nőé a szőlőt ültette	423/1. sz.
107. Édes, kedves apjukom	424. sz.
108. Édes, kedves apjukom	425. sz.
109. Hallottátok, (hogy) mi történt az édenkerbe	426. sz.
110. Ádám bácsi, hogy ne nagyon unja magát	426/1. sz.
111. Lányom, lányom, mit gondósz	427. sz.
112. Koszorút is, koporsót is	428. sz.
113. Már mikor én tizennyóc éves vótam	429. sz.
114. Alkonyat száll a pusztára	430. sz.
115. Havas téli éjszakában	430/1. sz.
116. Szép helyen van . . . (dr. Kopasz Pál)	431. sz.
117. Szép helyen van . . . (Vajda doktor)	432. sz.
118. Szép helyen van . . . (Szilágyi György)	433. sz.
119. Hét csillagból van a Göncöl szekere!	434. sz.

RABÉNEKEK

120. Erdő közepébe	435. sz.
121. Mikor vittek Kecskemétre	436. sz.
122. Elveszett a kis pej lovam	437. sz.
123. Erdő, erdő, kerek erdő	438. sz.
124. Jertek érte égi szentek	438/1. sz.
125. Jaj, de magosak a falak	439. sz.
126. Szabadkai kölet fegyház	440. sz.

FÜGGELÉK

127. Fenn a vén Doberdón	441. sz.
128. Két lakat	442. sz.

TARTALOM

PÁSZTORDALOK

Pásztordalok	7
313. Esteledik, alkonyodik	8
314. Esteledik, alkonyodik	9
315. (Hej) De ja juhász a pusztába	10
316. Három ürü, nem nagy falka	12
317. Adjon Isten, jó pajtásom	13
318. Van két hete vagy már három	14
319. A Haranga füzes partja	15
320. Kelet felől fújdognak a szelek	16
321. Gyere, pajtás, állj be hozzám betyárnak!	17
322. A távolba, jaj, de zörög a békó!	18
323. Nem vagyok én úri családba való	19
324. Kiszáradt a tóból	21
325. Zsubrik pajtás szürkankója	22
326. Elszaladt az arany gulya	23
327. Csillag ragyog fenn az égen	24
328. Kis pacsirta a magasba	25
329. Juhászlegény a pusztába	26
330. Esik eső, szép csöndessen csöpörög	27
331. Túll a Tiszán van egy kopár legelő	28
332. Kondorosi csárda előtt	29
333. Elveszett a lovam	30
334. Rózsa Sándor mezítláb ment rabolni	31
335. Esik eső, hordja, fűjja!	31
336. Esik eső, tombol a szél	33
337. Pista bácsi eladta a szamarát	34
338. Tisza szélén szépen legel a juhom	35
339. Pitymalodik, hajnalodik, megfűjják a trombitát	36
340. Lēmēnt a nap, fölgyűtt a hold	37
341. Betyár vagyok, betyárnak születtem	38
342. Lehullott a vadrózsafa levele	39
343. De sokat csavarogtam a nyáron	40

344. Kiszáratt a tóbul mind a sár, mind a víz	41
345. Őszi tallón fut egy csikó	42
346. A bugaci híres csárda sárgára van festve	43
347. Amott messze a hegy oldalába	44
348. Hortobágyi kocsmárosné, angyalom	46
349. Késő este furulyaszó hallatszik	47
350. Este van már, lement a nap régen	48
351. Sötétedik az ég alja	49
352. Elátkozott engem az édesanyám	50

KLASSZIKUS BALLADÁK

A balladákról	53
353. A falba épített feleség	55
354. Három árva	57
355. Temetőnek kapujába	58
356. Londorvár Idolkám	59
357. A szegyenbe esett lány	62
358. A szegyenbe esett lány	64
359. A szegyenbe esett lány	67
360. Szabó Vilma	68
361. Császi bíró lánya	71
362. Jó estét, jó estét	73
363. Csáki bíró lánya	74
364. Fehér László	76
365. Arra alá kis Bácskában	77
366. A rossz feleség (férj)	79
367. A rossz feleség (férj)	80
368. A hitetlen férj	82
369. A megszólaló halott	82
370. A megszólaló halott	84
371. A szeretet próbája	86
372. A szeretet próbája	89
373. Sírdogáló János	92
374. Révészek, révészek	94
375. Révészem, révészem	95
376. Egyszer egy királyfi	96
377. Az ügyes házasságtörő asszony	101
378. A gunaras lány	102

XVIII–XX. SZÁZADI PONYVABALLADÁK

379. Három eprésző lány	107
380. Fújjad, fújjad, kis pásztorka	107
381. Kilenc betyár	108

382. Az öngyilkos szerelmesek	110
383. Vadász és lánya	112
384. Vadász és lánya	113
385. Kimentem az erdő közepébe	116
386. A Nagy Imre mos együtt haza szabadságra	117
387. Rettenetes eseménynek a híre	118
388. Feleség- s gyermekgyilkos apa	121
389. A gróf és az apáca	123
389/1. A gróf és az apáca	124
390. A halott vőlegény	125

BETYÁRBALLADÁK

391. Bogár Imre	129
392. Bogár Imre	130
393. Csali Pista	132
394. Csali Pista	134
395. Ki sem megyek, meg sem adom magam	136
396. Tisza partján elaludtam	137
397. Nem akar az ökörcsorda legelni	138
398. Nem akar a vezérüröm legelni	140
399. Nem akar az ökörcsorda legelni	142
400. Piske Matyi	143

ÚJ BALLADÁK

401. Szendrő báró lánya	147
402. Szendrő báró lánya	148
403. A kisasszony gulyása	151
404. Barna Jancsi	153
405. Bakony erdő gyászba van	154
406. Bakony erdő gyászba van	155
407. Farkas Julcsa	158
407/1. Farkas Julcsa	160
408. Leégett gyár	162
409. A csalfa feleség	164
410. Az elkésett menyegző	166
411. Az elkésett menyegző	167
412. Egyes legint esküttetnek	168
413. Kodélka	170

BALLADÁS DALOK

414. Az aradi tizenhárom	177
415. Új erővel állok ellen az Moszkvának	182

416. Hun jártá tē, Kati lányom?	183
417. Eszék város gyászba borult ünnepe	185
418. Stripa partján, Buca alatt, mi történt?	186

FÜGGELÉK

EGYÉB EPIKAI JELLEGŰ SZERZEMÉNYEK

419. Budapestről (Beográdból, Fiuméből) elindult a gőzhajó	191
420. Burány Gyura kocsmája	192
421. Elszökött a Borbély Matyi	193
422. Az otthonba van egy róka!	195
423. Mikor Noé a szőlőt ültette	197
423/1. Mikor Nőé a szőlőt ültette	198
424. Édes, kedves apjukom	199
425. Édes, kedves apjukom	200
425/1. Édes, kedves apjukom	201
426. Hallottátok, (hogy) mi történt az édenkerbe	202
426/1. Ádám bácsi, hogy ne nagyon unja magát	203
427. Lányom, lányom, mit gondósz	204
428. Koszorút is, koporsót is	206
429. Már mikor én tizennyóc éves vótam	207
430. Alkonyat száll a pusztára	208
430/1. Havas téli éjszakában	209
431. Szép helyen van . . . (dr. Kopasz Pál)	210
432. Szép helyen van . . . (Vajda doktor)	211
433. Szép helyen van . . . (Szilágyi György)	212
434. Hét csillagból van a Göncöl szekere!	214

RABÉNEKEK

Rabénekek	217
435. Erdő közepébe	220
436. Mikor vittek Kecskemétre	221
437. Elveszett a kis pej lovam	223
438. Erdő, erdő, kerek erdő	224
438/1. Jertek érte égi szentek	226
439. Jaj, de magosak a falak	227
440. Szabadkai kölet fegyház	228

FÜGGELÉK

441. Fenn a vén Doberdón	231
442. Két lakat	232
Zenei tartalomjegyzék	235

Burány Béla

A JUHÁSZOK ÍGY ÉLNEK, ÚGY ÉLNEK II.

Forum Könyvkiadó

Újvidék

2005

A kiadásért felel Bordás Győző főszerkesztő

Recenzens: Bodor Anikó

Szerkesztő: Németh Ferenc

A fedőlapon: Német György juhász a nyájával, 1954-ben Kispiacon

(A zentai Városi Múzeum fotótára, 312. sz.)

Tördelőszerkesztő és fedőlapterv: Csernik Előd

Korrektor: Kecskés Mária

Példányszám: 300

Készült az Ideál Nyomdában Újvidéken, 2005-ben

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

784.4 (=511.141)(497.113 Senta)
821.511.141 (497.11)-82: 398

BURÁNY, Béla

A juhászok így élnek, úgy élnek : Egy juhászcsalád szellemi népi hagyománya. 2.
[köt.] / Burány Béla ; [kottagrafika Bordás Szilárd]. – Újvidék : Forum, 2005 (Novi Sad,
Ideal). – 241 p. : kották ; 24 cm

Példányszám: 300. – Mutatók

ISBN 86-323-0634-0

a) Mađarske narodne pesme – Senta

COBISS.SR-ID 205042695